

З Ювілейним
Днем працівників
прокуратури!

25
РОКІВ

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ – В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!

Юридичний Вісник України

Загальнонаціональна правова газета

www.yvu.com.ua

► № 24 (1557)

23–30 листопада 2025 року

Офіс Президента не має бути правовладним органом

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

IP LET Forum 2025:

багато про що сказано, однак попереду ще більше роботи

► стор. 6–7

Щодо вартості послуг у сфері адміністративного права та КУпАП

► стор. 10–11

Кримінально-правова реакція держави в контексті розвитку ШІ

► стор. 14–17

Звіт Єврокомісії

«Це наша амбулаторна картка – бачимо, де прогалини і де треба досягти норми»

► стор. 18–19

Колективний егоїзм

Саме він заважає окремим країнам демократичного світу покінчити із загальним злом

► стор. 20–23

Правовий висновок Верховного Суду:

гене́за поняття та особливості застосування

► стор. 30–33

Перспективи вдосконалення науково-дослідної діяльності протидії наркозлочинності

► стор. 34–37

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на 2026 рік.

Передплата здійснюється в усі відділення Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

Офіс Президента не має бути правовладним органом

Відставка Андрія Єрмака з посади керівника Офісу Президента України має наслідки не лише як політичний землетрус, але й як зміна державного менеджменту. Щоби ми не очікували у подальшому, але необхідно викоренити правовладну систему, адже Офіс Президента з функціями, які сформував його колишній очільник, – це, власне, неконституційне управління держави. І щоби там не планував наступник, не варто повторювати помилок неконституційного державного управління.

Безумовно система ручного керування має припинитися, адже саме вона дестабілізувала український політикум та значну частину громадянського суспільства. Офіс Президента за Конституцією утворюється лише для здійснення певних повноважень і є дорадчим або консультативним за своєю суттю, але не правовладним органом. Щодо зовнішніх відносин, то звикнення А. Єрмака матиме безумовно позитивне значення. Він, як відомо, ніколи не був професійним дипломатом.

Загалом утворення паралельного урядування нагадує щось на кшталт партійних комітетів, особливо в частині кадрової політики. Можливим претендентом на посаду глави Офісу Президента називають кілька осіб. Дениса Шмигала, Міністра оборони, колишнього Прем'єр-міністра України, який є досвідченим урядовцем, лояльним до Президента Зеленського, дисциплінованим та досвідченим виконавцем. Серед інших називають Павла Палісу, заступника голови Офісу Президента України, який відповідає за військову політику; він є кадровим військовим, був учасником переговорів із США. Низка зустрічей з різними високопосадовцями, які останнім часом провів Президент, зокрема, з керівником ГУР К. Будановим, М. Федоровим, тими же Д. Шмигалем та П. Палісою є ніщо інше як співбесіди з потенційними кандидатами на посаду керівника Офісу Президента України. Персона нового очільника Офісу Президента України має заспокоїти політикум та суспільство, переконати усіх в тому, що нового Єрмака вже не буде.

Так чи інакше, в Україні починається нове політичне життя. Яким воно буде, ми побачимо вже найближчим часом. Хочеться нагадати, що коли президент України Леонід Кучма відправив у відставку першого голову своєї адміністрації Дмитра Табачника, всі були натхненні цим рішенням. Хоча як відомо, останньою краплиною, яка нібито примусила Кучму позбутися свого тодішнього фаворита, було намагання Табачника отримати погони полковника української армії. Фаворитизм, який відверто квітнув у часи кучмівської каденції, та відверта орієнтація на Москву через цього фаворита, який не приховував своєї зневаги до всього українського, викликали питання, а наскільки загалом Україна може існувати як справжня незалежна держава. Вигнання проросійського фаворита зменшувало політичний вплив Москви і створювало умови для посилення позицій державників. Бо серед таких були Євген Марчук, Володимир Горбулін, Василь Онопенко, Віктор Пинзеник. В оточенні Президента В. Зеленського державників, як відомо, не має. Проте є «нові обличчя» зі старим набором звичок.

Ця відставка довела одну добре відому істину: авторитарний лідер, яким намагається бути Володимир Зеленський, не завжди потребує фаворита. В епоху Єрмака ми мали своєрідний стиль авторитаризму – від Президента та для Президента. З роками ми все більше усвідомлюємо, що на початку свого перебування на Банковій В. Зеленський не дуже впевнено почував себе у президентському кріслі. На той період комунікатором був Андрій Богдан, який допомагав у передвиборчій кампанії.

І тепер найбільш цікавим є те, що саме відбудеться після цієї відставки. Чи станеться, що Президент спробує менеджерувати у конституційний спосіб. Що було би цілком логічним, якщо врахувати обсяг викликів, який стоїть перед державою, і дійсно життєву потребу дотримання національної єдності як єдиного шляху подальшого існування України в цих умовах. Однак не викликає сумнівів, що за те, як надалі здійснюватиметься державне управління, відповідальність покладатиметься саме на Президента України.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

ЦИМИ ДНЯМИ СВЯТКУЮТЬ
ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

5 грудня –
Тетяна
ВАРФОЛОМЕЄВА,
ректорка Академії
адвокатури України,
докторка юридичних
наук, член-
кореспондентка
НАПрНУ, заслужена юрист України

9 грудня –
Леонід ЛАЗЕБНИЙ,
головний редактор
порталу правових
новин LexInform та
аналітично-правової
системи Lex

18 грудня –
**Людмила
КОВАЛЬСЬКА**,
генеральна
директорка
видавництва
«Юрінком Інтер»
(1993–2010 рр.), заслужена
працівниця культури України

20 грудня –
Лідія ГОРБУНОВА,
директорка компа-
нії «Правова група
«ЮСТА – ЕКСПЕРТ»»,
адвокатка, кандидат-
ка юридичних
наук, заслужена
юристка України

20 грудня –
Василь ГОР,
доктор юридичних
наук, професор,
академік НАПрНУ,
заслужений
юрист України

Колективи видавництв «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зірває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ СУДОВА ПРАКТИКА

**Правосуддя у справах
про міжнародні злочини:****НШСУ та КМЄС узгодили спільні освітні ініціативи**

3 грудня 2025 року ректор Національної школи суддів України Микола Оніщук провів зустріч із представниками Консультативної місії Європейського Союзу в Україні. Делегацію КМЄС представляли керівник Компоненту з питань міжнародних злочинів Клаудіо Пала (Італія), керівник юридичного відділу цього ж компоненту Томас Кьорнер (Німеччина) та експерт з правових питань Олександр Іщенко.

Зустріч розпочалася з огляду результатів співпраці НШСУ та КМЄС у межах Компоненту з питань міжнародних злочинів за 2024–2025 роки. За цей час було реалізовано низку спільних освітніх і практичних проєктів, спрямованих на поглиблення знань суддів у сфері міжнародного гуманітарного та кримінального права. Серед ключових досягнень партнерства – серія вебінарів «Шість діалогів про справедливий суд», створення та презентація Хабу знань із міжнародного кримінального права, впровадження тренінгу щодо людиноцентричного підходу до підтримки потерпілих, організація тематичних заходів і навчальних поїздок для українських суддів

до Ірландії та Північної Ірландії, які спеціалізуються на справах про міжнародні злочини.

Під час зустрічі також визначено пріоритетні напрями та плани спільної діяльності на 2026 рік. Сторони зосередилися на розширенні навчальних програм, подальшому удосконаленні кваліфікації суддів та посиленні інституційної спроможності судової системи в умовах триваючої збройної агресії. Співпраця НШСУ та КМЄС залишається важливим елементом підтримки та розвитку справедливого правосуддя в Україні, особливо у сфері розслідування та розгляду міжнародних злочинів.

Національна школа суддів України

■ ЦИФРОВЕ ПРАВОСУДДЯ

Цифровізація

Міністерство юстиції запускає бета-тестування цифрової послуги на порталі Дія – реєстрації громадської організації за модельним статутом або переходу вже існуючої ГО на такий формат діяльності.

Завдяки сервісу процес створення організації скорочується до 30 хвилин замість традиційних 18 днів та не потребує участі реєстратора чи особистого звернення до органів юстиції.

Що таке модельний статут? Модельний статут – це затверджений Кабінетом Міністрів України уніфікований документ, який можна використовувати як основу для діяльності громадської організації. Під час подання заявки користувач обирає напрями діяльності, органи управління, кількість членів керівного складу та інші необхідні атрибути – без складних юридичних формулювань, лише позначаючи відповідні параметри. Це допомагає мінімізувати помилки, спростити процес створення ГО та забезпечити відповідність стандартам законодавства.

«Ми послідовно цифровізуємо сервіси Мін'юсту, роблячи їх простими та доступ-

ними онлайн. Онлайн-реєстрація ГО за кілька хвилин – логічне продовження сервісів, які вже показали свою ефективність, як-от онлайн-реєстрація ФОП і ТОВ. Це важливий крок до посилення спроможності громадянського суспільства та розвитку людиноцентричних державних сервісів», – зазначила Ольга Рябуха, заступниця Міністра юстиції України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації.

«Громадські організації в Україні сьогодні роблять неймовірно багато – від підтримки людей і громад до просування реформ. Тому можливість зареєструвати організацію за модельним статутом за лічені хвилини – це важливий крок, який дозволяє зосередитися на людях і проєктах, а не на процедурних бар'єрах. Для Фонду Східна Європа та Програми EGAP – це логічне продовженням нашої багаторічної роботи

■ ВІТАННЯ!

З ювілейним Днем працівників прокуратури!

Від Виконкому Ради Союзу юристів України та від себе особисто вітаю працівників і ветеранів органів прокуратури з нашим професійним святом – Днем працівників прокуратури!

Важливо згадати, що це свято було встановлено 25 років тому Указом Глави Української держави, враховуючи визначну роль органів прокуратури України у зміцненні законності, захисту прав людини і громадянина, а також внесок працівників прокуратури у справу розбудови України, як правової держави. Такі комплексні, багатогранні, надзвичайно відповідальні функції виконували ті, хто мав честь служити в головному правоохоронному органі країни!

Протягом багатьох років прокуратура була для наших громадян тією інстанцією, де вони завжди знаходили правду і захист! Віддане служіння Батьківщині, зразкове виконання працівниками прокуратури професійних обов'язків сприяло формуванню довіри суспільства до своєї держави. Це, у свою чергу, є основним джерелом сили і стійкості, яку демонструє Україна у важкий час війни!

Прийміть, шановні колеги, слова вдячності за Вашу віддану працю! Бажаю нових успіхів, нових професійних досягнень і гарних конкретних результатів! Зичу мужності, витримки, незламності й справедливості у всіх справах на благо нашого народу і в ім'я України! Всім – міцного здоров'я, сімейного тепла і мирного неба! Справедливого миру рідній Україні!

З повагою, Голова Союзу юристів України Святослав ПІСКУН
З повагою, Союз юристів України.

■ ОСВІТА

Правнича освіта працюватиме на Українську безпеку

Всеукраїнський конкурс студентських правотворчих ініціатив з призовим фондом у 500 000 гривень

Офіційно стартував Конкурс студентських правотворчих ініціатив – проєкт, де молоді юристи не просто вчать право, а творять його. Головне завдання – розробити проєкт безпекового договору для України.

Засновником Конкурсу є Центр правничої інформації, професійного розвитку та експертних досліджень Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» (директор – О. Шевчук), АО Barristers (Ю. Радзівський), DGRAVITY (В. Красник) та Молодіжний Комітет НААУ (І. Андреев).

Двері конкурсу відчинено. Далі – творчість студентів-правників. І нехай переможуть найсильніші!

КНЕУ, Центр правничої інформації

сервісів Мін'юсту

з громадськими організаціями. Ми переконані, що доступні та прості державні сервіси підсилюють громадянське суспільство, а сильні організації роблять сильнішою Україну», – зазначив Віктор Лях, президент Фонду Східна Європа.

Як працює сервіс? Процес реєстрації відбувається повністю онлайн та включає:

- авторизацію в застосунку чи на порталі Дія;
- заповнення та підпис електронної заявки всіма засновниками;
- автоматичне формування заяви, статуту, протоколу установчих зборів і структури власності.

Запис про організацію з'являється в Єдиному державному реєстрі протягом кількох хвилин, а виписка готується до трьох робочих днів. Одразу в заявці можна подати запит до податкової служби на присвоєння статусу неприбутковості.

Для реєстрації ГО необхідно щонайменше двоє засновників – громадян України з РНОКПП та УНЗР, які підписують документи своїм кваліфікаційним електронним

підписом (КЕП). Якщо серед засновників є іноземці або особи без РНОКПП та УНЗР, наразі процедуру можна здійснити лише офлайн через територіальні органи Мін'юсту.

Чинні громадські організації також можуть перейти на діяльність за модельним статутом. Заявка подається в Дії, а її опрацювання триває до трьох робочих днів, оскільки передбачає участь державного реєстратора. Рішення надходить у кабінет ко-

ристувача на порталі Дія та на електронну пошту заявника.

Долучитися до бета-тестування та скористатися новою електронною послугою можна вже зараз на порталі Дія. Послугу розроблено Мін'юстом спільно з Мінцифри за підтримки швейцарсько-української програми EGAP, що реалізується Фондом Східна Європа.

Мін'юст України

IP LET Forum 2025:

багато про що сказано, однак попереду ще більше роботи

У Києві відбувся IV Національний форум з інтелектуальної власності та інновацій «Intellectual Property: Law, Economy, Technology» (IP LET Forum 2025), що об'єднав міжнародних експертів, представників держави, бізнесу, науки, інноваційних та креативних індустрій. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ/IP офіс) провів Форум під егідою Міністерства економіки, довіклія та сільського господарства України у співпраці з Відомством з інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO) та проектом EU4IP «Зміцнення прав інтелектуальної власності в Молдові та Україні», який фінансується ЄС. Крім того, захід підтримала Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO) та Європейське патентне відомство (EPO). Очільники європейських відомств з інтелектуальної власності Жоао Неграо (EUIPO) та Антоніо Кампінос (EPO) відзначили суттєвий прогрес України та УКРНОІВІ на шляху євроінтеграції.

Під час Форуму IP офіс презентував масштабний проект – Національну ініціативу «Україна надихає світ», створену для популяризації охорони та захисту прав інтелектуальної власності серед українських підприємців. Даний проект демонструє силу українських брендів, які, попри повномасштабну війну, продовжують працювати, розвиватися, зберігати команди та інтелектуальну власність. «Сьогодні я маю честь презентувати ініціативу, яка народилася з нашої впевненості в тому, що українська стійкість, креативність та інноваційність здатні надихати світ. Саме це переконання й дало назву проекту – «Україна надихає світ», – зазначила директорка УКРНОІВІ Олена Орлюк під час презентації проекту на Форумі. За словами очільниці УКРНОІВІ, наразі до проекту долучилися 10 брендів, які, незважаючи на усі виклики, обумовлені тривалою війною, вистояли та продовжують активно розвиватися. У фокусі проекту – бізнеси, які ведуть свою діяльність у безпосередній близькості до воєнних дій, релоковані з тимчасово окупованих територій, а також ті, які пережили окупацію й повернулися додому. «Наша команда зняла відео-історії про ці бізнеси: про те, як вони пройшли через окупацію, евакуацію та втрати, які переживають щоденні обстріли – й попри все продовжують творити, ризикувати, інвестувати та виводити свої продукти на глобальні ринки. І як в цьому їм допомагають інструменти інтелектуальної власності», – акцентувала Олена Орлюк.

«Під час підготовки цього проекту вся команда дійсно надихалася стійкістю україн-

ського бізнесу, а також тим, що в часи щоденних викликів кожен учасник різними словами говорив нам одну і ту саму тезу: інтелектуальна власність важлива у стратегічній та операційній діяльності бізнесу. Це говорить про високу культуру інтелектуальної власності серед українських підприємців, і для нас це були дуже цінні інсайти», – розповіла координаторка проекту Тетяна Харчова.

Чим запам'ятався учасникам Форуму у цьому році? Перша сесія заходу – «Україна на IP mapі світу» – охопила такі важливі питання: україномовний контент як складова стратегічних інтересів і захисту національної ідентичності України; визначальні пріоритети у сфері культури для посилення євроінтеграційного курсу України; цифровізація сервісів в IP сфері як драйвер економічного зростання; інтелектуальна власність як елемент стратегії європейської інтеграції та відновлення України; як європейські практики посилюють захист прав і сприяють інтеграції України до єдиного ринку ЄС; вплив європейських цифрових інструментів та ініціатив EUIPO на розвиток національної системи IP; ключові проекти у співпраці WIPO та України.

Модератором дискусійної панелі виступив Богдан Падучак, перший заступник директора УКРНОІВІ, який акцентував увагу на актуальності тематики сесії для сучасності та майбутнього України: «Повномасштабна, неспровокована агресія РФ проти нашої держави показала критичну важливість захисту культурної ідентичності, розвитку інновацій, підтримки винахідників та технологічних рішень, а також здатності держави

захищати свій контент і своїх авторів. Водночас війна дала нам імпульс до ширшого включення у глобальні дискусії, активізації та розширення міжнародних партнерств. На сучасній IP mapі світу Україна шукає нові можливості для бізнесу, нові ресурси, інструменти протидії агресії та ворожій пропаганді. Ми одночасно проходимо складний, але надзвичайно важливий етап – підготовку до переговорів про вступ до ЄС. Це включає й наближення законодавства та правозастосовної практики у сфері інтелектуальної власності відповідно до вимог Розділу 7 «Право інтелектуальної власності» Кластеру 2 «Внутрішній ринок», над реалізацією якого активно працює команда IP офісу».

Заступник міністра економіки, довіклія та сільського господарства з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Олександр Циборт підкреслив важливість розробленого проекту «Стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності України до 2030 року» для забезпечення прозорості та ефективності сучасної IP системи держави та її відповідності стандартам ЄС. Він також зазначив, що «Європейський Союз високо оцінює прогрес України у наближенні законодавства до норм ЄС, особливо з огляду на те, що ці зміни відбуваються під час повномасштабної війни. Інтелектуальна власність є ключовим елементом інтеграції України до єдиного ринку, адже саме вона забезпечує захист творців, стимули для інновацій та довіру інвесторів. Україна має потужний інноваційний і креативний потенціал, який, навіть попри війну, демонструє вражаючі результати. Це необ-

хідно захищати та розвивати, і Європейський Союз готовий продовжувати підтримувати Україну на цьому шляху. Ми вітаємо досягнутий прогрес і очікуємо ще більшої динаміки у наступному році».

Учасники IP LET Forum 2025 активно обговорювали, як міжнародні практики посилюють захист прав і сприяють інтеграції України до єдиного ринку ЄС. Одним із основних меседжів заходу стало те, що ми йменуємо «економічним егоїзмом» – продукт, створений в Україні, має бути зареєстрований в Україні, оскільки саме це дозволяє зберегти його походження, захистити права та посилити позиції бренду як на національному, так і на міжнародному ринках. Від цього виграє, в першу чергу, економіка держави. Адже бізнеси, які використовують ефективні механізми для охорони своєї інтелектуальної власності та захисту IP прав, показують значно кращі результати діяльності в Україні та за її межами.

Під час Форуму учасники також змогли дізнатися про те, чим використання штучного інтелекту може допомогти сфері інтелектуальної власності. Який досвід слід запозичувати та як напрацювати своє. Про це говорили впродовж сесії «Технології майбутнього та IP». Адже в сучасному світі жодна сфера, а тим більше сфера інтелектуальної власності неможлива без інновацій, підкресли Микола Потоцький, заступник директора IP офісу, який модерував дискусію з цього приводу. Про технологічні розробки Європейського патентного відомства (European Patent Office) та ініціативи платформи TIP, а також інструменти, які вже використовуються для оптимізації IP сфери, розповів Анхель Аledo Лопес, Chief Operating Officer & Chief Technology Officer, EPO.

Про особливості захисту прав інтелектуальної власності щодо об'єктів, які створюються військовослужбовцями, окреслила Катерина Наливайко, начальниця Управління

з питань інтелектуальної власності Міністерства оборони України. Про нюанси захисту інтелектуальної власності для технологій оборонного призначення розповів Владислав Білоцький, заступник директора УКРНОІВІ.

Про новації, які може запропонувати для агросектору Україна, озвучив Микола Гора, керівник експертної групи з питань аграрної політики, захисту прав споживачів і технічного регулювання Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабміну України.

Окрема панель була присвячена викликам та поточному стану дотримання IP прав у креативних індустріях. Зокрема, заступниця директора IP офісу Любов Майданик констатувала, що через три роки від початку роботи УКРНОІВІ «вже можемо відзначити зростання обізнаності щодо механізмів захисту інтелектуальної власності серед авторів, креаторів, дизайнерів – і це чималий результат. Адже важливо не лише розвиватись, а й заробляти. Тобто жити економіку, показувати своє місце на мапі світу».

Родзинкою Форуму стали воркшопи для креаторів та інноваторів, які проводилися протягом дня. Зокрема, Центром спостереження IPR УКРНОІВІ спільно з Українським інститутом книги був проведений воркшоп для книговидавців «Протидія книжковому піратству», під час якого розглядалися практичні кейси піратства, труднощі блокування піратського контенту та ефективні інструменти захисту видавничої продукції.

Додамо, що IP LET Forum 2025 – це простір, де інтелектуальна власність розглядається як ресурс економічного відновлення, інновацій і культурної стійкості України. Захід демонструє, що Україна – активний гравець на глобальній IP мапі та носій унікальних практик у галузі інновацій, культури й технологій.

Лесь КУРІННИЙ,
спеціально для ЮВУ

Україна готує позов на 44 мільярди доларів проти росії

Україна вимагатиме від росії майже 44 мільярди доларів компенсації за збитки внаслідок потепління клімату, спричиненого збільшенням викидів під час бойових дій.

Про це повідомив Reuters в кулуарах кліматичного саміту COP30 у Бразилії заступник міністра економіки, навколишнього середовища та сільського господарства України Павло Карташов. Подібний крок може стати першим випадком в історії, коли країна вимагає відшкодування збитків за збільшення атмосферних викидів, зокрема від вичопного палива, цементу та сталі, що використовуються на війні, а також від знищення дерев внаслідок пожеж. «Велика шкода була завдана воді, землі та лісам. У нас величезна кількість додаткових викидів CO₂ та парникових газів», – зазначає Карташов.

Голландський експерт з вуглецевого обліку Леннард де Клерк оцінив, що війна призвела до приблизно 237 мільйонів тонн додаткових викидів CO₂-еквіваленту з моменту неспровокованого вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року. Це майже дорівнює річним викидам Ірландії, Бельгії та Австрії разом узятих. Він повідомив, що він допоміг Україні розрахувати показник збитків на основі дослідження, опублікованого в журналі Nature у 2022 році, яке оцінює так звану соціальну вартість вуглецю – оцінку збитків, завданих суспільству від CO₂ – приблизно в 185 доларів за тону. Експерт вказує, що Україна готується подати позов через новий процес компенсації, який запроваджує Рада Європи, яка вже отримала близько 70 000 позовів від українських громадян про відшкодування збитків, завданих воєнним часом. Залишається незрозумілим, звідки надійде компенсація. Де Клерк припускає, що мільярди доларів заморожених російських активів можуть бути використані для покриття позовів.

Окрім збільшення викидів CO₂ в атмосферу через бойові дії та воєнних злочинів на кшталт підриву Каховської ГЕС, окупанти масштабно забруднюють акваторію Чорного моря.

Власна інформація ЮВУ

Міндічгейт – Чому українська система державного управління потребує перезавантаження?

Черговий корупційний скандал – це лише верхівка айсберга. У його основі значно масштабніша проблема. Він як і інші корупційні історії з урядовцями та державними підприємствами не аномалія, а логічний продукт системи виконавчої влади, конструктивні вади якої зумовлені розмитими й надмірними повноваженнями, підміною стратегічного управління бюрократичною рутинною, специфікою кадрової моделі, у якій політичні посади обіймають технократи, нечіткою та деполітизованою програмою дій і застарілою управлінською моделлю, яка десятиліттями відтворює власну неефективність і давно потребує глибинної заміни.

Володимир ЛІТКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник Університету Мангайма (ФРН), експерт Growford Institute

Нормативно широкі, змістовно порожні повноваження уряду

Згідно зі ст. 116 Конституції України, Кабінет Міністрів «забезпечує», «розробляє», «спрямовує і координує», «утворює, реорганізовує та ліквідує», «призначає і звільняє». Тобто робить практично все, окрім головного – визначення напрямків урядової політики та відповідальності за її результати.

Для порівняння: відповідно до ст. 146 Конституції Польщі – Рада Міністрів «проводить державну політику», ст. 20 Конституції Франції – Уряд «визначає та проводить політику нації», ст. 95 Конституції Італії – Голова Ради Міністрів «керує загальною політикою Уряду та є за неї відповідальним», ст. 65 Конституції ФРН – Федеральний кан-

цлер «визначає основні напрями політики й несе відповідальність за них». На цьому тлі широкі формулювання норм Конституції України виявляються малозмістовними: вони радше окреслюють наміри та загальні функції, ніж задають реальну модель відповідального урядування.

Український уряд згідно з Конституцією та Законом про КМУ поєднує надзвичайно широке коло завдань із потужними координаційними повноваженнями щодо всієї виконавчої вертикалі. Формально Кабмін відповідальний за всі сфери державної політики, однак на практиці складно встановити, хто саме й у який спосіб несе відповідальність за конкретні рішення, результати або провали. Останні події лише підтвердили цю системну ваду: відсутність механізму відповідальності членів уряду за

результати діяльності. Передбачена у ст. 45 Закону України «Про КМУ» норма про їхню солідарну відповідальність залишається декларациєю. Попри гучний корупційний скандал, який неминуче позначиться на політичній стабільності та міжнародній довірі до України, у відставку подали лише два міністри.

Особливості кадрового складу

З огляду на доступну публічну інформацію про персональний склад чинного уряду, до недавнього часу картина здавалася бездоганною: призначені посадовці формально відповідали вимогам, мали подані декларації й не фігурували у судових справах.

Професійний кадровий корпус уряду – строкатий. У «високопрофесійних» секторах (МЗС, оборона, МВС, фінанси, юстиція, охорона здоров'я, освіта) більшість заступників – фахівці з тривалим досвідом роботи в системі. У соціально-гуманітарних міністерствах домінує змішане ядро з вихідців НГО, міжнародних проєктів і комунікацій. Цифрові заступники часто приходять із бізнесу чи ІТ-сектору. Понад половина посадовців мають прямий зв'язок із галуззю, але майже кожний без політичного бекграунду. Водночас під час формування цього уряду проігноровано принципову різницю між державною службою та політичними посадами. Теперішній Прем'єр-міністр, попри політичний статус посади, фактично не виступає як політичний лідер із власною доктриною чи баченням розвитку країни у воєнний час. Це радше головний операційний менеджер уряду, який організовує роботу, спрямовує та координує процеси. Віце-прем'єри формально відповідають за надсектори, однак на практиці керують окремими проєктами, а не формуванням політики.

Міністр – це політична посада; особи, які її обіймають, повинні були б формувати візію, визначати політику конкретного міністерства, встановлювати пріоритети та нести політичну відповідальність за результати. У реальності ж формально політичне керівництво міністерств здебільшого

є адміністраторами без власної політичної доктрини й політичних команд. Перший заступник і заступники міністра, яких у новому уряді аж 105, виконують функції «супердиректорів департаментів», не будучи при цьому державними службовцями. У підсумку маємо своєрідний український гібрид – «технократ-політик»: людина, яка не є політиком, але займає політичну посаду; не формує політику, але формально несе політичну відповідальність; керує підрозділами міністерств, але не є державним службовцем.

Результат передбачуваний: політичні рішення не народжуються всередині уряду. Вони ухвалюються поза Кабміном, у неформальних центрах впливу, невідвітних парламенту чи суспільству. На уряд же покладається лише функція оформити ці зовнішні рішення у вигляді відповідних документів. Це й становить ключову особливість та водночас головну ваду чинної моделі виконавчої влади. І це чітко демонструє «Програма діяльності Кабінету Міністрів на 2025 рік».

Програма дедлайнів замість політики уряду

На одинадцятий рік війни Україна мала би отримати від уряду документ, який пояснює не лише, що робитиметься, а й чому саме так, з якою метою і на основі якого аналізу ситуації, причин таких проблем як: корупція, управлінський хаос, залежність від зовнішньої підтримки, неналежний контроль за державними активами, криза людського капіталу. Програму політики, а не бухгалтерську таблицю дедлайнів. Натомість Кабінет Міністрів представив текст, що більше нагадує виробничий календар, а не політичний курс уряду держави, побудований як перелік операційних завдань: «забезпечити», «підготувати», «внести», «створити», «запустити», «виконати до 31 грудня». Це не мова державницької політики, а технократична риторика підпорядкованості, при якій уряд – не суб'єкт формування політики, а координатор технічних процесів. Міністерства – не політичні центри, а виробничі підрозділи.

Щодо перешкод ефективному урядуванню

У розвинених країнах уряд – це інвестор і стратегічний менеджер. Він спрямовує бюджетні кошти на розвиток інфраструктури, оборону, науку й технології, за-

безпечуючи довгостроковий економічний мультиплікатор. Ефективні уряди працюють не лише як розпорядники фінансів, а як інституції, що формують бачення, встановлюють пріоритети, координують інтереси різних секторів і забезпечують сталі правила гри. Вони створюють стимули для приватного сектору, підтримують інновації, модернізують державні послуги, формують якісний регуляторний простір і будують механізми відповідальності, які не дозволяють перетворити бюджет на «загальний гаманець».

В Україні ж уряд частіше виступає споживачем, який не створює розвиток, а лише розподіляє й витрачає ресурс. Він не формує нової якості державної політики і не забезпечує модернізацію країни, не виступає драйвером її розвитку. Податкова система залишається неефективною: за різними оцінками, до половини економіки працює в тіні, що позбавляє державу ресурсів для модернізації. Державні кошти витрачаються з мінімальним економічним ефектом, а великі бюджетні проекти регулярно супроводжуються корупційними скандалами. Проблема полягає не лише в корупції, а й у відсутності ключових елементів ефективного урядування – довгострокового планування, прозорих процедур, належного парламентського та громадського контролю, професійної бюрократії та чіткої відповідальності за результати. За таких умов урядова машина неминує ухвалює ситуативні, фрагментовані рішення, замість того щоб забезпечувати стратегічний розвиток держави.

Українські міністерства й надалі залишаються частиною пострадянської моделі управління, яка поєднує в одному органі політичні, регуляторні, контрольні й операційні функції. У країнах ЄС значну части-

ну таких другорядних та технічних функцій давно передано спеціалізованим агентствам, незалежним регуляторам або приватним операторам, які працюють під державним наглядом. Надмірний обсяг адміністрування змушує міністерства «застригати» у дріб'язкових процесах – нескінченних погодженнях, довідках, візуваннях та технічних операціях – замість формування політики. У підсумку перевантаження другорядними, непритаманними їм функціями, що розмивають політичні пріоритети, відволікають управлінський ресурс і перетворюють їх на великі бюрократичні апарати, які керують процесами, але не створюють політичного змісту.

Що далі?

Україна переживає сьогодні найскладніший період своєї сучасної історії: коли на порядку денному стоїть питання її фактичного існування. За таких умов країні необхідний уряд, який виконує не лише адміністративно-координаційні, а й стратегічні функції: формує політику, визначає пріоритети, забезпечує реалізацію та несе політичну відповідальність за результати.

Усунення інституційної моделі, при якій урядова політика формується поза Кабміном, міністри виконують технічні ролі, а урядові програми існують окремо від реальності, також сприятиме подоланню «штучної «нелогічності» або бар'єрів у системі» які, як слушно зауважував Олександр Пасхавер, є точками генерування корупційної ренти.

Матеріал підготовлений за фінансової підтримки Deutsche Forschungsgemeinschaft.

Щодо вартості послуг у сфері адміністративного права та КУпАП

У жовтні–листопаді 2025 року було проведено опитування щодо вартості правничих послуг у сфері адміністративного права та справ про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Тетяна ЛЕЖУХ,
адвокатка, правнича асоціація «Добросуд»,
викладачка Вищої школи адвокатури НААУ

В опитуванні взяли участь 24 респонденти з різним досвідом роботи. З них: 6 фахівців мають досвід до 3 років, 7 – від 3 до 6 років, 2 – від 6 до 10 років, і 9 – понад 10 років досвіду. Географія опитування охопила декілька регіонів України, включно з Києвом, Харковом, Львовом, Одесою, Дніпром та іншими обласними центрами і містами.

Нижче наведено узагальнені діапазони вартості основних послуг у сфері адміністративного права та КУпАП по кожному регіону. Якщо в регіоні було кілька респондентів, вказано мінімальну і максимальну ціну («від – до»). Якщо відповів лише один респондент – наведено вартість його послуг (або діапазон, якщо був зазначений).

КУпАП: 1 500 – 5 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 8 000 – 20 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 3 000 – 16 000 грн; Адвокатський запит: входить у вартість послуг – 3 000 грн.

Харків: Первинна консультація: 500 – 800 грн; Складання позову по КАСУ: 1 500 – 5 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 3 000 – 40 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 2 000 – 5 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 3 000 – 10 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 2 000 – 4 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 4 000 + 10 000 грн як гонорар успіху, 5 000 – 20 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 2 000 – 6 000 грн; Участь у судових за-

Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 20 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 80 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 2 000 грн – 80 000; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 4 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 2 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 2 000 грн; Участь у судових засіданнях (КАСУ / КУпАП): 2 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 4 000 – 8 000 грн; Адвокатський запит: 1 000 – 3 000 грн.

М. Дніпро та Дніпропетровська область: Первинна консультація: 500 – 3 000 грн; Складання позову по КАСУ: 3 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 1 500 – 10 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП у I інстанції: 4 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції – 4 000 + 10 000 грн гонорар успіху – 20 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 4 000 – 80 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 4 000 – 10 000 грн; Вартість участі в 1 судовому засіданні по КАСУ: 2 500 – 6 000 грн; Вартість участі в 1 судовому засіданні по КУпАП: 1 500 – 5 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 8 000 – 20 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 3 000 – 16 000 грн; Адвокатський запит: входить у вартість послуг – 3 000 грн.

Хмельницький: Первинна консультація: 1 000 – 1 500 грн (деякі зазначили погодинно); Складання позову по КАСУ: 3 000 – 15 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 8 000 – 13 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 5 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 10 000 – 20 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 5 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 2 500 – 15 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 2 000 – 15 000 грн; Участь у судових засіданнях (КАСУ / КУпАП): 2 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 5 000 грн або від 2 000 грн за 1 годину; Адвокатський запит: 1 750 – 2 000 грн.

Полтава: Первинна консультація: 800 грн; Складання позову по КАСУ: 2 500 – 5 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 10 000 – 40 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 3 000 – 5 000 грн;

В опитуванні взяли участь 24 респонденти з різним досвідом роботи. З них: 6 фахівців мають досвід до 3 років, 7 – від 3 до 6 років, 2 – від 6 до 10 років, і 9 – понад 10 років досвіду.

Усі суми, наведені в доларах США – конвертовані в гривні за курсом 40 грн/дол. У випадках, коли дані щодо певної послуги не були надані (не практикується фіксація оплати чи відсутня інформація) – позначено як «дані відсутні».

Київ: Первинна консультація: безкоштовно – 2 500 грн; Складання позову по КАСУ: 4 500 – 20 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 4 500 – 240 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 4 000 – 15 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції – 4 000 + 10 000 грн гонорар успіху – 20 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 4 000 – 80 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 4 000 – 10 000 грн; Вартість участі в 1 судовому засіданні по КАСУ: 2 500 – 6 000 грн; Вартість участі в 1 судовому засіданні по

сіданнях (КАСУ / КУпАП): 500 – 2 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 1 500 грн; Адвокатський запит: 500 – 1 000 грн.

Львів: Первинна консультація: 2 000 грн; Складання позову по КАСУ: 6 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 15 000 – 25 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 5 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 10 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 5 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 10 000 – 15 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 10 000 грн; Участь у судових засіданнях (КАСУ / КУпАП): 2 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 5 000 грн; Адвокатський запит: 2 000 грн.

Одеса: Первинна консультація: 1 000 грн; Складання позову по КАСУ: 4 000 грн;

Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 15 000 – 20 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 2 500 – 4 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 20 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 10 000 – 15 000 грн; Участь у судових засіданнях (КАСУ / КУпАП): 2 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: дані відсутні; Адвокатський запит: 1 000 грн.

Рівне: Первинна консультація: безкоштовно або до 1 000 грн; Складання позову по КАСУ: до 8 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: до 240 000 грн (комплексно, з урахуванням підготовки доказів); Складання апеляційної скарги по КАСУ: до 15 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: до 240 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: до 10 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: до 8 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 1 500 грн; Участь у 1 судовому засіданні по КАСУ: 2 500 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: до 5 000 грн; Адвокатський запит: 2 000 грн.

Чернігів: Первинна консультація: 1 000 грн; Складання позову по КАСУ: 10 000 – 25 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: включено у вартість позову; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 5 000 – 10 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 5 000 – 10 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 5 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 4 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: дані відсутні; Участь у судових засіданнях (КАСУ / КУпАП): 4 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 4 000 грн/год (погодинно); Адвокатський запит: 2 000 грн.

Житомир: Первинна консультація: 500 грн; Складання позову по КАСУ: 3 000 –

6 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 5 000 – 10 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 5 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: дані відсутні; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 3 500 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 2 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 1 500 грн; Участь у судових засіданнях (КАСУ / КУпАП): 1 500 – 2 000 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: 1 000 грн; Адвокатський запит: дані відсутні.

М. Луцьк, Волинська обл.: Первинна консультація: 500 – 1 500 грн; Складання позову по КАСУ: 1 000 – 15 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: 7 000 – 10 000 грн; Складання апеляційної скарги по КАСУ: 6 000 – 30 000 грн; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: дані відсутні; Складання апеляційної скарги по КУпАП: від 2 500 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 2 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 2 000 грн; Участь у 1 судовому засіданні (КАСУ / КУпАП): 500 – 800 грн; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: дані відсутні; Адвокатський запит: 1 000 – 2 000 гривень.

Тернопільська обл.: Первинна консультація: 300 грн; Складання позову по КАСУ: 5 000 – 7 000 грн; Супровід справи по КАСУ у I інстанції: у вартості позову; Складання апеляційної скарги по КАСУ: у вартості позову; Супровід справи по КАСУ в апеляційній інстанції: 5 000 грн; Складання апеляційної скарги по КУпАП: 4 000 грн; Супровід справи по КУпАП у I інстанції: 500 – 1 000 грн; Супровід справи по КУпАП в апеляції: 500 грн; Участь у 1 судовому засіданні (КАСУ / КУпАП): дані відсутні; Виїзд на місце ДТП або по ст.130 КУпАП: дані відсутні; Адвокатський запит: 500 грн.

Авторитет правосуддя вимагає більшої уваги

Останнім часом Вища рада правосуддя розглядає багато дисциплінарних питань, адвокатських скарг та скарг на дії суддів. Але питання авторитету правосуддя стало на порядок денний через звернення ВККСУ.

ВККСУ констатує, що в Україні утворилась одна з наймасштабніших кадрових криз. Необхідність її подолання в судах стала одним із ключових елементів Програми фінансової підтримки України від ЄС (Ukraine Facility), яка передбачає отримання Україною протягом 2024–2027 років 50 млрд євро. Проте виникла загроза з боку діяльності ТСК ВРУ пов'язана з корупційними правопорушеннями у ВККСУ.

У вівторок, 2 грудня 2025 року, під час чергового засідання ВРП планує розглянути важливі питання: звернення ВККСУ про вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя; матеріали щодо звільнення двох суддів з посад за загальними обставинами; матеріали щодо внесення подання Президентів України про призначення трьох суддів на посади до апеляційних судів; матеріали щодо внесення подання Президентів України про призначення однієї судді на посаду Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області; питання про проведення співбесіди з переможцем конкурсу на вакантну посаду дисциплінарного інспектора ВРП Оленою Фюдр; повідомлення про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя: судді Подільського районного суду міста Києва Світлани Захарчук; судді Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області Андрія Заярного; питання про погодження перерозподілу бюджетних видатків; скаргу на рішення Першої Дисциплінарної палати ВРП про притягнення судді Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області Валентина Заверюхи до дисциплінарної відповідальності.

Порядок денний засідання на 2 грудня 2025 року опублікований на офіційному вебсайті ВРП. Трансляцію засідання можна буде переглянути на Youtube-каналі ВРП або офіційному вебсайті ВРП.

Власна інформація ЮВУ

Дорожня карта з питань верховенства права:

Людмила Сугак розповіла про ключові результати та подальші кроки реформи правосуддя

Міністерство юстиції України координує одну з наймасштабніших реформ у межах євроінтеграції – виконання Дорожньої карти з питань верховенства права, яка включає 529 заходів, з них 110 стосуються сфери правосуддя. До розроблення заходів блоку «Правосуддя» було залучено понад 20 органів державної влади.

Масштаб проєкту демонструє рівень уваги до сфери, як з боку Європейського Союзу, так і з боку України. Про це йшлося під час виступу виконуючого обов'язки Міністра юстиції Людмили Сугак на XIV Судовому форумі, присвяченому стратегічним викликам та майбутньому системи правосуддя.

У своєму виступі Людмила Сугак зазначила, що саме обсяг і комплексність заходів роблять реалізацію Дорожньої карти значним викликом, адже кожен із них потребує узгодження між широким колом стейкхолдерів – від державних органів і громадського сектору до європейських інституцій.

Попри великі обсяги роботи, у виконанні Дорожньої карти вже зафіксовано суттєвий прогрес. Зокрема: затверджено методологію

кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посаду судді та порядок регулярного оцінювання суддів; оновлено Стратегію розвитку суддівської освіти; впроваджено систему виявлення потреб та оцінювання ефективності навчання суддів; ухвалено Положення про оприлюднення звітів Національної школи суддів України; удосконалено доступ Громадської ради доброчесності до суддівських дос'є; у сфері дисциплінарної відповідальності вже розглянуто із залученням служби дисциплінарних інспекторів 29% старих дисциплінарних скарг, які мають бути остаточно опрацьовані до кінця 2026 року.

Окрему увагу виконуючий обов'язки Міністра юстиції приділила реформі адвокатури. За її словами, робота над реформою

вже розпочалася: підготовлено проєкт постанови про створення робочої групи за участю державних органів, міжнародних партнерів та представників громадянського суспільства.

Міністерство юстиції забезпечує безперервний моніторинг виконання Дорожньої карти, утворивши міжвідомчі робочі групи, які на регулярних засіданнях обговорюють досягнення та виклики, узгоджують шляхи вирішення проблем після чого відбуваються консультації з ЄК. Такий формат дозволяє оперативно вирішувати спірні і проблемні питання та синхронізувати темпи реалізації з усіма партнерами. «На практиці ми відчули, що виконання Дорожньої карти вимагає більше часу, дискусій та зусиль ніж ми передбачали під час розробки документу. Ми долаємо всі ці виклики з гідністю, тому що чітко бачимо спільну кінцеву мету: повна та якісна імплементація визначених Дорожньою картою завдань», – резюмувала Людмила Сугак.

Незаконна вирубка дерев

Суд стягнув на користь держави понад 750 тисяч грн шкоди, завданої навколишньому середовищу

Цивільно-правову відповідальність за порушення лісового законодавства мають нести не лише особи, які безпосередньо здійснюють самовільну вирубку лісів (пошкодження дерев), а й постійні лісокористувачі, вина яких полягає у допущенні та неперешкоджанні їх працівниками незаконному вирубуванню лісових насаджень внаслідок неналежного виконання ними своїх службових обов'язків.

Тернопільська обласна прокуратура звернулася до Господарського суду Тернопільської області з позовом до Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України» в особі Філії «Подільський лісовий офіс» ДСПП «Ліси України» про відшкодування 751 239,04 грн шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

В обґрунтування позовних вимог прокурор зазначив, що відповідачем порушено вимоги законодавства у сфері охорони, захисту та використання лісів при веденні лісового господарства, а саме допущено незаконну рубку невідновленими особами 32 дерев різних порід – 30 дерев породи

граб та 2 дерева породи дуб, з яких 12 схостійних. Внаслідок чого заподіяно шкоду інтересам держави в розмірі 751 239,04 грн.

Дослідивши обставини справи, суд погодився з доводами прокурора. Суд встановив, що територія лісу, на якій здійснено незаконне вирубування дерев належала до відповідальності відповідача, саме ним неналежно виконано обов'язок щодо охорони дерев. Відповідач як постійний лісокористувач не виконав покладених на нього обов'язків, зокрема, із забезпечення охорони і збереження лісів на підвідомчій йому території, що знаходиться в межах загальнозоологічного заказника «Озерянський», що спричинило матеріальну шкоду лісовому фонду України, який перебуває під охороною держави.

При цьому суд зауважив, що неважливо, хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення постійним лісокористувачем встановлених правил лісокористування, що спричинило завдання державі збитків внаслідок незаконної рубки дерев іншими особами на підконтрольній постійному лісокористувачу ділянці лісу.

Отже, цивільно-правову відповідальність за порушення лісового законодавства мають нести не лише особи, які безпосередньо здійснюють самовільну вирубку лісів (пошкодження дерев), а й постійні лісокористувачі, вина яких полягає у допущенні та неперешкоджанні їх працівниками незаконному вирубуванню лісових насаджень внаслідок неналежного виконання ними своїх службових обов'язків. Відтак, суд вирішив стягнути з відповідача на користь держави 751 239,04 грн шкоди за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Судді в студентській аудиторії

Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Михайло Смокович і суддя ВС у Касаційному цивільному суді Віктор Пророк взяли участь у дводенній науково-практичній конференції «Малиновські читання 2025», організованій Інститутом права Національного університету «Острозька академія».

Михайло Смокович виступив під час публічної розмови на тему «Візія розвитку правничої вищої освіти в Україні», що відбулась у перший день конференції – 27 листопада 2025 року. Насамперед він нагадав, що з нагоди відзначення 20-ї річниці Кодексу адміністративного судочинства України та з метою популяризації діяльності адміністративних судів серед студентської молоді КАС ВС провів творчий конкурс есе на тему «Захист конституційних прав особи в адміністративному судочинстві».

Під час виступу очільник КАС поділився думками про те, як трансформується українська правова система в умовах воєнного стану та на шляху до Європейського Союзу. Він зазначив, що правничка вища освіта в Україні набуває нового змістового наповнення та значущості. Євроінтеграційний процес не лише впливає на законодавство та правозастосування. Він формує нові вимоги до якості правничої освіти, зміщуючи акцент на характеристики компетентності, практичну спрямованість і євроінтеграційний підхід у підготовці майбутніх юристів.

Правничка освіта перестає бути суто системою передачі знань. Вона перетворюється на ключову інституцію формування професійної культури, етичних стандартів і здатності діяти в межах європейського правового простору. На думку доповідача, університет має бути джерелом інновацій та простором формування професійної самодостатності й інтелектуальної свободи.

Це необхідно для того, щоб кожен здобувач освіти міг максимально реалізувати свій потенціал і сприяти зміцненню верховенства права в Україні. Михайло Смокович наголосив, що нове покоління юристів – це висококваліфіковані фахівці, здатні працювати за найкращими європейськими та світовими стандартами, зберігаючи надбання вітчизняної правової науки. Реформування правничої освіти охоплює не лише оновлення навчальних програм, а й трансформацію мислення, етики та корпоративної культури правника, що має відповідати європейським демократичним цінностям і високим стандартам правової держави.

Віктор Пророк долучився до публічної розмови «Захист права власності: сучасні виклики для суду та практики», що відбулася в рамках конференції 28 листопада. Суддя виступив із доповіддю «Огляд практики Верховного Суду щодо захисту прав добросовісного набувача (в світлі Закону № 4292-ІХ)». Він розповів, що змінено ст. 261 ЦК України стосовно початку перебігу позовної давності за вимогами про витребування чи визнання права щодо нерухомого майна, переданого з державної або комунальної власності у приватну власність; у ст. 388 Кодексу установлений присічний строк – десять років на витребування державою чи територіальною громадою майна від добросовісного набувача на свою користь; ст. 390 ЦК України передбачена обов'язкова компенсація вартості майна

добросовісному набувачеві з обов'язковим попереднім внесенням органом державної влади, органом місцевого самоврядування або прокурором вартості такого майна на депозитний рахунок суду, а також внесені ряд інших змін.

До того ж Пленум ВС, зокрема, зазначив, що надання відповідному пункту зворотної дії в часі суперечить ст. 58 Конституції України, оскільки призводить до порушення основного фундаментального елементу принципу верховенства права – правової визначеності. Крім того, ретроспективне застосування положень Закону № 4292-ІХ може свідчити про порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) щодо права на справедливий суд через втручання законодавця в процес здійснення правосуддя шляхом прийняття нормативно-правових актів, що наперед визначають результати справи, яка перебуває на розгляді в суді та в якій однією зі сторін є держава.

Стосовно належного способу захисту прав органу державної влади або органу місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 391 ЦК України) доповідач зауважив, що ухвалою від 9 вересня 2025 року у справі № 915/268/24 ВС у складі колегії суддів Касаційного господарського суду передав справу на розгляд Великої Палати ВС з підстав наявності виключної правової проблеми для визначення належного та ефективного способу судового захисту, ураховуючи, в тому числі, згадані вище зміни. Ухвалою від 29 жовтня 2025 року справу № 915/268/24 ВП ВС прийняла до свого провадження та призначила її до розгляду на 17 грудня 2025 року, оскільки у цій справі існує невизначеність законодавчого регулювання правових питань, які можуть кваліфікуватися як виключна правова проблема.

Крім того, Віктор Пророк звернувся увагу, що ухвалою від 10 вересня 2025 року КГС ВС передав на розгляд ВП ВС справу № 922/2555/21 щодо попереднього внесення вартості майна на депозитний рахунок суду у справах про витребування нерухомого майна від добросовісного набувача на користь держави чи територіальної громади. Ухвалою від 29 жовтня 2025 року ВП ВС повернула справу КГС ВС для розгляду.

Власна інформація ЮВУ

Кримінально-правова реакція держави в контексті розвитку штучного інтелекту

Відповідальність за створення та поширення deepfake-зображень в Україні та США

Можливості сучасних інформаційних технологій, що подекуди вражають розум, явили собою як велике благо для людства, так і поставили перед ним певні виклики. Розробка та активний розвиток штучного інтелекту (далі – «ШІ»), з його поширенням на переважну більшість сфер суспільного життя «органічно» зумовили його використання окремими суб'єктами з метою реалізації суспільно-небезпечних намірів.

Наприклад, це стосується створення та поширення фейк-відео за допомогою технології «deepfake». Вказана технологія надає користувачам можливість створювати відеоматеріали, в яких штучний інтелект відтворює зовнішність та голос особи до дрібних деталей. Такі відео також називають «цифровими підробками». Особливою зухвалістю відзначилися діяння суб'єктів щодо створення цифрових підробок інтимного характеру та політичних цифрових підробок, метою яких є, зокрема, вплив на виборчий процес в різних країнах світу.

У цій публікації молодший юрист практики кримінального права юридичної фірми «АНК» Євгеній ЗАРКУА досліджує національний та іноземний досвід адаптації кримінального законодавства до сучасних «ШІ-реалій» та висловлює власні міркування щодо подальших кроків суб'єктів правотворчої діяльності у цьому напрямку.

Загальний стан речей

Особлива частина кримінального права є доволі «гнучкою» та «живою» правовою матерією, яка безперервно змінюється й адаптується до актуальних суспільних викликів як міжнародного, так і національного рівнів. Такі адаптаційні процеси, по суті, і становлять кримінально-правову реакцію держави. Як зазначає професор Є. Л. Стрельцов у своїй публікації «Особлива частина кримінального законодавства: визначення та призначення (2021)»: «Розвиток системи Особливої частини кримінального законодавства, її соціально-правове «життя» – це процес, викликаний: зміною суспільних відносин (політичних, економічних, духовних); станом і рівнем кримінально-протиправних діянь у державі, що виражається: в криміналізації відповідних діянь або декриміналізації інших, у змінах, пов'язаних із процесами пеналізації або депеналізації, введенні інших законодавчих обставин для можливості прийняття необхідних рішень, реалізуючи державні наміри реагування на відповідні діяння» (Стрельцов Є. Л. Рациональний дискурс про кримінальне пра-

во: монографія. Київ: Юрінком Прес, 2024. 468 с., ст. 96-109).

Розроблення та широке впровадження штучного інтелекту, а також поява нових, пов'язаних із ним, форм кримінально-протиправної поведінки особи, зумовлюють нагальну потребу в адекватній кримінально-правовій реакції держави, передусім шляхом удосконалення та доповнення чинного законодавства. Варто зазначити, що окремі держави певною мірою «превентивно» відреагували на потенційні виклики, пов'язані із ШІ, ще до його широкого поширення та використання. Так, у 2019 році Китай оголосив про нові правила, що регулюють відео- та аудіо-контент в Інтернеті, включаючи заборону на публікацію та поширення «фейкових новин», створених за допомогою таких технологій, як штучний інтелект та віртуальна реальність. Адміністрація кіберпростору Китаю на своєму веб-порталі також повідомила про необхідність маркування ШІ-контенту відповідними позначками, що дають змогу дійти висновку про штучне створення таких матеріалів. Порушення таких правил може бути кваліфіковане як кримінальне правопорушення (видання «Reuters»: «China

seeks to root out fake news and deepfakes with new online content rules». URL: reuters.com/article/us-china-technology/china-seeks-to-root-out-fake-news-and-deepfakes-with-new-online-content-rules-idUSKBN1Y30VU/).

В цьому контексті слід також відзначити закон штату Каліфорнія АВ-730 (2019), закон штату Техас SB-751 (2019), що були ухвалені з метою захисту виборчого процесу від незаконного впливу з використанням ШІ-технологій, а також закон США «The Nurture Originals, Foster Art, and Keep Entertainment Safe Act of 2023» («NO FAKES ACT»), за мету якого поставлено «захищати голос та зовнішність осіб від несанкціонованого відтворення за допомогою комп'ютерних технологій на основі ШІ та інших технологій».

Поширення в різних країнах світу такої форми зловживання технологічними можливостями штучного інтелекту, як створення та поширення deepfake-зображень інтимного характеру без згоди осіб, яких вони стосуються, стало «поштовхом», що зумовив виокремлення цих діянь із-під дії загальних законів, які регулюють використання ШІ, та доповнення кримінального законодавства спеціальними нормами. У державах, які не «поспішають» адаптувати законодавство до сучасних ШІ-викликів, кримінально-правова кваліфікація створення та поширення інтимних deepfake-зображень здійснюється на підставі норм, що містять більш загальні описи відповідних діянь. Наприклад, у березні 2024 року мало місце створення та поширення в Інтернеті deepfake-матеріалів інтимного характеру щодо Прем'єр-міністра Італійської Республіки Джорджі Мелоні. Вважається, що такі діяння «підпадають під кримінальну статтю про поширення про особу неправдивої інформації, що принижує її честь та гідність, шкодить діловій репутації». Відповідна норма міститься у кримінальному законодавстві Італії. (Видання «BBC»: «Мелоні вимагає 100 тисяч євро за пор-

но-дїпфейк зі своїм обличчям». URL: bbc.com/ukrainian/articles/c4nvpqw59wdo). Нагадаємо, що майже ідентична за змістом норма була передбачена й у Кримінальному кодексі України до ухвалення Закону № 767-VII від 23.02.2014; вона мала назву «Наклеп».

Водночас, окремі держави англосаксонської правової системи останнім часом здійснюють більш цілеспрямовану адаптацію свого кримінального законодавства, запроваджуючи спеціальні норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за створення та поширення порнографічних зображень, виготовлених із використанням технології «deepfake» щодо реальних осіб. Зокрема, 7 січня 2025 року уряд Сполученого Королівства на своєму офіційному веб-порталі повідомив, що особи, які без згоди інших створюють відверті deepfake-підробки сексуального характеру, можуть нести кримінальну відповідальність. Для вирішення цієї проблеми уряд планує запровадити нові положення кримінального законодавства, які передбачатимуть відповідальність як за створення, так і за поширення таких зображень. («GOV.UK»: «Government crackdown on explicit deepfakes»). URL: gov.uk/government/news/government-crackdown-on-explicit-deepfakes). «Від слів до дії» перейшли й Сполучені Штати Америки, ухваливши 19 травня 2025 року федеральний закон S.146 – TAKE IT DOWN Act, спрямований на боротьбу з несанкціонованими цифровими підробками інтимного характеру. Цей закон потребує особливої уваги, і його аналіз буде наведено далі.

Слід зазначити, що в Україні також усвідомлюють необхідність створення належної правової бази для реагування на подібні діяння; певні кроки в цьому напрямку вже здійснюються, проте детальніше про них буде сказано далі.

Американський досвід («TAKE IT DOWN Act»)

Отже, Сполучені Штати Америки, як «світовий флагман» у сфері розробки ШІ-технологій, одні з перших повноцінно відреагували на проблему поширення інтимних цифрових підробок, що дедалі більше набирає обертів. Так, 19 травня 2025 року Конгресом США було ухвалено федеральний закон S.146 – TAKE IT DOWN Act, який запровадив спеціальні норми кримінального законодавства, спрямовані на боротьбу зі створенням та поширенням інтимних циф-

рових підробок щодо осіб без їхньої згоди. Закон, зокрема, запровадив спеціальну процедуру подання скарг у соціальних мережах щодо суб'єктів, які поширюють цифрові підробки інтимного характеру без згоди осіб, що в них фігурують, та зобов'язує представників соціальних мереж реагувати на такі скарги протягом 48 годин із моменту їх надходження шляхом видалення відповідного вмісту та його можливих копій (Офіційний веб-сайт Конгресу США: федеральний закон S.146 – TAKE IT DOWN Act. URL: congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/146). Ці нововведення зумовили специфічну назву закону, адже «TAKE IT DOWN» англійською можна перекласти як «приберіть це» або «знищте це». Ключові кримінально-правові положення закону являють собою доповнення до чинного законодавства, зокрема федерального закону США «The Communications Act of 1934 (47 U.S.C.)».

Щодо кримінально-правового значення цього Закону слід зазначити, що його положення вводять до кримінального законодавства США спеціальні норми, які передбачають відповідальність за поширення матеріалів інтимного характеру без згоди осіб, що на них зображені. Закон передбачає дві основні форми кримінально-протиправного діяння: поширення автентичних (справжніх) зображень особи інтимного характеру без її згоди та поширення «цифрових підробок» зовнішності особи без її згоди.

«Цифрові підробки» в розумінні Закону являють собою зображення особи інтимного характеру, створені за допомогою різноманітних комп'ютерних та інших технічних засобів, включно зі штучним інтелектом, які неможливо відрізнити від справжніх зображень особи. У подальшому такі форми вчинення діянь додатково диференціюються залежно від віку потерпілої особи. Слід

зазначити, що вчинення зазначених дій щодо неповнолітньої особи без її добровільної згоди не є обов'язковою правовою ознакою цього злочину. Закон встановлює, що такі дії можуть мати мотиви знущання, приниження або переслідування неповнолітньої особи, а також цілі, пов'язані із збудженням або задоволенням сексуального бажання будь-якої особи. Максимальний строк покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення цього злочину становить 3 роки, що дозволяє класифікувати його, як «Тяжкий злочин Класу Е», аналогічно до попередніх норм. У контексті даної публікації особливу увагу слід звернути на форму об'єктивної сторони злочину, яка включає використання засобів створення цифрових підробок.

Отже, відповідно до положень зазначеного Закону, будь-якій особі забороняється незаконне використання інтерактивних комп'ютерних сервісів (тобто, відповідно до законодавства США, – комп'ютерних засобів обміну інформацією) для умисного поширення цифрових підробок особи, якщо: цифрова підробка була поширена без згоди особи; поширене зображення не було добровільно оприлюднено особою, що на ньому зображена, в публічному або комерційному середовищі; те, що зображено, не є предметом суспільного інтересу; та публікація цифрової підробки має на меті заподіяти шкоду/заподіює шкоду особі, включаючи психологічну, фінансову або репутаційну шкоду. До суб'єкта, який вчинив таке кримінальне правопорушення може бути застосоване покарання у вигляді штрафу та/або позбавлення волі строком до двох років. Важливо відзначити, що розмір штрафу в санкції зазначеної статті не конкретизовано. Проте, як впливає з її змісту, при призначенні покарання у вигляді штрафу слід керуватися загальними положеннями Розділу 18 Кодексу Сполучених Штатів (англ. – «United States Code») що-

до визначення розміру штрафу залежно від видової класифікації злочину. Видова класифікація злочинів закріплена у параграфі 3559 цього Кодексу та здійснюється залежно від максимального строку позбавлення волі, передбаченого санкцією, або за спеціальними ознаками для окремих складів злочинів. Оскільки максимальне покарання за поширення цифрових підробок без згоди особи не може перевищувати двох років, такий злочин за класифікацією належить до категорії «Тяжкий злочин Класу Е» (англ. – «Class E felony»). Відповідно до параграфу 3571 Кодексу, максимальний розмір штрафу, який може бути призначений за вчинення тяжких злочинів, становить \$250,000. У цьому контексті постає доцільне питання щодо того, яке з покарань, що можуть бути призначені особі, є більш суворим, адже зазначений розмір штрафу (у випадку його призначення у максимальному розмірі) може значно перевищувати фінансові можливості багатьох обвинувачених, створюючи для них серйозні економічні складнощі.

ми штату, або розвідувальним агентством Сполучених Штатів; 2) інформація розкривається розумно та добросовісно: правоохоронному органу або посадовій особі; в рамках надання або подання документів, пов'язаних із судовим провадженням; в рамках медичної освіти, діагностики, лікування або з метою досягнення законних медичних, наукових або освітніх цілей; поширення інформації здійснюється при повідомленні про незаконний вміст, небажану поведінку суб'єкта, чи на виконання юридичного, професійного чи іншого законного зобов'язання; для отримання підтримки чи допомоги у зв'язку з отриманням небажаного інтимного візуального зображення; 3) розкриття інформації обґрунтовано здійснюється з метою допомоги особі, якої вона стосується; 4) особа, яка володіє або публікує цифрову підробку себе самої, на якій зображено оголене тіло або сексуально відверту поведінку. Також положення закону не застосовуються до випадків поширення «дитячої порнографії» та зображень сексуального насильства над дітьми, що явля-

тимного *deepfake*-зображення щодо іншої особи без її згоди (суб'єктивна сторона), та визначення конкретної мети, яку вона переслідувала. Серед найважливіших обставин – необхідність встановлення наявності або відсутності згоди повнолітньої особи, цифрову підробку якої поширено, на вчинення таких дій.

У підсумку слід зазначити, що закон демонструє рішучість не лише Республіканської партії США, а й Конгресу загалом у питанні боротьби зі зловживанням технологією штучного інтелекту, зокрема технологією *deepfake*, та забезпечення від таких суспільно-небезпечних проявів найбільш уразливої категорії населення – неповнолітніх. Відображення і в українському законодавстві, про що далі піде мова. Аналогічні тенденції починають відображатися й у українському законодавстві, про що буде йти мова далі.

Українські законодавці «нариси»

Загальновідомо, що Україна є однією з провідних європейських держав у сфері цифровізації. Це проявляється не лише у «заохочувальних» законодавчих ініціативах, а й в адаптації кримінального законодавства України до нових форм суспільно небезпечних посягань, які часто виникають як органічний наслідок розвитку інформаційних технологій. Беручи до уваги іноземний досвід, зокрема американський, 29 жовтня 2025 до Верховної Ради України було внесено Проект Закону №14165 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальних правопорушень проти безпеки особи». Зокрема, законопроект фактично декриміналізує виготовлення, поширення та збут порнографічної продукції на території України, якщо така продукція виробляється за добровільною згодою повнолітніх осіб, зображених у відповідних матеріалах.

Не торкаючись потенційних дискусій щодо цієї законодавчої ініціативи, звернемо увагу на принципово важливе положення, пов'язане з використанням технології штучного інтелекту у кримінально-протиправних цілях, що, як слід вважати, відносить III саме на законодавчому рівні до можливих знарядь вчинення конкретного кримінально-протиправних діянь. Як зазначено у Пояснювальній записці до цього законопроекту: «Окремим завданням законопроекту є встановлення кримінальної відповідальності за розповсюдження інтимних матеріалів без згоди особи, зображе-

Серед найважливіших обставин – необхідність встановлення наявності або відсутності згоди повнолітньої особи, цифрову підробку якої поширено, на вчинення таких дій.

Серед іншого, до винної особи за рішенням суду може застосовуватися конфіскація як додатковий кримінально-правовий захід. Конфіскації можуть підлягати наступні категорії майна: 1) матеріали, що являють собою предмет злочину; 2) майно, що має злочинне походження, тобто було набуто особою в результаті вчинення такого злочину; 3) особисте майно особи, що використовувався/мало використовуватися для вчинення кримінального правопорушення або для сприяння його вчиненню.

Законом також передбачено, і це варто обов'язково виділити, обставини, що включають кримінальну протиправність поширення цифрових підробок без згоди особи, зовнішність якої такі цифрові підробки відображають, що передбачає можливість не притягнення до відповідальності. Зокрема, кримінальна відповідальність не настає у випадках, коли: 1) такі дії вчиняються в межах законно санкціонованої слідчої, захисної або розвідувальної діяльності, що здійснюється федеральними правоохоронними органами США, правоохоронними органами чи політичними підрозділа-

ють собою окремі особливо кваліфіковані склади злочину, передбачені іншими законодавчими актами.

Злочином також визнається погроза поширення цифрових підробок щодо особи з метою залякування, примушування до певних дій, вимагання або завдання психологічної шкоди (стресу). Максимальний строк позбавлення волі за вчинення такого діяння не може перевищувати 18 місяців, якщо воно вчиняється щодо повнолітньої особи, та 30 місяців, якщо потерпілим є неповнолітня особа. За видовою класифікацією це кримінальне правопорушення, як і раніше описані, належить до категорії «Тяжких злочинів Класу Е». Опційно може бути призначений штраф у порядку, що застосовується до зазначених вище злочинів, передбачених законом.

Отже, систематизуючи наведені відомості, можна дійти висновку, що, незважаючи на різноманіття описаних діянь, їх кваліфікація потребує встановлення ознак, які характеризують саме діяння (об'єктивна сторона), а також ознак, що відображають мотиви та цілі особи під час поширення ін-

ної у таких матеріалах (так званий revenge porn), у тому числі із застосуванням цифрових технологій і штучного інтелекту. Це сприятиме забезпеченню належного рівня захисту честі, гідності, приватного життя громадян та стане важливим кроком у запобіганні цифровому насильству».

Таким чином, пропонується Кримінальний кодекс доповнити статтею 301-3, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне розповсюдження інтимних матеріалів та створення контенту сексуального характеру без згоди особи. За змістом частини четвертої проекту цієї статті, «створення, модифікація чи поширення творів, відео-, фото- або інших матеріалів порнографічного чи еротичного характеру із використанням інформаційних технологій, що відтворюють зовнішність чи голос особи без її добровільної згоди, карається штрафом від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років», що підтверджує визначення III знаряддям вчинення кримінально-протиправних діянь.

Частина п'ята законопроекту закріплює, що вчинення таких дій щодо неповнолітньої особи карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років, як вбачається, без призначення додаткового покарання. На думку автора, розмір цього покарання додатково демонструє суворість українського кримінального законодавства порівняно з американським. На прикладі проаналізованого закону можна побачити, що максимальний строк позбавлення волі в Україні за вчинення злочину, передбаченого існуючою на рівні проекту ч. 5 ст. 301-3 КК (10 років), значно перевищує максимальний строк, встановлений аналогічним законодавством США (3 роки). При цьому, законодавством США передбачено більш суворий максимальний розмір штрафу за вчинення таких кримінально-протиправних діянь, тобто \$250,000, що станом на момент написання цієї статті (22.11.2025) за офіційним курсом гривні щодо долару США (42,1549) складає 10 538 725 гривень, проти 170,000 грн (10 000 НМДГ), передбачених в ч. 4 ст. 301-3 КК аналізованого українського законопроекту.

Таким чином, у цьому аспекті можна говорити про різне «розставлення акцентів» у кримінально-правових санкціях у законодавстві України та США. Вбачається, що українське кримінальне законодавство є більш суворим з точки зору закріплення строків позбавлення волі, при цьому більш «поступливим» щодо розмірів штрафів, відносно кримінального законодавства США.

Водночас, порівнюючи «масштаб» державної реакції на такі діяння, слід зазначити, що розглянуті кримінально-протиправні дії, на думку автора, характеризуються особливою аморальністю та мають на меті завдати/завдають значної психологічної шкоди потерпілій особі. Відповідно, запропоноване українським законодавцем суворе покарання у вигляді позбавлення волі видається більш ніж достатнім для реалізації завдань кримінального права.

Проведення порівняльного аналізу американського та українського законодавства дозволяє звернути увагу на, з нашої точки зору, недостатню деталізованість положень диспозицій українського кримінального законодавства та їх доволі лаконічне викладення, що може згодом спричинити певну невизначеність і потенційні зловживання. З метою удосконалення цих норм, на думку автора, доцільно врахувати американський досвід, зокрема застосування спеціальних IT-термінів та їх детальне тлумачення безпосередньо в кримінально-правових нормах, уникаючи надто узагальнених і нечітких формулювань. Водночас, в умовах стрімкого розвитку IT-галузі та появи нових технологій, які можуть використовуватися як знаряддя вчинення кримінально-протиправних посягань, важливим є дотримання балансу та залишення певного простору для застосування кримінально-правових норм, їх «гнучкість» до нових форм вчинення кримінальних правопорушень.

Післяслово

На думку автора, Україна є перспективною державою з високим рівнем цифровізації. Цифровізація як суспільно-державне явище охоплює не лише динамічний розвиток інформаційних технологій, держав-

не сприяння цьому процесу та цифровізацію окремих державних функцій, а й передбачає необхідність формування достатньої та узгодженої законодавчої бази для запобігання, виявлення та протидії зловживанням «плодами технологічного розвитку», зокрема за допомогою потужного державного «важеля» – кримінального права. Це передусім забезпечується через належну обізнаність суб'єктів законодавчої діяльності щодо сучасних тенденцій розвитку інформаційної галузі, актуальних цифрових технологій та засобів, розуміння їх функціонування, а також аналіз потенційних загроз, пов'язаних із можливими зловживаннями цими технологіями. Розвиваючи власний досвід, водночас, необхідно враховувати іноземний досвід, зосереджуючи особливу увагу на законодавчих тенденціях держав, які посідають провідні позиції у сфері інформаційних технологій.

Кримінально-правова реакція держави на різноманітні виклики, обумовлені розвитком суспільства, а також її ефективність та характер проявів, безпосередньо залежать від морального контексту, в якому функціонує відповідне суспільство, а саме – від ставлення суспільства до конкретних діянь, що підлягають криміналізації. Цей важливий чинник визначає як закріплення відповідних норм в Особливій частині кримінального законодавства, так і обґрунтованість та розмір покарання за вчинення відповідного кримінально-протиправного діяння. Саме ці аспекти багато в чому пояснюють відмінності у кримінально-правових санкціях у законодавстві різних держав. Водночас встановлення кримінальної відповідальності за подібні діяння підкреслює, що охорона правопорядку, захист суспільства та запобігання протиправним діям залишаються спільною метою всіх демократичних цивілізованих держав.

Звіт Єврокомісії

«Це наша амбулаторна картка – бачимо, де прогалини і де треба досягти норми»

Координаторка напрямку «Європейська інтеграція» ЦППР Вікторія Мельник розповіла про ключові висновки останнього звіту Європейської комісії щодо прогресу України на шляху до членства в ЄС. Експертка пояснила, чому це технічний, а не політичний документ і які реформи вдалися, а над чим ще треба працювати.

– Як ви оцінюєте сам формат цього звіту, який презентували у Брюсселі? Він був більше політичним, чи все ж таки технічним?

– Цьогорічний звіт так збурило і експертне середовище. Звичайно, якщо ми говоримо про переговори про вступ України до ЄС і будь-якої іншої країни, це і політичний, і технічний аспект, вони між собою переплітаються. Конкретно, якщо ми говоримо про оцінку Єврокомісії, це можна сказати технічний інструмент.

– А чому саме цей звіт збурило навіть Фейсбук-спільноту?

– Мені здається, що це такий якийсь логічний етап, який відбувся. Європейська інтеграція стає популярнішою. Саме переговорний процес, бо європейська інтеграція в нас відбувається вже деякий період часу. Переговорний процес набуває своєї популярності. Мені здається, останній рік не був простим для України, особливо в контексті реформ. Хтось чекав більш різкого звіту.

– Стосовно цієї жорсткості, про яку ви згадали. Мені особисто видається, що він, якщо порівнювати з попередніми звітами, ну зокрема з 2022 року, був жорсткішим.

– Мені так не здалося. Можливо, це, звичайно, моя призма, оскільки кожного дня з цими питаннями ми працюємо. І, можливо, звичайно, після останніх якихось потрясінь ми очікували чогось більшого від Комісії. Проте наш європейський партнер, вони неодноразово зазначали, що не будуть якимсь поганим поліцейським і тому подібне. Тому вони зберігають важливість аналітичного компоненту.

– Давайте тепер більш детально обговоримо сам звіт. І почати хотілося б, звісно, з наших здобутків. На чому наголошує Єврокомісія? Що нам вдалося?

– У нас ми бачимо хороші показники по певних розділах і певних кластерах. Почнемо, так би мовити, з найбільш приємного – шостого кластера. Це зовнішня політика і

безпека. В нас там четвірка, тобто просунутий такий рівень досягнення відповідності.

– І наступне питання, оскільки я хотів розпочати все ж таки з наших успіхів, досягнень, хотілося б зрозуміти, чи вони справді були. Чи це не було якесь там перебільшення з боку Європейської комісії?

– Я не думаю, що це було перебільшенням. Певні здобутки дійсно відзначені. Це дорожні карти реформування, які є частиною зобов'язань по переговорній рамці України для відкриття кластера фундаментальних реформ. Це дорожня карта верховенства права, реформи публічної адміністрації, функціонування демократичних інститутів, план по національним меншинам. Тому дійсно певні здобутки є, і це добре.

– Давайте тепер поговоримо, все ж таки, про ті проблемні моменти на які звернула увагу Єврокомісія. Які це проблеми? Чи можна назвати їх проблемами, чи скоріше недопрацюваннями?

– Влітку настав певний критичний момент, всі могли його споглядати, це зазіхання на антикорупційну інфраструктуру. І це, напевно, – перший критичний момент, який ми маємо відмітити. Дійсно, він більш м'яко сформульований саме в звіті про розширення, але, може зауважити з цього досвіду, великий вклад в те, що цей такий негативний репутаційний ризик – частково подолали. Навіть коли ми спілкуємося з представниками країн-членів ЄС, вони чітко заявляють, що для них основним елементом тут стало те, що громадяни вийшли за ці реформи.

– На які ще проблемні моменти звернула увагу Єврокомісія увагу?

– Знову ж таки, я буду більше сфокусуватися саме на фундаментальному кластері, бо він для переговорів є найбільш суттєвим. Він задає весь темп переговорам, має від-

повідну методологію розширення, яка була оновлена у 2020 році, вона передбачає зворотність. Тобто, якщо буде зворотність реформ у цьому кластері, буде зворотність процесу переговорів. Завжди можна відкатити на початок.

– Те саме, що сталося і в Грузії?

– Так, в них взагалі зупинка, але фактично Європейський Союз може застосувати такі, можемо назвати це санкціями, і відкатити переговори на якийсь з попередніх етапів, якщо це стосується верховенства права, демократії, урядування.

– Ви як експертка бачите цю політичну волю, це бажання у наших установах?

– Наразі складно сказати однозначно якусь відповідь на це питання. Звичайно, ми маємо враховувати, що країна перебуває в війні. Кожного дня в нас відбуваються якісь трагічні події, атаки, ракети, шахеди. І це змінює динаміку життя, в тому числі, тих, хто творить ці зміни. Ми працюємо з нашими органами влади. Але дійсно, цей звіт, він має стати уроком. Ми бачимо, що представники уряду багато заявляли про те, що він найуспішніший, дійсно в нас є динаміка, і це, ще раз повторююсь, звичайно важливо, так і має бути, і ця динаміка має бути ще більшою.

– Один з моментів, на якому наголосувала Європейська комісія, це те, що прозорість у взаєминах між урядом і громадян-

ським суспільством не така, як би хотілося бачити у Брюсселі. Чи готовий уряд змінювати це?

– Маємо уточнити, напевно, цей момент. Чому я назвала європейську інтеграцію одним із таких найуспішніших кейсів? Бо ті ж переговорні робочі групи, вони включають представників громадськості. Але на чому я завжди наголошую, і мені здається це має бути таким рецептом для вирішення в тому числі цієї проблеми, це формування нової культури взаємодії. Ми хочемо досягнути результатів в реформах, отже ми маємо над цим спільно працювати. Ніхто не хоче гірше.

– Якщо формулювати коротко цей звіт Єврокомісії, як би ви його описали? Це для нас більше як дзеркало, в яке ми дивимось і бачимо, як змінюємося, чи це дороговказ, як куди йти?

– Це таке цікаве питання. Я б назвала, напевно, це такою амбулаторною карткою. Ми бачимо, або якийсь аналіз, ми бачимо, де у нас є прогалини і де ми маємо прийти до норми, умовно, європейської норми. Дороговкази для нас, звичайно, теж тут зазначені. Є певні дорожні карти, стратегічні документи, які вже містять рекомендації. Розробляється також національна програма адаптації. Тобто, карту все-таки прописуємо ми для себе самі, особливо в тих реформах, в яких є більше дискреції для нашого визначення. Але от ми маємо на це дивитися, як на таку амбулаторну картку або результати аналізів. Історію хвороби. Ми її відкриваємо і дивимось. У нас тут проблеми. Вони критичні, починаємо з цих. Можна порівняти з попередніми, також нашими аналізами, попередніми звітами. І тоді, мені видається, це буде найбільше ефективно. Дороговказ для нас один – це вступ. І це ті часові рамки, які на нас теж тиснуть. І ми або скоренько використовуємо це вікно можливостей, або для нас, я думаю, тоді будуть гірші сценарії попереду.

Останній шанс Заходу

Президент Фінляндії Александр Стубб опублікував текст для Foreign Affairs, присвячений сьогоденній кризі світового порядку – «Останній шанс Заходу».

Як побудувати новий світовий порядок, поки не стало надто пізно». У ньому він виклав наступні тези:

– Міжнародний порядок не зник, але зміщується від мультилатералізму до багатополарності. Мультиполарність є олігополією влади. У мультиполарному світі великі держави укладають угоди «над головами» малих.

– Транзакційна або багатовекторна зовнішня політика визначається інтересами. Інтереси визначають практичні цілі держав. Але навіть транзакційна зовнішня політика повинна спиратися на ядро фундаментальних цінностей – суверенітет і територіальна цілісність держав, заборона застосування сили, повага до прав людини та основних свобод.

– Зовнішня політика часто ґрунтується на трьох стовпах: цінностях, інтересах і силі. Ці три елементи є ключовими, коли змінюється баланс і динаміка світового порядку.

– Вибір, який ми всі зробимо протягом наступного десятиліття, визначить світовий порядок XXI століття. Малі держави, такі як Фінляндія, не сторонні спостерігачі в цій історії. Новий порядок буде визначений рішеннями, ухваленими політичними лідерами як великих, так і малих держав – демократів, автократів чи тих, хто перебуває між ними.

– Як невелика країна, що межує з імперською державою, Фінляндія навчилася тому, що інколи держава має відкласти частину цінностей, щоб захистити інші – або просто вижити.

– Межуючи з недружнім сусідом та переживши досвід часткової втрати суверенітету і територій, Фінляндія прийняла те, що я називаю «ціннісним реалізмом»: відданість універсальним цінностям, заснованим на свободі, фундаментальних правах і міжнародних правилах, водночас із повагою до реальності світової культурної та історичної різноманітності. Глобальний Захід має залишатися вірним своїм цінностям, але розуміти, що світові проблеми не можуть бути вирішені виключно через співпрацю з однодумними країнами.

– Низка повоєнних інституцій допомогла світові пройти через найбільш стрімкий еру розвитку та підтримувала надзвичайний період відносного миру. Сьогодні вони перебувають під загрозою краху. Але вони мають вижити, тому що світ, заснований на конкуренції без співпраці, призведе до конфлікту.

– Украй потрібно реформувати міжнародні інституції. Реформа починається з вершини, а саме – з Організації Об'єднаних Націй. По-перше, усі основні континенти мають бути представлені в Раді Безпеки ООН постійно. По-друге, жодна окрема держава не повинна мати права вето в Раді Безпеки. По-третє, якщо постійний або тимчасовий член Ради Безпеки порушує Статут ООН, його членство в організації має бути призупинене. В ООН не повинно бути місця подвійним стандартам.

Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

Колективний егоїзм

Саме він заважає окремим країнам демократичного світу покінчити із загальним злом

У зв'язку з агресивними діями та посяганням з боку РФ на територіальну цілісність та суверенітет України у 2014 році було створено міжнародне об'єднання країн та всесвітніх організацій, які виступали союзниками України в гібридній війні, що запровадила російська федерація проти незалежної держави Україна – Міжнародна коаліція на підтримку України. Вперше офіційні заяви про створення коаліції були озвучені під час міжнародних зустрічей у Нідерландах в квітні 2015 року.

Володимир ДОН,
член Національної спілки журналістів України

Допомога, підтримка і ще раз допомога

Як вказувалося, основною метою діяльності коаліції було визначено надання Україні військової, політичної, фінансової та гуманітарної допомоги, а також реалізація санкційної політики щодо країни-агресора. До складу учасників міжнародної коаліції на підтримку України увійшли найбільш авторитетні, ведучі міжнародні організації ООН (значна більшість країн-членів), НАТО, ОБСЄ, ЄС, Рада Європи, Велика сімка, Велика двадцятка, МВФ, Світовий банк, ЄБРР. Загалом тридцять п'ять країн світу, в тому числі США, Канада, Австралія, Велика Британія, Японія, Туреччина та майже всі країни Євросоюзу стали членами міжнародної коаліції.

Після початку широкомасштабної війни проти України характер та масштаби міжнародної допомоги зазнали значних змін. Слід зазначити, що вже 2 березня 2022 р. Генеральна асамблея ООН ухвалила резолюцію, в якій засудила російське вторгнення в нашу країну й закликала Москву негайно вивести війська з України. Документ містить визнання того, що росія вчинила агресію, а її дії порушують базові норми ООН. Дану резолюцію тоді підтримала 141 країна, утрималися 35 – в тому числі Нікарагуа, Іран, Китай, Болівія, Зімбабве, Куба, Судан, Вірменія, ЦАР, Ефіопія, Венесуела. Проти були 5 – росія, білорусь, Сирія, Еритрея та КНДР.

Варто наголосити, що загалом Генеральна Асамблея ООН прийняла 9 резолюцій стосовно нападу РФ на Україну. І якщо перші такі резолюції на підтримку України приймалися з перевагою в понад 140 голосів «за», то послідуючі, а тим більш останні,

хоча й ухвалювалися на користь України, вже не мали такої суттєвої переваги.

Чому так сталося? Із цього приводу існує декілька причин. По-перше, почала активно працювати російська пропагандистська машина, яка використовує найнепередбачуваніші методи впливу. По-друге, починаючи з 2025 року чіткіше стала турбулентність у позиції адміністрації США щодо оцінки війни між Україною та РФ. По-третє, в зв'язку із проявами глобальних викликів, що з'явилися, в тому числі, як закономірні наслідки нападу Росії на нашу країну (події на Близькому Сході, конфлікт між Індією та Пакистаном, удари Ізраїлю і США по Ірану та інші) було суттєво відвернуто громадську думку від війни в Україні.

Наступна Резолюція Генеральної Асамблеї ООН була прийнята 12 жовтня 2022 р. Вона засуджувала анексію Росією чотирьох регіонів України та зазначала що ООН не визнає «референдуми», проведені в самопроголошених «ДНР», «ЛНР», а також на окупованих РФ територіях Запорізької та Херсонської областей (dw.com/ru/genassamblea-oon-osudila-anneksiu-rossiej-ukrainskih-territorij/a-63420447).

Дану резолюцію тоді підтримали представники 143-х країн, 35 утрималися, в тому числі Іран, Китай, ЦАР та Венесуела. Ще п'ять держав – росія, білорусь, Сирія, КНДР та Нікарагуа – виступили проти.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14 листопада 2022 р. (ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/ua1.pdf), що підтверджувала суверенітет, незалежність, єдність та територіальну цілісність України, а також визнала, що росія повинна взяти на себе правові наслідки всіх своїх протиправних дій на міжнародному рівні, включаючи

відшкодування збитків, в тому числі будь-якої шкоди, заподіяної цими фактами, була підтримана 94-ма країнами. Утрималися вже 72, в тому числі Венесуела, Вірменія, Сербія. Проти – 14 країн: росія, білорусь, КНДР, Сирія, Нікарагуа, Еритрея, Малі, Іран, Китай, ЦАР, Куба, Ефіопія, Зімбабве.

Чергова резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 23 лютого 2023 р. ООН A/ES-11/L.7 (docs.un.org/ru/A/ES-11/L.7) наголошує на необхідності якнайшвидшого досягнення всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй; підтверджує прихильність до суверенітету, незалежності, єдності та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи її територіальні води. Підтримали нас делегації 141 країни, утрималися Іран, Китай, ЦАР, Куба, Венесуела, Вірменія, всього 29 країн, проти – 7: росія, білорусь, Північна Корея, Сирія, Нікарагуа, Еритрея, Балі.

На засіданні Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2023 р. резолюцією A/C.3/78/L.42 (docs.un.org/ru/A/78/481/Add.3) була рішуче засуджена зневага РФ до своїх зобов'язань з міжнародного права, в тому числі за Статутом Організації Об'єднаних Націй, що стосується її юридичної відповідальності за окуповану територію, включаючи обов'язок поважати українське законодавство і права всіх цивільних осіб; було висловлено вимогу щодо негайного припинення РФ своєї агресивної війни проти України та виведення всіх збройних сил з території нашої держави в її міжнародно визнаних кордонах. Резолюцію підтримали 78 країн, утрималися 82, в тому числі Венесуела, Вірменія, Сербія. Проти – 15 країн: росія, білорусь, Північна Корея, Сирія, Нікарагуа, Еритрея, Малі, Іран, Китай, ЦАР, Куба, Зімбабве, Судан, Бурунді, Нігер.

Наступна резолюція Генеральної Асамблеї ООН була прийнята 11 липня 2024 р., щодо ядерної безпеки (un.mfa.gov.ua/news/tekst-rezolyuciyi-generalnoyi-asambleyi-oon-bezpeka-ta-zahishchenist-yadernih-obyektiv-ukrayini-vklyuchayuchi-zaporizku-aes-vid-11-lipnya-2024-roku). Підтримали документ 99 країн, утрималися – 59, в тому числі Іран,

Китай, ЦАР, Венесуела, Вірменія, всього – 69 країн, проти – 9: росія, білорусь, Північна Корея, Сирія, Нікарагуа, Еритрея, Малі, Куба, Бурунді.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 2024 р. (docs.un.org/ru/A/RES/79/184) рішуче засуджує агресивну війну росії проти України й вимагає від рф негайно її припинити. Резолюцію підтримали 81 країна, утрималися 87, в тому числі Сирія, ЦАР, Венесуела, Вірменія, Сербія. Проти 14: рф, білорусь, Північна Корея, Нікарагуа, Еритрея, Малі, Іран, Китай, Куба, Зімбабве, Судан, Бурунді, Нігер, Буркіна-Фасо.

А от резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 24 лютого 2025 р. по суті має два варіанти – український (ppu.gov.ua/press-center/heneralna-asambleia-oon-ukhvalyala-rezoliutsii-na-pidtrymku-ukrainy) та американський (holosamerky.com/a/oongolosueza-resoluciiropukraini/7986239.html). Документ, ініційований Україною закликає до негайної деескалації, припинення бойових дій та повного відновлення територіальної цілісності нашої країни, засуджує участь військових формувань КНДР, які воюють на боці росії. Дану Резолюцію підтримали 93 країни. Утрималися – 65 в тому числі Сирія, Іран, Китай, Куба, Венесуела, Вірменія. Проти – 18 країн: рф, білорусь, Північна Корея, Нікарагуа, Еритрея, Малі, ЦАР, Судан, Бурунді, Нігер Буркіна-Фасо, Екваторіальна Гвінея, Гаїті, Угорщина, Ізраїль, Маршалові Острова, Палау, США.

Американський варіант Резолюції, який спочатку мав чотири загальні пункти: висловлення співчуття про трагічну загибель людей внаслідок «конфлікту рф та України»; нагадування щодо головної мети ООН – підтримання міжнародного миру і безпеки; заклик до якнайшвидшого припинення конфлікту та заклик до міцного миру між Україною та російською федерацією. Але до документа, запропонованого США, делегати Генеральної Асамблеї ООН включили три поправки, які мали досить жорстку позицію щодо російської агресії. В результаті резолюцію підтримали 89 країн, утрималися – 73 країни, в тому числі Сирія, Іран, Китай, ЦАР, Куба, Венесуела, Сербія, Угорщина, Ізраїль, США. Проти – 8 країн: рф, білорусь, кндр, Нікарагуа, Малі, Судан, Нігер, Буркіна-Фасо.

Деякі авторські висновки

Результати голосувань з резолюцій Генеральної Асамблеї ООН служать індикатором ставлення конкретної держави до війни

в Україні та дозволяють визначити позицію до фактів міжнародної агресії та тероризму. При цьому слід зауважити, що в ряді випадків оцінка формується не за рахунок таких традиційних критеріїв, як гуманізм, норми міжнародного права, справедливість, суспільна мораль, а з огляду взаємовідносини між державою-членом ООН та країною-агресором, а часом – на підставі особистих взаємин їхніх лідерів.

Слід зазначити, що поділ країн на тих, які підтримують Україну, і які підтримують рф, та байдужих відбувається в залежності від рівня свобод у цій державі. Практично всі демократичні країни стоять на боці України та надають їй всебічну підтримку й допомогу.

Окрема роль належить Угорщині та Словаччині, які переслідують миттєві фінансові переваги, демонструють явну залежність своїх лідерів від Москви. При цьому значна частина громадян не підтримує офіційну позицію урядів.

У той же час на боці рф знаходяться держави – представники тоталітарного та авторитарного режиму, де відсутні громадянські права і свободи, не існує економічних свобод та рівності у підприємницькій діяльності. До цих країн належить і сама росія, а також білорусь, кндр, КНР, Іран, М'янма.

Країни, що перебувають на боці України, в залежності від характеру взаємин, можна визначити наступним чином:

- країни, що надають військово-політичну та фінансову допомогу;
- країни, що надають політичну підтримку Україні у війні з рф;
- країни, що надають гуманітарну допомогу;
- країни, які виявляють байдужість, апатію, індивідуальність через різні причини, але жодним чином не підтримують рф.

Оцінюючи країни-прихильники України треба визначати їх можливості в двох площинах: наявність необхідних ресурсів для надання Україні (зброя, фінанси, технології, інформація в тому числі розвідувальні дані тощо), наявність готовності, бажання, волі рішучості для надання вище згаданих ресурсів Україні. Стосовно мотивів якими керуються ці держави, надаючи допомогу Україні, слід виділити наступні, найімовірніші: підтримання усталеного світового порядку та норм міжнародного права; власна безпека; наявність колективних та індивідуальних зобов'язань; фінансові і політичні передумови, включаючи елементи передвиборної агітації; гуманітарні спонукання; особисті позиції лідерів країн.

«Коаліція охочих»

Слід зазначити, що організація допомоги Україні в її справедливій війні за державний суверенітет набирає все нових форм. Яскравим прикладом цього є створення коаліції країн, готових підтримувати Україну й гарантувати надійний мир. Це стало реакцією європейських держав на неоднозначну та непослідовну зовнішню політику США після приходу до влади адміністрації Трампа.

Під час Лондонського саміту щодо України, а саме 2 березня 2025 р., в якому брали участь 18 країн, прем'єр-міністр Великої Британії Кір Стармер заявив про створення так званої «коаліції охочих» – об'єднання низки демократичних країн, які пообіцяли допомогу Україні в боротьбі з російським агресором. Слід зазначити, що до даної ініціативи доєдналися держави Євросоюзу, члени НАТО, а також країни поза цих блоків. Роль очільників об'єднання взяли на себе Франція та Британія.

Пізніше відбулося ще кілька важливих зустрічей: 11 березня – в Парижі зустрічалися представники служб безпеки з 30 країн для обговорення міжнародних сил безпеки; 15 березня – прем'єр Стармер провів віртуальну зустріч із лідерами європейських країн та країн Співдружності; 20 березня – у Великій Британії відбулася чергова нарада військових представників коаліції.

На даний час до складу «коаліції охочих» доєдналися Австралія, Бельгія, Болгарія, Канада, Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія, Швеція, Туреччина, Україна, Велика Британія та інші.

Основними завданнями коаліції є:

- надання військової допомоги – постачання озброєнь, підготовка українських військових;
- фінансова допомога – виділення коштів на потреби економіки та оборони;
- матеріально-технічна допомога постачання боєприпасів, систем ППО, дронів;
- надання розвідувальних даних, у тому числі про плани та дії російських військ.

Крім того, коаліція прагне брати участь у переговорах щодо завершення війни з метою забезпечення інтересів України при визначенні позиції для досягнення справедливого миру. Більше того, ключовим питанням є можливість відправки міжнародного миротворчого контингенту для контролю за дотриманням мирної угоди між Україною та Росією, якщо така угода буде досягнута. Слід також додати, що крім раніше перерахованих країн значну допомогу Україні надають Естонія, Хорватія, Румунія, США, Австрія, Словенія, Кіпр, Мальта, Японія, Ірландія, Південна Корея, Нова Зеландія та Тайвань.

Коаліція прагне брати участь у переговорах щодо завершення війни з метою забезпечення інтересів України при визначенні позиції для досягнення справедливого миру.

Таким чином, за період з 2022 по 2024 роки 39 країн світу надали Україні допомогу на загальну суму € 216,366 млрд, окремо допомога від ЄС складає € 48,94 млрд. В той же час Президент України Володимир Зеленський заявив, що повномасштабна війна вже коштувала Україні 320 млрд доларів (Денисяк О. Війна коштувала Україні \$ 320 млрд hromadske.ua/ru/obshchestvo/240225-voyna-stoila-ukraine-320-mlrd-dollarov-zelenskiyovin).

Щодо фінансової міці блоків протистояння

Усвідомлюючи, що сучасна війна – це насамперед війна економік та технологій, цілком справедливо уточнити економічний потенціал держав, які надають Україні військову та фінансову допомогу. У цьому плані найбільш об'єктивним критерієм, що характеризує економічний стан країни, є внутрішній валовий продукт.

Однак у зв'язку з тим, що даний критерій не враховує різницю в цінах на однорідні товари та послуги в різних країнах, склада-

ється ситуація, коли ціни в розвинених країнах вищі, аніж у країнах, що розвиваються. Відповідно номінальний ВВП розвинених країн дещо завищений, а номінальний ВВП країн, що розвиваються, дещо занижений. Найбільш об'єктивним показником є внутрішнього валового продукту за паритетом купівельної спроможності (ППС), який враховує різницю у вартості життя різних країн.

За даними Всесвітнього Банку (ВБ) (datacatalogfiles.worldbank.org/ddh-published/0038129/DR0046438/GDP_PPP.pdf) за результатами 2024 року ВВП за ППС країн, що входять до складу «коаліції охочих» складає \$ 38 843, 4 млрд, схожі цифри наведені й у звіті МВФ (imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2025/april/weo-report?c) і становлять \$ 38 527,8 млрд.

Додамо також, що ВВП за ППС інших країн, які надають постійну допомогу Україні, складає, відповідно, \$ 40 840 млрд за інформацією ВБ та \$ 43 354,7 млрд за інформацією МВФ. При цьому внутрішній валовий продукт за паритетом купівельної

спроможності країн що фінансують збройну агресію, а саме рф, Китаю, Білорусі, Північної Кореї, Ірану та Республіки М'янма складає \$ 47 428 млрд (за даним ВБ) і \$ 47 363 млрд (за даними МВФ). Звертає на себе увагу те, що левова частина цих коштів припадає на Китай, а саме \$ 38 154 млрд, який продовжує заборону на розміщення державних цінних паперів рф у своїх банках. Починаючи з 2022 р. через масштабні санкції США та ЄС, Китай фактично закритий доступ до своїх фінансових ринків. Внаслідок цього китайські банки відмовляються від участі в угодах з публічного фінансування російських компаній.

Слід зазначити, що відповідно до моніторингу, проведеного Центром стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), спостерігається зростання співпраці між Китаєм, Росією, Іраном та Північною Кореєю, це об'єднання отримала назву «вісь CRINK (вісь зла)». Зазначені країни здійснюють спільні дії як проти України, так і проти країн Заходу, зокрема США та Європи (centerforstrategicinternationalstudies.org/special-initiatives/CRINK-Axis)

Таким чином, загальна сума ВВП за ППС країн, які підтримують Україну становить, за даним МВФ \$ 81 882,5 млрд, що майже в 1,73 раза більше ніж у країн на боці агресора.

Причини і мотивації залученості країн до війни

За існуючих умов важливого значення набуває рівень мотивації країн, як тих, що підтримують Україну, так і тих, що стоять на боці агресора. Існує ряд основних причин і мотивів, відповідно до яких держави надають підтримку Україні. Умовно, у зв'язку з близькістю підходів, позицій та поглядів ці держави можна об'єднати у наступні групи.

1. Власна безпека. Значна кількість європейських країн на собі відчула що таке російська агресія. Поразка України створює досить ймовірні загрози для всього цивілізованого світу, а не тільки для Європи.

Сьогодні можна довго й емоційно сперечатися про те, чи нападе рф на якусь європейську країну в разі поразки України. Але проблема міжнародної безпеки полягає в тому, якщо існує загроза, необхідно вживати заходів для запобігання їй. У даному випадку європейська безпека спирається на дві складові: по-перше, надати необхідну допомогу Україні; по-друге, вже зараз розпочати масштабну підготовку до відсічі можливому противнику, яка включає формування необхідного спеціального фінансового фонду, розширення виробництва озброєння й пошуки його нових закупівель, мобілізаційна робота – збільшення складу армії та військова підготовка, зведення оборонних споруд і засобів цивільної оборони, створення необхідних резервів продовольства.

Досвід України показав практично всю багатогранність та широту дій з метою організації відсічі ворогові. До всього слід додати міграційні настрої громадян, наслідки їх здійснення та демографічну ситуацію в країні під час підготовки до війни. Навіть у масштабах невеликої за чисельністю населення та території європейської держави, мобілізація коштів на зазначені цілі може досягти десятків, а можливо й сотень мільярдів євро. При цьому необхідно врахувати падіння виробництва в низці галузей економіки, пов'язане з панічними очікуваннями населення, втратами у фінансовому секторі, інфляційними загрозами тощо.

Слід зазначити, що Росія – це агресивна імперіалістична країна, яка напала й, без-

сумнівно, нападатиме на інші держави, доти матиме фізичну та військову змогу. За підрахунками експертів, виключно в XXI столітті рф розпочала десять військових конфліктів: збройний конфлікт у Придністров'ї (1990–1992 рр.); Південно-осетинська війна (1991–1993 рр.); війна в Абхазії (1992–1993 рр.); перша чеченська війна (1994–1996 рр.); друга чеченська війна (1999–2009 рр.); російсько-грузинська війна (2008 р.); окупація Криму (2014 р.); війна на Донбасі (2014 р.); військова операція в Сирії (2015 р.); повномасштабна війна проти України (2022 р.). Більше того, росіяни неодноразово декларували плани щодо захоплення Польщі, Румунії, Молдови, Чехії та країн Балтії (uaqa.com.ua/q&a/chomu-vazhlyvo-nadavaty-dopomohu-ukraini-u-viyni-z-rosiieiu-2/#chynaprade-rosiia-shche-na-kohos). Усвідомлюючи подібний розвиток подій ряд країн готовий зазнати до фінансових витрат на надання всебічної допомоги Україні.

2. Збереження світового порядку, що встановився після другої світової війни та спирається на норми міжнародного права, домовленості між країнами, об'єднаннями країн і альянсами. Усвідомлення загрози, яку представляє демократії, свободі, народовладдю, лібералізму авторитарний російський режим, спираючись на історичне минуле рф, що доводить неможливість існування імперії в умовах миру. За цих умов питання репутації країн демократичного світу, з урахуванням їхніх зобов'язань захищати свої цінності та міжнародне право, мають надзвичайно важливий характер.

У зв'язку з цим слід зазначити, що росія не єдина країна, яка несе загрозу цивілізованому світу, а її приклад є предметом для вивчення та наслідування диктаторами інших країн. Наприклад Іран, замість своїх дронів, наданих росії, отримав сучасне військове обладнання, в тому числі технології для створення ядерної зброї. Цілоком можливе вторгнення Китаю до Тайваню, яке в разі успіху рф в Україні, матиме досить високу ймовірність. Загроза з боку північної Кореї Японії та Південній Кореї стає все більш можливою. Керівництво згаданих диктаторських режимів, як російські вожді, страждаючи імперськими замашками, будуть дуже уважно відслідковувати наслідки для рф, викликані агресією проти України.

Відповідно, приклад України дуже важливий, якщо великі держави зможуть безкарно вдиратися до своїх мирних і демократичних сусідів, це зруйнує заснований на правилах порядок, який зробив світ набагато безпечнішим після закінчення Дру-

гої світової війни (Остін назвав 5 причин, чому світ має продовжувати допомагати Україні оборонятися від рф. Голос Америки. 11 жовтня, 2023 р. holosameriky.com/ostin-svit-maie-dopomahaty-ukraini/7306020.html).

3. Економічні інтереси країн носять, як загальний, так і особистий характер. Російська агресія підриває усталений характер глобальних економічних відносин, що склалися в світі після Другої світової війни. Сформовані в останні десятиліття фінансові, енергетичні, промислові та продовольчі ринки, незважаючи на можливі ускладнення, носять стабільний і прогнозований характер та в більшості випадків відповідають вимогам і прагненням держав. Російська агресія ставить під удар сформовані взаємини з метою переділу світу на геополітичному рівні та отримання впливу на світову економічну і фінансову системи. Природно, що руйнація зазначених відносин надає значної шкоди не тільки лідерам світової економіки, а й країнам, що розвиваються.

Яскравим прикладом цього є те, що за даними ООН, українське зерно годувало понад 400 мільйонів людей у всьому світі. Вторгнення росії призвело до порушення цих ланцюгів і більше 70 мільйонів людей сьогодні перебувають на межі голодної смерті. В 2021 році Україна мала друге місце в світовому експорті зерна, поступившись лише США, і посіла друге місце серед експортерів меду (uaqa.com.ua/q&a/chomu-vazhlyvo-nadavaty-dopomohu-ukraini-u-viyni-z-rosiieiu-2/#chynaprovalyvsia-ukrainskyu-kontrnastup-2023-roku).

Але при цьому деякі держави переслідують особисті економічні інтереси. У зв'язку з санкціями та витісненням рф з низки ринків, що стало причиною різкого падіння російських цін, а також можливістю перепродажу росії за завищеними цінами низки товарів, що підпадають під міжнародні обмеження, в тому числі й товари подвійного призначення, визначилися країни, для яких отримання миттєвих вигід вище моральних та репутаційних принципів.

Таким чином, можна припустити, що країни, які отримують найбільші фінансові переваги, глибоко зацікавлені в продовженні війни тривалий час, з одного боку з метою отримання максимальних доходів, з іншого – ослаблення своїх конкурентів і

зменшення їх впливу на світову економіку. Більше того, цілоком доречно припустити, що низка держав, які зараз мають максимальну вигоду від війни і підштовхнули свого часу рф до нападу на Україну.

Наведені вище цифри з ВВП демонструють значні економічні та військові переваги країн, що підтримують Україну порівняно з рф та її сателітами. Відповідно стратегія путіна полягає в розрахунку на його можливі переваги в терпінні та рішучості. Відсутність рішучості та поступливість з боку західних лідерів не лише стимулюють ворога до наступного кровопролиття, а й загрожують усьому цивілізованому світу.

Насторожує й те, що рф ще не використала весь набір мобілізаційних засобів та способів як у фінансовій сфері, виробництві, пропаганді, так і в питанні призову на військову службу. Відоме з часів Другої світової війни гасло «Все для фронту, все для перемоги!» поки що не знайшло відображення в сучасній російській внутрішній політиці. Разом із тим, у разі виникнення необхідності та реальної загрози імперському режиму, російська тоталітарна влада, яка набула всіх характерних ознак диктатури, піде на будь-які злочинні дії проти населення, аби зберегти свої переваги. У зв'язку з цим те, що творили комуністи в період 1941–1945 років – масові розстріли, ув'язнення та табори, примусові роботи, в тому числі і для дітей, голод тощо, може бути реальною перспективою для сучасної росії. За існуючих реалій дуже важливе принципове ставлення до російської агресії з боку провідних держав та можливість і бажання разом з Україною якнайшвидше покінути з цим світовим злом.

У наступній публікації автор зробить спробу визначення реальних позицій, мотивів і дій низки провідних держав світу в припиненні агресії росії щодо незалежної України.

В чому полягають проблеми українського керівництва

або, війна стає все більш підступною

Редакція розпочинає серію публікацій про військові події. ЮВУ робила лише фрагментарні публікації з військової тематики. Відтепер це матиме більшу площу. Незалежно від того, скільки буде публікацій про проблеми українського політичного та військового керівництва за останні 1,5 роки, багато читачів все ще запитують, у чому полягають наші проблеми. В даній площині ми вперше робимо огляд вузьких місць, які потребують особливої уваги. Йдеться про те, як не програти війну, враховуючи реалії політичного та військового керівництва.

Пробіли стратегічного планування. Перше про що варто говорити, так це про відсутність узгодженої концепції мобілізації «на всю війну» (2022–2024 рр.). Хвилі мобілізації були імпровізованими, реактивними. На жаль ми так і не створили міцного запасу з людських ресурсів, який би міг підтримувати тривалу позиційну війну. Результат: серйозний дефіцит запасів до середини 2023 року; скорочення особового складу військ бригад до кінця 2024 року.

Фактично відбувається недооцінка наступального потенціалу росії. В Україні не має стратегічного внутрішнього виробництва артилерійських снарядів, двигунів для БПЛА, паливно-повітряних боєприпасів, системи радіоелектронної боротьби.

Наступним критичним фактором є відсутність національної системи пріоритетів протиповітряної оборони. Тому розгортання систем NASAMS/IRIS-T/PATRIOT відбувалося в основному за наявності політичного впливу. Тому критичні вузли (Павлоградський хімічний завод, київська ТЕЦ-5, залізничні вузли Дніпра тощо) не були постійно захищені. В результаті в нас постійно знижувався рівень виробництва енергії та боєприпасів.

Збої операційного рівня. Вони полягають у непослідовному розташування захисних ліній з урахуванням глибини оборони. Так, оборонні пояси (Куп'янська, Бахмутська, Покровська лінії) мали характеристики, яку можна позначити як мілководну, незв'язану, що не відповідає взаємодії між бригадами. В результаті можемо констатувати, що як тільки один вузол оборони вийшов з ладу, весь пояс починає руйнуватися (наприклад, Авдіївка, Очеретине, Покровськ-Мирноград). Російські війська

зуміли створити єдину систему знищення (артилерія «Орлан» – «ЗАЛА» – «Леер» – «Ланцет»). Тому українські бригади знищувалися по частинах. Логістичні коридори ніколи ні за ким не закріплювалися.

Провали тактичного рівня. Маємо констатувати невміння адаптуватися до домінування російських багатозарядних безпілотників; росія розгорнула масове виготовлені FPV, наситивши їх боєприпасами та радіоелектронними засобами. Як наслідок ми маємо суттєві втрати українських транспортних засобів з 2023 року. Наступним військовим фактором є те, що системи окопів не здатні витримувати російські плануючі бомби. Російські плануючі бомби ФАБ-250/500/1500 руйнують наші укріплені зони.

Збої оперативного командування та керування. В даному випадку йдеться про надмірну фрагментацію бригад. Бригади були розділені на фрагменти ротних груп і використовувалися як «пожежні бригади». Про те більшої шкоди завдало втручання політичного керівництва в оперативні рішення. Так мали місце повторні накази типу «триматися будь-якою ціною»: Северодонецьк (2022); Бахмут (2022–2023); Авдіївка (2023–2024); Покровськ (2024–2025). Результат: руйнування цілих витриманих утворень.

Збої системи забезпечення «трудою силою». В нас має місце катастрофічна недоротація, тому підрозділи залишалися на передовій 180–300 днів без ротації. В результаті маємо психічні зриви, сплеск дезертирства, зниження рівня боєздатності бригад. Втрати серед сержантів у 2022–2023 роках можуть зруйнувати хребет ЗСУ.

Висновок, який можна додати, полягає в тому, що потрібні зміни у війську. Констатувати нездатність керівництва винести будь-які уроки з власних помилок і повну неготовність до реформ сьогодні явно недостатньо. Керівництво ЗСУ опирається порадам, як і керівництво Імператорського флоту Японії наприкінці 1930-х та на початку 1940-х років. Чим закінчилася та історична ситуація, добре відомо. Зниження здатності України протистояти російському вторгненню є зумовленим фактом. Хоча ЗСУ здатне продовжувати опір на кшталт «орієнтовного часу до повного колапсу» – коливаються від 8 до 10 місяців.

І на останок. Чотири роки йде війна проти переважних сил. Відбувається певна інновація промисловості. І в той же час ми не ввели продуктивних талонів, валюта тримається у певних межах; ведеться дипломатична робота на всіх можливих напрямках. Попри масштабну політичну кризу всі органи виконавчої влади та місцевого самоврядування працюють. В умовах війни у країні не має голоду, гіперінфляції, паралічу органів влади. Сподіваємось, що українська державність буде міцнішою за всіх тих, хто стверджує про її відсутність. Проте побачимо, що відбуватиметься на полі бою у поточному році.

Василь ГОРБЕНКО,
спеціально для ЮВУ

Арешт майна:

коли держава заходить у двері бізнесу

Відмова в допуску до перевірки – це не кнопка «стоп» для податкової, це юридичний рубікон.

Анна ІГНАТЕНКО,
партнерка юридичного об'єднання
ID Legal Group

Право на перевірку й право на захист

Телефонний дзвінок, лист із податкової або знайомий стукіт у двері – і бізнесмен одразу стискається всередині. У повітрі – невидиме, але знайоме запитання: допускати чи не допускати перевірку? На перший погляд, це бюрократична дрібниця. Насправді – це момент істини. Від вашого рішення залежить чи залишиться бізнес у грі, чи опиниться в кільці податкового арешту.

Податковий кодекс не залишає місця для «домислів». Без наказу, направлення й службових посвідчень – перевірка не має права на життя. Ці три документи – як три ключі до законності. Вони підтверджують, що держава діє не з волі конкретного інспектора, а відповідно до закону. І навпаки: якщо хоча б один із них оформлений із порушеннями, перевірка перетворюється на незаконне втручання в господарську діяльність. Тоді відмова в допуску – не бунт і не ухилення, а реалізація права на захист.

Мораторій 2025 року: спроба дати бізнесу «кисень»

Літо 2025 року принесло надію: Указ Президента № 538/2025 запровадив мораторій на безпідставні перевірки бізнесу з незначним ступенем ризику. Теоретично – податковий контроль мав стати розумним: замість суцільних рейдів – аналітика, замість тиску – довіра. Водночас ДПС запустила експеримент із системою податкових комп'ютерних ризиків. Ідея правильна: ризикових перевіряти частіше, надійних – рідше. Але на практиці бізнес знову отримує запити, складені без обґрунтувань та із посиланнями на «виявлені ризики».

Звідки ті ризики взялися? Хто їх визначав? На ці питання відповіді немає – лише вимоги надати документи. Тож порада проста: якщо отримали такий запит – дійте гра-

мотно. Зверніться з адвокатським запитом і вимагайте офіційного розрахунку ризику. Це не примха – це ваше право знати, за що вас перевіряють.

Відмова в допуску: між обережністю і помилкою

Відмова в допуску до перевірки – це не кнопка «стоп» для податкової, це юридичний рубікон. Коли документи податківців оформлені неправильно, коли наказ не містить підстав, або коли підстава – незаконний запит без аргументації, відмова стає єдиним способом зупинити свавілля. Але якщо бізнес відмовляє без правового обґрунтування, він відкриває іншу «схрещенку Пандори» – адміністративний арешт майна. Так, саме той, про який у податковій говорять як про «винятковий захід». На практиці – це часто холодний душ, який паралізує діяльність компанії, блокує рахунки, лякає партнерів.

Арешт як символ недовіри

Податковий арешт – це своєрідна демонстрація сили. Формально – він лише «тимчасово» забороняє розпоряджатися майном. Але психологічно – це завжди сигнал: держава вам не довіряє. У теорії він має

«стимулювати» платника до виконання обов'язків. У реальності – часто стає інструментом тиску, особливо коли підстави для перевірки сумнівні, а документи – написані на коліні. Тому будь-який бізнес має знати: арешт – не вирок. Його законність перевіряє суд. І якщо податкова не звернулася протягом 24 годин або не отримала підтвердження протягом 96 – арешт автоматично припиняє дію.

Підакцизний бізнес: гра з вогнем

Для виробників і продавців підакцизних товарів – ставка ще вища. Незаконна відмова в допуску може коштувати не лише грошей, а й ліцензії (зокрема на виробництво, оптову та роздрібну торгівлю спиртними напоями, нафтопродуктами, газом, тютюновими виробами, а також на виробництво, зберігання, транспортування та реалізацію пального).

Закон №3817-IX прямо передбачає: безпідставна відмова від перевірки – підстава для її анулювання. Натомість межа між законом і свавіллям – це обізнаність. Податкова перевірка – не битва добра і зла. Це гра за правилами, в якій виграє той, хто знає закон і вміє ним користуватися. Відмова без аргументів – поразка. Але й сліпе погодження – теж. Тому не варто керуватися та реагувати страхом. Знання процедури, документування кожного кроку, фіксація порушень – це правова позиція та впевненість. І сильний бізнес – не той, що ховається, а той, що діє впевнено, правомірно й відкрито, знає свої права та не забуває про обов'язки.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Мільйон гривень за виділення землі

Поліція затримала чиновника селищної ради, який за хабар обіцяв допомогти бізнесмену отримати в оренду землю, що використовується як полігон для твердих побутових відходів.

Про це повідомляє пресслужба Київської міської прокуратури. «За процесуального керівництва Київської міської прокуратури одному із заступників голови Козелецької селищної ради Чернігівської області повідомлено про підозру у вимаганні та отриманні грошей за сприяння у виділенні підприємцю земельної ділянки під пункт сортування побутових відходів», – говориться в повідомленні. Дії підозрюваного кваліфіковано як зловживання впливом, інформує прокуратура.

За даними слідства, під час однієї із зустрічей чиновник повідомив, що отримати в оренду цей полігон майже неможливо, однак він має вплив на депутатів Козелецької селищної ради, відтак може допомогти. Підготовка до отримання рішення про виділення землі тривала з 2023 року. «Посадовець проінструктував, що необхідно саме в Козельці зареєструвати підприємство, яке займатиметься сортуванням відходів, розробити проектну документацію та вирішити питання з цільовим призначенням землі. Надалі він пообіцяв організувати громадські слухання, на яких місцеві мешканці підтримають будівництво сортувальної станції. Далі депутати Козелецької селищної ради проголосують за виділення полігону в оренду», – зазначає прокуратура.

Кожен етап своєї допомоги заступник голови селищної ради оцінював окремо, загалом вимагаючи 185 тис. гривень, 15 тис. доларів США, та ще 5 тис. доларів США після перемоги в конкурсі, де визначатимуть, кому саме віддати полігон в експлуатацію. Затримали його в Києві під час отримання саме цієї суми, повідомляє прокуратура. Підозрюваному обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою із можливістю внести заставу, вирішується питання про відсторонення його від посади. Додамо, що досудове розслідування проводять слідчі ГУ Нацполіції у м. Києві за оперативного супроводу УСР в Чернігівській області ДСР Нацполіції України.

■ КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

САП та НАБУ викрили суддю із Закарпаття на одержанні «конфеток»

За дорученням керівника САП прокурор повідомив про підозру у проханні надати та одержанні неправомірної вигоди судді одного з районних судів Закарпатської області. Його дії кваліфіковано за ч. 3 ст. 368 КК України.

У межах досудового розслідування, яке здійснюють детективи НАБУ, встановлено, що суддя в період з 15.09.2025 по 28.11.2025 висловив прохання директору приватного товариства надати йому та третім особам неправомірну вигоду за скасування арешту й повернення товариству на відповідальне зберігання майна. Мова йде про 20 куб. м лісоматеріалів.

Суддя надавав поради щодо підготовки клопотання про скасування арешту майна та детальні інструкції, коли його подавати задля уникнення розподілу на розгляд іншому слідчому судді. 28.11.2025 суддю викрито на

одержанні 1300 доларів США неправомірної вигоди, яку він завуальовано називав «конфетками». Слідство триває.

Викриття злочину відбувалось детективами НАБУ спільно з УСР у Закарпатській області ДСР Нацполіції за процесуального керівництва прокурора САП. Відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

■ ІСТОРІЯ СУЧАСНОСТІ

Голодомор нагадав...

22 листопада, у День пам'яті жертв голодомору, у Новопетрівському ліцеї відбувся огляд цієї сумної події.

Більше ніж три десятки учнів у присутності Євтушенко Раїси Іванівни, представниці МОН України, Гриневич Людмили Володимирівни, очільниці Українського центру вивчення Голодомору, Ковальського Віктора Семеновича, шеф-редактора газети «Юридичний вісник України», Тишківської Алли Петрівни, директорки Ліцею, відвідали своєрідний екскурс з причин виникнення та понесених людських втрат українським народом у 30-х роках минулого сторіччя.

Всі учасники заходу отримали кілька важливих сторінок з історії з розумінням саме того, як виникла ця подія, як вона відгукнулася в українському етнодержавознавстві, чому де-

хто її замовчує або перебрехує. Загалом учні виявили не аби який інтерес до історії цієї події, показали свою активну позицію. Замість запланованої години урок тривав більше двох годин. Про те його цінність вимірюється не лише кількістю сказаних слів, а їх було чимало.

Така цінність відтворюється у добрих побажаннях та глибині дійсно дорослих мрій учнів ліцею. Головна з них: мир в країні має перемогти російську навалу. А цей історичний урок є важливий для усіх нас: і для дорослих, і для дітей.

Дар'я ОЧЕРЕТЬКО,
спеціально для ЮВУ.

■ ПЕНСІЙНІ НОВАЦІЇ

Пенсійний фонд змінить правила виходу на пенсію в 2026 році:

хто отримає виплати

З наближенням Нового року українці цікавляться, якою буде пенсія в Україні 2026 року. Майбутнім пенсіонерам варто знати, що вимоги до мінімального страхового стажу зростають щороку. Тож перед виходом на відпочинок варто впевнитися, що ви відпрацювали достатню кількість років. Ми проаналізували, скільки потрібно стажу для пенсії в 2026 році, що враховується в цей період і як можна перевірити, скільки років вислуги у вас вже є.

Який мінімальний стаж для пенсії в Україні в 2026 році? Вимоги до призначення пенсійних виплат визначає Закон №1058. Пенсіязначається українцям, що досягли віку 60 років. Вимоги до стажу в 2026 році будуть такими: в 60 років – мінімум 33 роки; в 63 роки – від 23 до 33 років; в 65 років – від 15 до 23 років. Наприклад, якщо ваш трудовий стаж для пенсії становить 28 років, то ви не зможете вийти на відпочинок у 60-річному віці. Натомість вам треба почекаати ще 3 роки, і тоді ви зможете отримати виплати в 63 роки.

Що зараховується в страховий стаж? Для оформлення грошової допомоги важливий не тільки досвід роботи. Адвокат розповідала для УНІАН, що входить до трудового стажу окрім років праці: служба в армії; період отримання пенсії по інвалідності і догляду за особою з інвалідністю; відпустки та лікарняні; період сплати страхових внесків як ФОП; заробіток за кордоном в деяких країнах. Також в Пенсійному фонді пояснили, чи зараховується в стаж догляд за дитиною до 3 років. Батьки можуть бути спокійні – період входить у послугу, а з 2005 року це відбувається автоматично.

Як підтвердити стаж для виходу на пенсію? Набутий після 2004 року досвід роботи зараховується автоматично з державних реєстрів. Раніше ми детально розповідали,

як підтвердити трудовий стаж до 2004 року. Для цього потрібна трудова книжка, а за її відсутності – інший документ, який підтвердить кількість пропрацьованих років. Якщо в документі є помилки, або робоча установа розташована на окупованій території чи ліквідована, варто звернутися до спеціальної комісії при ПФУ. Також зарахування можна домогтися через суд.

Чи можна докупити страховий стаж для пенсії? Якщо років вислуги не вистачає, ви можете докупити їх. Для цього навіть не обов'язково чекати 60 років – це можна зробити в будь-якому віці. Сума того, скільки коштує купити стаж для пенсії, залежатиме від мінімальної зарплати. Перед купівлею варто порадитися, чи вигідно це саме в вашому випадку. Якщо до стажу бракує кілька місяців, то витрати швидко окупаються. Однак деяким українцям доцільніше зачекати кілька років, поки нинішнього показника не буде достатньо для виплат.

Як перевірити свій стаж в Пенсійному фонді? На сайт ПФУ опубліковано детальну інструкцію для перевірки своєї вислуги років. Ви можете дізнатися цю інформацію на порталі компанії або в мобільному застосунку. З 2004 року трудовий стаж нараховується на основі сплачених страхових внесків, а до цього періоду – за трудовою книжкою.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Справедливість є

Печерський суд звільнив з-під варті батька детектива Руслана Магамедрасулова. За справедливість треба таки боротися.

2 грудня Магамедрасулова-старшого звільнили під нічний домашній арешт. Прокурор заявив, що на теперішній час «актуальність утримання під вартою Магамедрасулова-старшого зменшилась». Він попросив змінити запобіжний захід з утримання під вартою на варту з можливістю внесення застави у розмірі понад 900 тисяч грн. Захисники також звернули увагу на погіршення стану здоров'я Магамедрасулова-старшого (він втратив зір на праве око і потребує оперативного втручання). Захист підтримав позицію про зміну запобіжного заходу на домашній арешт. Зрештою суддя Михайло Юшков задовільнив цей запит.

Як стало відомо Київський апеляційний суд на засіданні 3 грудня прийняв рішення також звільнити детектива НАБУ Руслана Магамедрасулова з-під варті. Минуле судове засідання апеляції відкладали, бо судді начебто не ознайомились з матеріалами справи, а прокурори у свою чергу заявляли, що хочуть подати свої заперечення на апеляцію, однак врешті решт цього не зробили. Більше того, під час судового розгляду прокурор Олександр Ганілов заявив, що запобіжний захід Магамедрасулову був «повністю виправданий», але «актуальність ризиків» начебто «дещо зменшилась». «Є достатні підстави вважати можливе застосування запобіжного заходу без тримання під вартою, а саме – домашній арешт», – заявив він у суді. Водночас судді визначили Руслану Магамедрасулову особисте зобов'язання з'являтися до суду та слідчих органів за вимогою та постановили звільнити його з-під варті у залі суду.

Сам Руслан Магамедрасулов після звільнення подякував всім за підтримку та зазначив, що нічого із своєї професійної діяльності коментувати не буде, оскільки першим ділом має відвідати офіс НАБУ.

Власна інформація ЮВУ

В росії заговорили про завершення СВО

Російські експерти передбачають політичну невизначеність після закінчення СВО.

Напружена міжнародна ситуація, в якій продовжує перебувати росія до кінця четвертого року спеціальної військової операції (СВО), залишається серйозним обмеженням для внутрішньополітичних процесів: ризики військового зіткнення з НАТО роблять інерційний сценарій, що має бути «найбільш зрозумілим» для еліт. Такого висновку дійшли аналітики «Мінченка консалтинг» у рамках щорічної доповіді «Політбюро 2.0», яка описує систему найближчого оточення президента путіна. Як продовження спецоперації, власне війни, так і її потенційне завершення стануть викликом для еліт і «надзвичайних управлінських практик», що склалися, вважають автори доповіді. Найбільш оптимальним для Кремля, як вважають експерти, був би варіант завершення СВО напередодні виборів до Держдуми, які відбудуться у вересні 2026 року.

Склад «Політбюро 2.0» – моделі, що описує стійкі групи в оточенні путіна (за аналогією з Політбюро ЦК КПРС), з моменту виходу останньої доповіді в червні 2024 року не змінився. Продовження СВО консервує статус-кво в елітних відносинах, навіть незважаючи на помітну ідеологізацію публічного простору, йдеться у доповіді: «Ключовою стратегією виявляються не проактивні дії, а стратегічне вичікування». Автори виокремлюють дві ідеї, які публічно просуває володимир путін і які здатні «привнести серйозні зміни до майбутньої структури російської влади».

Перша – створення «нової еліти» з ветеранів СВО. При цьому феномена популярних воєначальників – «генералів перемоги» – поки не виникло, зазначають дослідники. Друга ідея – «ретельний відбір кандидатури майбутнього наступника» путіна, йдеться у доповіді. Президент вкотре актуалізував цю тему, зізнавшись, що постійно про це думає. «Найімовірнішим зі сценаріїв є «перегони наступників», – вважають в «Мінченка консалтинг».

Оксана ОЧЕРЕДЬКО,
спеціально для ЮВУ

Який план, такі й зміни

28 пунктів Дональда Трампа змінюються під тиском Києва та Європи

Україна та США заявили, що змогли наблизити свої позиції щодо умов завершення російсько-українського конфлікту. За підсумками переговорів в Женеві, на яких Вашингтону та Києву вдалося розробити «уточнений мирний план», держсекретар США Марко Рубіо назвав минулу неділю, «ймовірно, найпродуктивнішим днем у нашому розгляді цього питання». Але з'ясувалося, що обговорення найбільш спірних пунктів відбудеться під час особистої зустрічі Володимира Зеленського з Дональдом Трампом. Свої ідеї, які прямо суперечать пропозиціям США, продовжили активно викладати і європейські союзники України.

Прогрес у переговорах. Переговори американської та української делегацій у Женеві, що відбулися ввечері 23 листопада, закінчилися дуже результативно – принаймні так у публічному полі це представили американці, а за ними й українці. Як заявив за їхніми підсумками держсекретар США Марко Рубіо, який очолював делегацію США, на переговорах з Україною досягнуто «величезного прогресу» і неділя була, «ймовірно, найпродуктивнішим днем у нашому розгляді цього питання». У спільній заяві Вашингтон та Київ зазначили, що на основі американського плану з 28 пунктів, оприлюдненого наприкінці минулого тижня, вони розробили «уточнений мирний план».

Офіційних подробиць щодо «уточнень» виявилось чимало. Як і раніше, глава американської дипломатії просигналізував, що крайній термін 27 листопада. Остаточний документ має бути узгоджений президентами США та України. Як повідомили кілька західних та українських ЗМІ, Володимир Зеленський може прилетіти до Штатів уже цього тижня, щоб обговорити з паном Трампом найспірніші аспекти плану. До таких українські джерела віднесли два основні моменти, за якими сторони не змогли домовитися в Женеві, питання виведення ЗСУ з Донбасу та перспективи вступу Києва до НАТО.

Сам Дональд Трамп поки лише напустив туману навколо того, в якій точці знаходиться російсько-українське врегулювання. «Невже у мирних переговорах між росією та Україною справді досягнуто значного прогресу? Не вірте, поки не побачите, але, можливо, справді відбувається щось добре», – написав президент США 24 листопада у соцмережі TruthSocial.

Тим часом вранці 24 листопада заяву, аналогічну до американської, оприлюднили і в Києві. «Обидві сторони визнали консультації надто продуктивними. Обговорення продемонстрували суттєвий прогрес у відповідності позицій та визначенні чітких подальших кроків», – наголошується в ньому.

Щодо гарантій безпеки. Києву пообіцяли гарантії «за моделлю принципів статті 5 НАТО». Зокрема, документ, розрахований на десять років, передбачає, що у разі нападу росії президент США матиме право «застосувати збройні сили, розвідувальну та логістичну підтримку, економічні та дипломатичні дії й інші кроки, які будуть визнані доцільними».

Незважаючи на досить райдужну картину, яку малюють чиновники з обох боків, слідом за женецькими консультаціями, в бочці опинилася і ложка дьогтю. Принаймні, як стверджує агентство Bloomberg, американські чиновники буквально змусили Україну заявити про ухвалення плану Дональда Трампа як основу для переговорів і випустити заяву з цього приводу. Це опосередковано було підтверджено і заявою неназваного європейського чиновника газети Financial Times: керівництво Євросоюзу не виключає, що у разі проблем із врегулюванням конфлікту в Україні США можуть позбавити Київ підтримки, визнав він.

Додамо, що 24 листопада, виступаючи на саміті «Кримської платформи» у Швеції, речник Верховної Ради України Руслан Стефанчук фактично відкинув частину запропонованих США умов. Так він заявив, що офіційне визнання іншими країнами низки російських територій, обмеження на оборону України і на майбутні союзи України (маючи на увазі зобов'язання Києва, що лобіюється Вашингтоном, не вступати в НАТО) є для країни «червоними лініями».

Що включає «план Трампа»? Низка американських положень викликала відкрите неприйняття і європейців, які останніми днями помітно активізувалися зі своїми зустрічними пропозиціями. Одночасно з переговорами в Женеві, європейські лідери висунули власні поправки до американського мирного плану. За даними Reuters, європейська версія, що включає 28 (за іншими даними 24 або навіть 19) пунктів, передбачає куди скромніше обмеження чисельності української армії (до 800 тис. військовослужбов-

ців у мирний час). Також зазначається, що Україна зобов'язується не відновлювати свою окуповану суверенну територію військовими засобами. Переговори про територіальні обміни розпочнуться від лінії зіткнення. Тим часом, припинення вогню до вирішення територіального питання спочатку було «червоною лінією» для Москви.

Крім критики американського плану з інших спірних питань, європейці не підтримали ідею про відновлення «великої вісімки», до якої росія входила до 2014 року. Як заявив канцлер Німеччини Фрідріх Мерц, передумов для такого кроку немає і цього ніхто не хоче, крім США.

Тема українського врегулювання стала головною й у кулуарах саміту ЄС-Африканська спілка в Анголі. За словами представника ЄС, який перебуває в Луанді, 15 європейських лідерів зібралися на місці, решта взяла участь в обговореннях по відеозв'язку, щоб ознайомитися з тим, які ідеї звучали на вихідних у Женеві. «Єдина і скоординована позиція ЄС необхідна для забезпечення хорошого результату мирних переговорів – для України та для Європи», – написав голова Європейської ради Антоніу Кошта в соцмережі X після розмови з Володимиром Зеленським, який поінформував про підсумки зустрічі в Женеві його, а також президентів Фінляндії, Науту та Литви.

Перебуваючи в піднесеному настрої напередодні Дня подяки, Дональд Трамп зробив заяву, що американські посередники досягли суттєвого прогресу в переговорах з росією та Україною. По-перше, Москва, за його словами, «іде на поступки». «Їх велика поступка – це те, що вони припиняють бойові дії і не захоплюють більше землі», – повідомив глава Білого дому, не роз'яснивши, проте, що Москва піде на це лише у разі прийняття Києвом умов, викладених у документі, який отримав назву «план Трампа». Частина української території «у будь-якому разі може перейти до росії» протягом наступних кількох місяців, продовжив американський президент, давши зрозуміти, що перевага, на його думку, на боці російської армії. «Україна набагато менша. Вони втратили багато людей, росія втратила багато людей, але має набагато більший людський ресурс», – резюмував він.

Істотні розбіжності зберігаються як мінімум за трьома ключовими положеннями плану – це здавання Києвом усього Донбасу, обмеження чисельності збройних сил України та її відмова від вступу до НАТО.

Говорячи про останнє, джерело CNN заявило, що вимога залишається неприйнятною. Така поступка, за його словами, створить «поганий прецедент» і фактично надасть росії право вето щодо західного військового альянсу, «членом якого вона навіть не є». Зазначимо, що всі зазначені три «червоні лінії» Києва одночасно входять до основних умов Москви для припинення конфлікту.

З початкового плану, представленого США, що спочатку і включав 28 пунктів, на даний момент залишили лише 19. При цьому з документа зникло кілька ключових моментів. За даними ABC News, з нової версії, зокрема, виключили пункти про обмеження чисельності ЗСУ (до 600 тис. військовослужбовців) та амністію учасників конфлікту. За даними Politico, в урізаному плані не виявилось також вимоги про те, «щоб Україна поступилася Донбасом росії», всі «делікатні» територіальні питання в цілому були прибрані.

У Москві, втім, воліли нічого не підтверджувати і не спростовувати. 26 листопада Юрій Ушаков зауважив, що росія неофіційними каналами отримала кілька варіантів розробленого США плану з врегулювання в Україні, але офіційно ініціативу з Москвою поки що ніхто не обговорював. Днем раніше прес-секретар російського президента Дмитро Песков назвав численні вкидання західних ЗМІ про зміни в документі «інформаційною вакханалією». А глава МЗС РФ Сергій Лавров того ж дня зазначив, що в Москві вважають за краще спочатку домовлятися конфіденційно. Але все ж таки він дав зрозуміти: якщо з документа, що складався з 28 пунктів, який Москва отримала «неофіційними каналами», «вимарані дух і буква Анкоріджа», ставлення росії до плану зміниться.

Підготував Олег ЗАБАРНИЙ,
спеціально для ЮВУ

Розвиток ЄС у рамках Лісабонського договору

16 років тому, 1 грудня 2009 року, набув чинності Лісабонський договір.

Це договір найвищого значення в історії ЄС, оскільки він:

- перетворив Європейську Раду на інституцію ЄС;
- зробив право ЄС ефективнішим, демократичним і прозорим;
- реформував роль Верховного представника з закордонних справ;
- зробив Хартію основоположним прав ЄС юридично обов'язковою.

Лісабон ознаменував кінець Європейського Співтовариства: у всіх договорах слово «Співтовариство» було замінено для всіх випадків словом «Союз». Це супроводжувалося новою правосуб'єктивністю Європейського Союзу, що також дозволило йому приєднатися до міжнародних угод як сторона, що підписала їх. Наприклад, як ЄС, так і його держави-члени окремо підписали Паризьку угоду щодо боротьби зі зміною клімату. Боротьба зі зміною клімату та підтримка сталого розвитку у відносинах з третіми країнами справді гадаються як конкретні цілі в договорі.

Нинішнім президентом є колишній прем'єр-міністр Португалії Антоніу Коста. З початку свого терміну повноважень 1 грудня 2024 року він тісно співпрацює з партнерами по всьому світу для сприяння миру, безпеці та справедливому, заснованому на правилах міжнародному порядку.

Оскільки багато аспектів нашого життя так чи інакше стають цифровими, сфера, яка отримала значний суспільний інтерес, – це захист персональних даних. Хартія закріплює право на недоторканність приватного життя та визнає його правом людини. Вона також містить чітко виражене право на захист персональних даних. Це є основою відомого Загального регламенту про захист даних (GDPR), який розширив права громадян на всі дані, які інші можуть зберігати про них. Він діє з 25 травня 2018 року.

За інформацією Ради ЄС

Правовий висновок Верховного Суду:

гене́за поняття та особливості застосування

У статті здійснений аналіз законодавства України, який відображає закріплення юридичного значення рішень касаційного суду. Показано, що цей процес був започаткований у Законі «Про внесення змін до арбітражного процесуального кодексу України» № 2539-III від 21.06.2001 р. Судове рішення касаційного суду отримало визнання як чинник впливу на сферу правового регулювання.

Ольга НАУМОВА,
суддя Соборного районного суду м. Дніпро

Деякі основні акценти

Правові поняття, якими послуговувалася сфера правозастосування в цей період, мали відмінності від тих, що нині закріплені в чинному процесуальному законодавстві як «висновок щодо застосування норми права», і «подібні правовідносини». Автором запропоноване визначення поняття «правовий висновок касаційного суду», узагальнено уявлення про неоднотипність правових висновків, які зустрічаються у практиці Касаційного суду та визначено сферу їх застосування.

Відзначається, що правові висновки Верховного Суду, викладені експліцитно, є обов'язковими до застосування у подібних правовідносинах. Висновки касаційного суду, викладені «obiter dictum» підлягають врахуванню в інших правовідносинах, для врегулювання яких вони мають вирішальне значення. Використання висновків Верховного Суду, сформульованих імпліцитно, є допустимим у рішеннях судів як допоміжних джерел судової практики, і в тих випадках, коли із їх змісту не випливає їх обов'язковість до застосування.

Звернено увагу, що правові висновки перебувають у тісному зв'язку з нормами права й можуть втрачати актуальність не лише в разі відступу від них, а й у разі суттєвих змін у регулюванні суспільних відносин. Втрата чинності законодавчим приписом, застосування якого містить правовий висновок касаційного суду, необов'язково впливає на чинність правових висновків за наявності у законодавстві аналогічних за змістом правових норм в інших актах чинного законодавства.

Запропоноване уточнення методології аналізу правовідносин та визначення їх,

як подібних. Зроблений висновок, що для поліпшення використання в юридичному аналізі правовідносин критеріїв, визначених у висновках касаційного суду, доцільно розпочинати аналіз із порівняння правопороджуючих юридичних фактів і правових підстав виникнення правовідносин, що значно полегшує визначення подібного змісту правовідносин, які порівнюються, та застосування змістовного критерію.

Регулятивне значення висновків касаційного суду

Постановка проблеми. Чинне національне законодавство закріплює регулятивне значення висновків касаційного суду про застосування норм права в рішеннях, ухвалених за результатами розгляду судових справ. Це законодавче рішення має свою передісторію. Процес формування юридичної думки щодо необхідності закріплення в законодавстві юридичного значення рішень касаційного суду у вітчизняному законодавстві займає значний часовий проміжок і заслуговує вивчення. Зі змінами в процесуальному законодавстві, які були запроваджені з прийняттям Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 р. (далі – Закон № 2147-VIII від 03.10.2017 р.) змінилася юридична термінологія і на новому правовому підґрунті виникла дискусія про сутність понять: «Висновок про застосування норми права», «подібні правовідносини» та про їх застосування. Проте не всі питання можливо вважати вирішеними, на що вказують труднощі в судовій практиці

щодо визначення правових висновків, які є обов'язковими до застосування.

Тож метою цього дослідження є спроба визначити поняття «Висновок про застосування касаційним судом норми права у подібних правовідносинах»; проаналізувати розвиток законодавства, яке відображає процес формування цього поняття; відмінності у формулюванні правових висновків окремих видів, та розкрити їх правове значення. Зазначимо, що окреслені питання досліджувалися в роботах вчених – юристів та були предметом розгляду в судовій практиці. Разом із тим наукові здобутки вимагають узагальнення сформованих позицій та практики касаційного суду для вироблення практичних рекомендацій щодо поліпшення виявлення релевантних правових висновків касаційних судів і встановлення ознак подібності правовідносин.

Стан опрацювання проблематики

Як відомо, питання про правову природу та сутність правових висновків касаційного суду найчастіше досліджуються у межах певної юрисдикції і навіть в межах окремої категорії справ. Так Н. Антонюк здійснила аналіз застосування норм кримінального права в рішеннях Великої Палати; М. Смоковичем увагу зосереджено на аналізі застосування норм права у справах адміністративної юрисдикції; В. Ватрас показаний розвиток норм сімейного права у висновках Верховного Суду. Загальним питанням аналізу природи та особливостей викладення правових висновків Верховного Суду приділено увагу в роботах О. Берназюка, В. Бевзенка, Н. Василюк, В. Данішевської, К. Карпушової, О. Кібенко, К. Пількова, М. Шумила. При цьому важливе значення для розвитку правової думки мають правові позиції, висловлені Верховним Судом, і підходи суду до їх формування. Наукові доробки вчених-юристів, творча робота суддів Верховного Суду (далі – ВС) при підготовці текстів судових рішень значною мірою вплинули на змістовне наповнення цього поняття та поглиблення уявлення про особливості його застосування.

Про еволюцію формули «висновки щодо застосування норм права»

Далі розглянемо як еволюціонувала формула «висновки щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду» у законодавчих рішеннях, у яких відбувалося її формування. У вітчизняному законодавстві визнання джерелом права судових рішень, ухвалених у конкретних справах Європейським судом з прав людини, відбулося в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р., про що прямо зазначено в його статтях 17 та 18. До визнання юридичного значення рішень, ухвалених у конкретних справах касаційними судами нашої держави, законодавець підходив більш помірковано. Вперше в Законі «Про внесення змін до арбітражного процесуального кодексу України» № 2539-III від 21.06.2001 р. судові рішення касаційного суду отримало визнання як чинник впливу на сферу правового регулювання. Це визнання поступово утверджувалося в судочинстві інших юрисдикцій. Правові поняття, якими послуговувалася сфера правозастосування в цей період, мали відмінності від тих, які нині закріплені в чинному процесуальному законодавстві. З набранням чинності Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 р. зазнала змін і практика застосування понять, які є предметом нашого дослідження.

Отже, на початковому етапі в сфері господарського судочинства Законом № 2539-III від 21.06.2001 р. Господарський процесуальний кодекс було доповнено розділом XIII-2 «Про касаційний перегляд Верховним Судом України постанов Вищого господарського суду України». Зокрема, в пунктах 2 та 3 частини 1 статті 111-15 ГПК України були визначені такі підстави касаційного оскарження судових рішень: «Невідповідність рішень Вищого господарського суду України, ухвалених у справі, рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права» та «Виявлення різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону чи іншого нормативно-правового акта в аналогічних справах».

Із прийняттям Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. інститут перегляду справ за винятковими обставинами з'явився в цивільному процесі. Пунктом 1 ч. 1 ст. 354 першої редакції ЦПК України передбачалося, що: «1. Судові рішення

в цивільних справах можуть бути переглянуті у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду у касаційному порядку, якщо вони оскаржені з мотивів: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного й того самого положення закону». Такі ж приписи знайшли закріплення в Кодексі адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року.

Позиція про справи, які є подібними. Подальшими змінами в законодавстві та практиці Верховного Суду України, Вищих спеціалізованих судів окремих юрисдикцій та Верховного Суду була сформована позиція про справи, що є подібними, рішення в яких можуть вважатися різними за змістом і придатними для порівняння із рішенням у справі, яке переглядається. Як приклад, наведемо позицію ВС, сформовану касаційними судами згідно з процесуальними нормами, чинними до 14.12.2017 р.: «Ухвалення різних за змістом судових рішень (пункт 1 ст. 355 ЦПК) матиме місце в разі, коли суд (суди) касаційної інстанції у розгляді двох чи більше справ за подібних предмета спору, підстав позову, змісту позовних вимог та встановлених судом фактичних обставин й однакового матеріально-правового регулювання спірних правовідносин дійшов (дійшли) неоднакових правових висновків, покладених в основу цих судових рішень».

Забезпечення єдності судової практики: новації правового регулювання

Процесуальною реформою, запровадженою Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017 р., зазнало змін правове регулювання щодо забезпечення єдності судової практики. Зокрема, в ст. 403 ЦПК України змінено об'єкт юридичного аналізу. Замість

вислову «різних за змістом судових рішень» (п. 1 ст. 355 ЦПК України) у ст. 403 нової редакції ЦПК законодавець пропонує обмежитись дослідженням «висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах». Таким чином, для наукового дослідження та практичного застосування сформувалися нові правові поняття: висновок щодо застосування норми права й подібні правовідносини.

Визначаючи поняття «Висновок суду про застосування норми права» (правовий висновок), варто звернути увагу на зміст поняття «висновок» у значенні, характерному для застосування в інших сферах людської діяльності. «Висновком» у загальному вжитку вважається форма мислення, за допомогою якої з одного або кількох суджень виводиться нове судження, що містить у собі нове знання. У найзагальнішому вигляді поняття «висновок» представляє собою остаточну думку, логічний підсумок, що ґрунтується на спостереженнях, міркуваннях, аналізі фактів або результатах дослідження.

У правовому контексті «висновок» є або новим знанням або остаточною думкою щодо спірного питання, сформульованою на підставі аналізу норм права та обставин справи. Пільков К. звертає увагу на те, що «процесуальні кодекси використовують поняття «висновок суду» у декількох значеннях: (1) висновок у питанні факту, (2) висновок у питанні права, (3) висновок як власне рішення, вольовий акт суду...». Із цього переліку можемо виділити правовий висновок, який представляє собою умови від касаційного суду з приводу тлумачення тієї норми права, що застосована ним у конкретних правовідносинах з метою правильного та справедливого вирішення спору в справі.

Про правову природу та сутність правового висновку

Визначаючи правову природу та сутність правового висновку Верховного Суду (далі – ВС), О. Берназюк» зазначає, що «правовий висновок ВС є результатом суддівської правотворчості, який можна розглядати як джерело права в широкому його значенні та який за своїми ознаками поступово наближається до судового прецеденту. Отже, цінність правового висновку Верховного Суду полягає в тому, що він вирізняється новизною і є «черговим кроком» розвитку «живого» права. Оскільки правовий висновок набув значення перспективного неодноразового застосування, можна говорити про його нормативність.

Важливо відзначити, що правовий висновок ВС не є самодостатнім. Він завжди має правове підґрунтя й застосовується в поєднанні із відповідними нормами права, які його легітимізують навіть у тих випадках,

ну формулу, обґрунтовуючи неврахування певного висновку ВС. Така аргументація не може вважатися відступом від правового висновку ВС.

Таким чином, правовий висновок ВС – це об'єктивізований у мотивувальній частині рішення касаційного суду результат розгляду судової справи, оформлений як правові положення, на підставі яких вирішено спірне правове питання в конкретних правовідносинах за результатами аналізу обставин, встановлених судами першої та апеляційної інстанцій, і який є обов'язковим для застосування правової норми для врегулювання подібних правовідносин.

«Експліцитні висновки» та тест Уембо

Пільковим К. здійснений аналіз обов'язковості правових позицій судів у країнах загального права й показана їх неоднорідність. Висновки, які відповідають наве-

був вирішальним для його обґрунтування, К. Пільков пропонує використовувати «тест логічного заперечення, інверсії, або тест Уембо».... «Суть методу полягає в тому, щоб уявно змінити висновок, стосовно якого є сумніви на протилежний. Якщо результатом такої зміни видається інше рішення у справі, аніж те, яке було ухвалено, то такий висновок є правовим висновком, який підлягає врахуванню при врегулюванні подібних правовідносин».

Разом із тим слід мати на увазі, що вся інша аргументація касаційного суду не має значення обов'язкових правових висновків лише для врахування у правовідносинах, які були спірними у відповідній справі. Такі висновки при вирішенні питання про необхідність відступу від них, іноді отримують позначення «obiter dictum», як такі, від яких відступ ВС не вимагається. Такі висновки не визнаються застосованими в спірних правовідносинах, оскільки вони прямо не вплинули на сутність прийнятого судом рішення. Висновки касаційного суду щодо правових питань, які були викладені у судовому рішенні під час розгляду справи obiter dictum, оскільки вони не мали вирішального значення для її вирішення, також підлягають застосуванню до правовідносин, для врегулювання яких вони матимуть вирішальне значення.

Обираючи релевантні правові висновки Верховного Суду важливо мати на увазі зміст позитивного права, в умовах якого такий висновок сформувався.

коли відсутні правові норми для врегулювання спірних правовідносин. Але до цього допоміжного джерела права не можуть застосовуватися правила про дію правових висновків у часі.

Обираючи релевантні правові висновки Верховного Суду важливо мати на увазі зміст позитивного права, в умовах якого такий висновок сформувався. Окремі висновки втрачають обов'язковість їх врахування під впливом змін у правовому регулюванні подібних правовідносин. Від такого роду висновків ВП ВС не вважає за потрібне відступати. Зокрема, в справі № 907/882/22 у п. 8.28 постанови Великої Палати Верховного Суду від 15.10.2025 року зазначається, що від таких висновків касаційний суд може відступати без застосування механізму відступу та «кваліфікувати його як висловлений per incuriam зі вказівкою, що він надалі не підлягає врахуванню судами». Термін per incuriam (з лат. «через недогляд») позначає в загальному праві висновки, які не мають прецедентної ваги через те, що вони зроблені внаслідок помилковості. На нашу думку, суд першої та апеляційної інстанції також може використати зазначе-

ним вище ознакам, цей автор визначає, як «експліцитні висновки: «суд виснує, як слід застосовувати норму». Експліцитний висновок (від лат. explicitus – розгорнутий, розкритий), можна виявити у випадках, коли суд виснує, як слід розуміти й застосовувати в контексті спірних правовідносин конкретну правову норму. Висновки, які були застосовані до спірних правовідносин і мали вирішальне значення для прийняття рішення (у термінології загального права – «ratio decidendi»). Окрім висновків такого типу К. Пільков виділяє висновки, сформульовані імпліцитно. Імпліцитний висновок (від лат. implicito – сплітаю) або висновок sub silentio (від лат. «під мовчанням»), коли висновок про застосування норми права прямо не сформульований, але логічно впливає із рішення, ухваленого за певних обставин. Як приклад обов'язковості імпліцитних висновків автор наводить рішення Верховного Суду про визначення суб'єктної та предметної юрисдикції справ певних категорій.

Для тих випадків, коли виникають труднощі у виділенні правового висновку з мотивувальної частини рішення ВС, який

Про висновки від яких відступив ВС

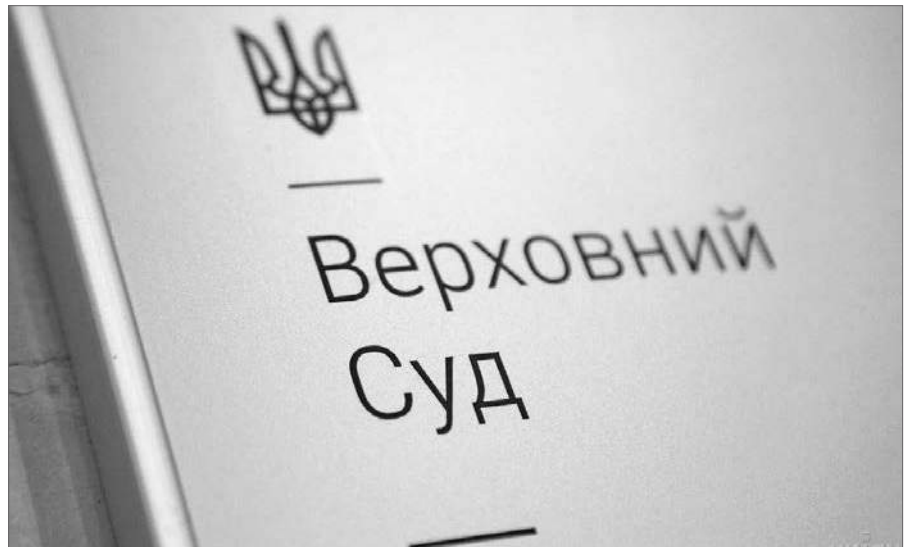
Не підлягають врахуванню правові висновки від яких відступив Верховний Суд. Велика Палата ВС при розгляді справи № 755/10947/17 зазначила, що незалежно від того, чи перераховані всі постанови, де викладена правова позиція, від якої відступила Велика Палата, суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати.

Поняття «подібні правовідносини» по-різному розумілося в судовій практиці. Внаслідок тлумачення процесуальних норм, що діяли до 14.12.2017 року склалося уявлення про подібність справ, яке автоматично було перенесене на подібність правовідносин. Подібними вважалися правовідносини з однаковим предметом спору, підставами позову, однаковим змістом позовних вимог та встановленими судом фактичними обставинами й однаковим матеріально-правовим регулюванням спірних правовідносин. Хоча за наведеними критеріями можна говорити про наявність спільних ознак судових справ, що порівнюються.

Такий підхід до визначення правовідносин подібними, був визнаний неправильним і змінений у постановках Великої Палати Верховного Суду. Зокрема, в Постанові ВП ВС від 22.02.2022 р. у справі № 201/16373/16-ц звернено увагу, що наведене вище тлумачення поняття «подібні правовідносини» є занадто вузьким і включає аналіз елементів, які не впливають на зміст правовідносин. «Якщо в різних справах вважати подібними лише ті правовідносини, в яких тотожними (однаковими) є предмети та підстави позову, встановлені судами обставини, а також матеріально-правове регулювання, можливість звернення з касаційною скаргою... була б у край обмеженою та не відповідала б ролі Верховного Суду як найвищого суду в системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики» (п. 48 Постанови). Також суд слушно зауважив, що «для цілей застосування приписів процесуальних законів щодо подібності правовідносин... термін «подібні правовідносини» може означати як правовідносини, що мають лише певні спільні риси з іншими, так і правовідносини, які є тотожними з ними, тобто такими самими, як інші». (п. 41 Постанови). «Подібність спірних правовідносин, виявлена одночасно за трьома критеріями, означає тотожність цих відносин (однакового виду суб'єкти, однаковий вид об'єкта й однакові права та обов'язки щодо нього). Але процесуальний закон не вимагає встановлювати тотожність (п. 47 Постанови).

Щодо критеріїв визначення подібності правовідносин

Формування критеріїв визначення подібності правовідносин було здійснене у постанові Великої Палати Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі № 233/2021/19. Судом були застосовані не лише правові підходи – загальнотеоретичні знання про право, а й лексичний аналіз цього поняття. За висновками ВП ВС «подібні правовідносини» для цілей процесуального закону визначаються за трьома критеріями: суб'єкти (хто є учасниками); об'єкти (щодо чого виникає спір); зміст (взаємні права та обов'язки сторін). При цьому звернено увагу, що ключовим є саме зміст правовідносин, «змістовний критерій», оскільки він визначається відповідною нормою права (законом чи договором). Інші два критерії визначені, як додаткові, їх слід брати до уваги, якщо вони

внаслідок особливого правового статусу суб'єктів або особливостей правового режиму об'єктів впливають на зміст прав та обов'язків суб'єктів правовідносин.

Цікаво, що зазначена правова позиція ВС викарбувалася з напрацювань, що були викладені в Окремій думці судді Великої Палати Верховного Суду Д. Гудими щодо ухвали ВП ВС від 8 лютого 2018 року в справі № 357/3258/16-ц (яка, можливо, й лягла в 2021 році в основу висновків цієї постанови Великої Палати ВС щодо подібності правовідносин).

На жаль, у питанні визначення подібності правовідносин поза увагою касаційного суду залишився аналіз правових підстав їх виникнення, юридичний факт, який є підставою виникнення правовідносин. Саме правопороджуючий юридичний факт визначає подібний зміст прав і обов'язків учасників і визначає потребу в застосуванні однієї й тієї ж норми права до правовідносин, які виникли з тотожного юридичного факту. Так, із факту заподіяння шкоди в позадоговірних зобов'язаннях у учасників цих відносин виникатимуть подібні за змістом права та обов'язки (подібні правовідносини). Отже, порівняння правовідносин, які виникли з тотожних юридичних фактів (з однакових правових підстав), дає змогу встановити подібні права та обов'язки у суб'єктів та застосувати змістовний критерій. За необхідності зміст прав та обов'язків у правовідносинах може бути уточнений за допомогою додаткових, суб'єктного та об'єктного критеріїв.

Висновки

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Висновок касаційного суду про застосування норми права – правовий висновок, представляє собою об'єктивізований у мотивувальній частині рішення касаційного суду результат розгляду судової справи, оформлений як правові положення, на підставі яких вирішено спірне правове питання в конкретних правовідносинах за результатами аналізу обставин, встановлених судами першої та апеляційної інстанції і який є обов'язковим для застосування правової норми для врегулювання подібних правовідносин.

2. Правові висновки Верховного Суду викладені експліцитно є обов'язковими до застосування в подібних правовідносинах. Висновки касаційного суду, викладені «obiter dictum», підлягають врахуванню у правовідносинах, для врегулювання яких вони мають вирішальне значення.

3. Суд може використовувати імпліцитні висновки Верховного Суду як допоміжні джерела судової практики навіть у тих випадках, коли із їх змісту не випливає обов'язковість таких висновків до застосування.

4. При визначенні висновків, які підлягають застосуванню, важливо перевірити зміст позитивного права та збереження змісту регулювання правовідносин, до яких була застосована правова норма у висновку Верховного Суду, а також використовувати останній висновок щодо застосування норми права в подібних правовідносинах.

5. Вирішуючи питання про подібність правовідносин за допомогою критеріїв, визначених у висновках касаційного суду, доцільно розпочинати аналіз із порівняння правопороджуючих юридичних фактів і правових підстав їх виникнення, що полегшує застосування змістовного критерію.

Перспективи вдосконалення науково-дослідної діяльності протидії наркозлочинності

(Частина 1)

Пошук сучасних і новітніх методів протидії явищу, яке призводить до смертей та інших тяжких наслідків для здоров'я окремої людини й соціуму, є затребуваним і перспективним, що й обумовило проведення даного дослідження. Наша постійна авторка – головна наукова співробітниця відділу дослідження проблем протидії корупції та загрозам економічній безпеці Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, доктор юридичних наук Олена Юрївна Бусол у даній статті розглядає нові дослідження вчених, які проведені протягом останніх п'яти років. Разом із тим, як відзначається, ці нові дослідження практично усіх зазначених авторів базуються переважно на порівняно старих наукових джерелах. Це може бути свідченням недостатності наукових розробок щодо протидії наркобізнесу в останні роки.

Проблематика вивчена, але не становить систему

Загалом тематика протидії наркоманії, наркозлочинності та фальсифікації лікарських засобів є достатньо вивченою за період незалежності України, й була предметом досліджень таких науковців, як Ю. Аргунова, О. Бантишев, Ю. Вієвський, А. Волощук, А. Гришко, Ю. Гнусов, С. Дідковський, Л. Дорош, О. Джужа, А. Закалюк, О. Литвак, О. Литвинов, Е. Расюк, О. Шама-ра, а також А. Лисенко, В. Панок, М. Сергати-ий, І. Смирнова, О. Стрільців, М. Хруппа, В. Чернишов, В. Шепітько, І. Вартилицька, В. Кудрявцева, Г. Миньковський, А. Му-зика, В. Некрасов, В. Ревієн, В. Ремський, А. Савченко, А. Сергеева. З нових, слід відмітити кандидатську дисертацію В. Я. Ко-зака (2025 р.) на тему «Запобігання організації або утриманню місць для незаконно-го вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речо-вин або їх аналогів», дослідження М. Г. Ма-лишка (2024 р.), І. Г. Богатирьова (2023 р.), Є. О. Гладкової, А. К. Щербакової (2022 р.), О. О. Малоголової (2020 р.), В. Сенько (2020 р.), у колективній монографії, ав-торами якої є С. П. Рашевський, А. С. Скок, С. А. Шалгунова, Т. В. Шевченко (2020 р.).

Соловей В.В. (2023 р.) досліджує, в межах кандидатської роботи, як досвід протидії організованим злочинним угрупованням у сфері наркобізнесу, так і саму організо-вану злочинність як об'єкт кримінології у

даній сфері (Соловей В. В. (2023 р.). Орга-нізована злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як об'єкт криміно-логічного дослідження. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правоз-навство». URL: app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/66.pdf). Сучасні аналітич-ні підходи до виявлення фальсифікованих лікарських засобів розглядає Eiben Н. S. (2020 р.). Проведений аналіз новітніх тех-нологічних підходів до виявлення фальси-фікованих лікарських засобів свідчить про необхідність доповнення візуальних мето-дів контролю якості ліків у вітчизняних ап-течних закладах сучасними аналітичними методами експрес-аналізу з метою підви-щення якості та безпеки фармацевтичної допомоги населенню.

Із метою вдосконалення механізму ви-явлення фальсифікованих ліків при прове-денні контролю в аптечних закладах автор вважає доцільним оптимізувати норматив-но-правову базу у сфері обігу та контролю ліків на вітчизняному фармацевтичному ринку. Комплексний характер використан-ня сучасних технологій виявлення фальси-фікованих лікарських засобів у поєднанні з правовими та організаційними заходами дозволить надійно захистити ліки від фаль-сифікації та гарантувати споживачу їх на-лежну якість.

У кримінологічних дослідженнях в Україні вчені зазвичай обов'язково висвітлюють та-кі аспекти, як: поширеність, рівень і динамі-

ка злочинності; причини та умови, які при-зводять до поширення наркозлочинності; особистість злочинця; характеристика по-терпілого від злочину; організаційно-управ-лінські заходи щодо протидії наркозлочин-ності на національному та відомчих рівнях.

Згадана вже О. О. Малоголової (2020 р.), дослідивши сучасний стан протидії нар-козлочинності в Україні, виявила проблем-ні аспекти розслідування відповідних зло-чинів, а також приділила увагу превентив-ним заходам щодо розвитку месенджерів, що шифрують дані користувачів. Вчена відмічає використання цифрового форма-ту роздрібного продажу наркотиків, а та-кож вважає, що для покращення ситуації з подоланням наркозлочинності й наркоманії в Україні слід вдаватися не лише до зміни структури підрозділів Національної поліції України та відповідних відомств, а й постій-но здійснювати моніторинг, удосконалення чинного законодавства відповідно до сучас-них потреб і викликів. Окрім того, з огляду на зміни в способах розповсюдження нар-котиків, психотропних речовин та прекур-сорів постала нагальна потреба введення додаткових заходів і санкцій з боку держа-ви за поширення інформації про наркотики або джерела їх придбання будь-яким спосо-бом (зокрема з втягуванням неповнолітніх).

Використання месенджерів

Слід також посилити покарання за неза-конне розповсюдження наркотиків, оскіль-ки протягом останніх декількох років по-пулярним явищем стало розміщення на різних об'єктах міської інфраструктури рукописних чи трафаретних надписів із пропозиціями продажу наркотиків. До них належать різноманітні написи рекламних каналів (так звані графіті), адреси інтер-нет-сайтів, номери популярних месендже-рів (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype) тощо. Їх, здебільшого, розміщують на стінах бу-динків, під'їздах, гаражах, парканах, зупин-ках громадського транспорту, асфальтово-му покритті в людних місцях, транспортних

естакадах, підземних переходах тощо. Найчастіше трапляються написи «мет», «фен», «амф», «спайси», «бошки», «солі», «спіди», «скорость», «закладки», «клад», «JWH», «МДМА». Для нанесення таких написів найчастіше залучають неповнолітніх осіб, які отримують за таку роботу грошову винагороду, а також наркозалежних, з якими розраховуються дозою наркотичного засобу. Значно рідше цим займаються безпосередньо збувачі наркопродукції.

Розвиток месенджерів з можливістю шифрування даних користувачів призвів до того, що протягом останніх декількох років роздрібний продаж наркотиків майже цілком перейшов у цифровий формат. Кожне оновлення таких месенджерів ускладнює роботу правоохоронних органів у зв'язку з використанням новітніх методів шифрування інформації та зростання рівня анонімності учасників чатів. Найпопулярнішими месенджерами серед роздрібних наркоторговців є Telegram, WhatsApp.

Аналіз актів затримання осіб, які займаються збутом наркотиків через мережу інтернет, засвідчує, що навіть на вершині ієрархії таких угруповань здебільшого перебувають молоді особи, які вміло користуються сучасними електронними девайсами, месенджерами та різними додатками й іншими видами інформаційно-комунікаційних технологій. Наприклад, деякі додатки мають властивості наскрізного шифрування, що дозволяє читати повідомлення лише учасникам листування (наприклад, WhatsApp) або мають функцію «секретний чат», повідомлення в якому видаляються автоматично, залежно від часу, встановленого користувачем, і на серверах листування теж не зберігаються (наприклад, Telegram), що своєю чергою сприяє прихованню протиправної діяльності. Саме тому підрозділи Національної поліції України вживають активних заходів щодо виявлення онлайн збувачів, здійснюють моніторинг й аналіз таких написів, проводять оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення місця перебування осіб, причетних до незаконного розповсюдження наркотиків. Водночас ускладнює документування та притягнення до відповідальності винних осіб структура таких злочинних угруповань, які мають переважно високий рівень організованості, розгалуженість, до їхнього складу входять як громадяни України, так й іноземці.

Крім того, в Україні законодавчо не врегульовано механізм блокування чи обмеження доступу до інтернет-ресурсів, через

які вчиняють кримінальні правопорушення чи де є заборонений контент. На практиці блокування таких ресурсів, що знаходяться у вітчизняному домені, можливо здійснювати лише на підставі рішення суду. Однак такий алгоритм дій не є ефективним, оскільки немає єдиного органу, наділеного повноваженнями щодо виконання судових рішень з блокування чи обмеження доступу до протиправних сайтів.

Згідно з даними реєстру Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, на території України працює понад 5 тис. інтернет-провайдерів, а за неофіційними даними ця цифра становить понад 8 тисяч. Якщо інтернет-ресурс, з якого здійснювали реалізацію наркозасобів, знаходиться за межами держави, до компетентних правоохоронних органів іноземних держав, крім ухвали суду, також направляють запит про надання міжнародно-правової допомоги. Ця процедура не має чіткого механізму й потребує тривалого проміжку часу.

Отже, після отримання прийнятих судових рішень інтернет-провайдері повідомляють про відсутність у них технічної можливості з блокування чи обмеження доступу до інтернет-ресурсів. Зазначимо, що законодавство не встановлює вимог обов'язкової наявності такого обладнання в провайдерів. Також немає механізму притягнення до відповідальності провайдерів за невиконання рішень суду щодо блокування інтернет-сайтів чи обмеження доступу до забороненого контенту. Крім цього, злочинці активно здійснюють розрахунки за незаконні операції з наркотиками, використовуючи нові способи контакту між продавцем і покупцем, наприклад, легалізують кошти, здобуті злочинним шляхом, через операції з

криптовалютою та подальше їх розміщення в офшорних компаніях.

Таким чином, можна зробити висновок, що вагомий вплив на розповсюдження наркотиків сьогодні має глобальна мережа інтернет, яка сприяє організації постачань новітніми способами, на відміну від попередніх способів поширення наркотичних засобів через так звані закладки. Злочинці за допомогою телекомунікаційних мереж і мобільних додатків використовують сучасні тіньові інтернет-ресурси, що прискорює збут наркотиків. Відповідно, можна припустити, що збір доказів і документування протиправної діяльності в сфері протидії наркобізнесу теж відбувається тепер аналогічним (електронним) способом. І це нині можна вважати певним переломним моментом та суттєвими змінами в розставленні акцентів вченими в наукових дослідженнях щодо розглянутої проблеми.

Причини та умови наркоманії

Сенько В. (2020 р.) аналізує причини та умови наркоманії з точки зору соціального явища в сучасному суспільстві та пропонує шляхи вдосконалення протидії наркозлочинності. Вчена вказує на послаблення рівня наркозлочинності, приховування фактичного стану вчинення таких злочинів (латентність). Найпоширенішими, серед інших, злочинами в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів із метою збуту (ст. 307 КК України) та без мети збуту (ст. 309 КК України). Науковця

виявила, що в регіонах, в яких спостерігається найвища концентрація наркозлочинів на 351 100 тис. населення, відсутні дієві регіональні програми протидії злочинності. При тому, не було вжито адекватних заходів для вирішення даної проблеми. Таким чином, вважається доцільним проводити подальші дослідження стану протидії наркозлочинності в Україні з метою розробки механізму боротьби з цим «фоновим» явищем. (Сенько В. (2020 р.). Причини та умови наркозлочинності, визначення заходів щодо попередження та усунення негативних наслідків. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 4. URL: visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/58.pdf. DOI: 10.31733/2078-3566-2020-4-347-351).

Причини й умови наркоманії фрагментарно висвітлені й у дисертації В. Я. Козака.

Виправлення та ресоціалізації наркозалежних неповнолітніх осіб в місцях позбавлення волі

Богатирьовим І. Г. (2023 р.) вивчена проблема виправлення та ресоціалізації наркозалежних неповнолітніх осіб в місцях несвободи в Україні з метою оптимізації Державної кримінально-виконавчої служби України. Саме ця категорія засуджених в місцях несвободи є індикаторами психологічної напруженості серед засуджених і персоналу. Такі особи у виховній колонії мають бути поставлені їй адміністрацією на профілактичний облік з метою постійного нагляду і контролю за їх поведінкою. Вчений доводить, що наркоманія охопила всі регіони України, та набула великого соціального резонансу, особливо після оголошення воєнного стану і військової агресії російської федерації.

Вчений вважає, що вирішення даної проблеми пов'язано зі стратегією реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації в 2022–2024 роках відповідно до розпорядження КМУ від 13.12. 2022 р. № 115-р. Саме це, на його думку, прискорить трансформацію кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему (Богатирьов І. Г. (2023). Виправлення та ресоціалізації наркозалежних неповнолітніх осіб в місцях несвободи в Україні. Юридичний бюлетень. Вип. 29). (URL: lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2023/29/2.pdf. DOI: doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.02).

Організована злочинна група

Соловей В. В. (2023 р.) так само, як і інші вчені, відмічає латентність наркобізнесу, високий рівень організованості злочинних формувань, стійку спрямованість на створення корумпованих зв'язків у державних органах, транснаціональність, наявність усталеного джерела для придбання наркотичних засобів. Схема наркобізнесу містить такі взаємопов'язані етапи: виробництво, закупівля або викрадення наркотиків; доставка їх до місця реалізації; збут наркотичної продукції. Такі злочинні діяння як незаконне виготовлення, контрабанда й придбання, можуть бути як самостійною складовою, так і взаємопов'язаними підсистемами злочинної діяльності (Соловей В. В. (2023 р.). Організована злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як об'єкт кримінологічного дослідження. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/66.pdf).

В установах виконання покарань

Малишко М. Г. (2024 р.) порівнює стан наркозлочинності в установах виконання покарань та на загальнодержавному рівні. Згідно статистичних даних, протягом останніх п'яти років в Україні простежується динаміка зростання кількості та питомої ваги наркозлочинів. За останні 35 років кількість вчинених наркозлочинів зростає в середньому в п'ятеро. Так, в установах виконання покарань протягом 2012 р. вчинено 112 наркозлочинів, що становило 27,2 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень в установах; 2013 р. – 102 (25,4 %); 2014 р. – 98 (26 %); 2015 р. – 110 (27,5 %); 2016 р. – 100 (26 %); 2017 р. – 105 (27,1 %); 2018 р. – 97 (25,3 %); 2019 р. – 89 (25,5 %); 2020 р. – 80 (22,1 %); 2021 р. – 87 (23,4 %), 2022 р. – 206 (48,0 %); 2023 р. – 210 (39,2 %).

Прослідковується негативна динаміка збільшення питомої ваги і кількості вчинених наркозлочинів на території установ виконання покарань вдвічі, що беззаперечно має кореляцію із загальною тенденцією кількісного збільшення наркозлочинів на загальнодержавному рівні. Також необхідно враховувати, що збільшення кількісних показників наркозлочинів в установах виконання покарань відбувається на тлі значного скорочення кількості осіб, які в них тримаються, з 192 тис. у 2004 р. до 43,6 тис. у 2023 р., а також скорочення самих установ виконання покарань – із 184 у 2004 р. до 86 у 2023 р.

Як вказується, тривалий час має місце стабільно висока кількість вилучених персоналом установ виконання покарань наркотичних засобів у заборонених зонах таких установ, слідчих ізоляторах та при спробі їх передачі: 2015 р. – 11 343,909 г; 2016 р. – 8059,739 г; 2021 р. – 11 781,591 г; 2022 р. – 5 509,997 г; 2023 р. – 6 420,161 г. Відмічається й збільшення протягом 2013–2023 рр. у понад 2 рази і у кількісному, і в процентному співвідношенні до загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень наркозлочинів, учинених групою осіб, а саме: 2013 р. – 536 (1,62 %); 2014 р. – 609 (2,04 %); 2015 р. – 562 (2,21 %); 2016 р. – 237 (1,04%); 2017 р. – 438 (1,52%); 2018р. – 771 (2,89%); 2019 р. – 810 (2,86%); 2020 р. – 1356 (4,89 %); 2021 р. – 1323 (4,57%); 2022 р. – 1161 (3,40 %); 2023 р. – 1708 (4,42 %).

Таким чином, виходячи з порівняльного аналізу статистичних даних наркозлочинності загальнодержавного рівня і в установах виконання покарань, вчений констатує

наявність кореляції та тісного їх взаємозв'язку й обумовленості, присутні ознаки інтеграції наркозлочинності, що є одним із факторів поширення наркозлочинів на території заборонених зон установ. Відсутність фізичної сепарації та ізольованого тримання більшості засуджених сприяє поширенню заборонених предметів, виробів та речовин поміж них та чинення впливу на засуджених, які є споживачами наркотичних засобів і психотропних речовин особами, що їх виготовляють та розповсюджують.

Статистика

За даними дослідження «Правопорушення, пов'язані з обігом наркотиків в Україні у 2018–2022 роках», проведеного Інститутом психіатрії, судово-психіатричної експертизи та моніторингу наркотиків Міністерства охорони здоров'я:

- амфетамін посідає перше місце за обсягами виробництва в лабораторіях з частотою 82%, 75% і 71% у 2020–2022 роках відповідно;

- зберігається тенденція до збільшення кількості правопорушень у сфері обігу наркотиків через високий попит на речовини, а на 2022 рік припадає найбільша кількість зареєстрованих кримінальних та адміністративних правопорушень, що пов'язано із погіршенням соціально-економічної ситуації та зростанням безробіття, спричиненими війною в Україні;

- у 2019 році спостерігалось різке зростання обсягу вилучень речовин (на 53%) із суттєвим зменшенням обсягу вилучень у 2020 році (на 81%), а в 2022 році обсяги вилучених речовин впали на 44% через війну в Україні;

- обсяги вилучення «транзитних наркотиків», таких як героїн і кокаїн, а також імпортованих речовин, таких як МДМА, зменшилися у 2022 році через руйнацію каналів наркотрафіку внаслідок війни в Україні;

- у 2022 році суттєво зменшилася кількість переглянутих в апеляційному порядку вироків у справах про кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотиків (на 28%) (Негіна В. Р. Наркотичні засоби як предмет кримінальних правопорушень під час військових дій: вплив та обіг. Національна парадигма правового розвитку сучасної України: збірник тез Всеукраїнського науково-практичного юридичного форуму (Дніпро, 18 травня 2023 р.). Дніпро: Ліра, 348 с. (С. 212-213).).

У структурі кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінально карані діяння у вигляді організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів посідає 4 місце за поширеністю: за 2018 рік – 511, за 2019 рік – 509, за 2020 рік – 426, за 2021 рік – 357, за 2022 рік – 234, за 2023 рік – 461, за 2024 рік – 978 випадок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 317 КК України (Козак В. Я. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Дисс. на здобуття наук. ступ. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеса, 2025. С. 184.).

(Далі буде...)

Фігурант двох проваджень

Колишній топподатківець відшкодував державі 130 мільйонів збитків.

Прокуратура спільно з СБУ забезпечили повернення до державного бюджету понад 130 мільйонів гривень, завданих діями колишнього високопосадовця Державної фіскальної служби Євгеном Бамбізовим. «Усі кошти вже зараховані на рахунки Державної казначейської служби.

Йдеться про посадовця, який є підозрюваним одразу у двох кримінальних провадженнях. У першому – йому інкримінується зловживання службовим становищем під час відшкодування ПДВ одному з підприємств (ч. 2 ст. 364 КК України)», – коментує Київська міська прокуратура. Правоохоронці не називають ім'я підозрюваного, але за деякими даними, йдеться саме про Бамбізова.

У прокуратурі нагадують, що через його дії держава була змушена сплатити підприємству значну пеню за прострочене повернення податку. В іншому провадженні експозитовцю ДФС повідомлено про підозру в організації схеми системного ухилення від сплати податків та легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. «Попри масштабність завданих збитків, їх повністю компенсовано.

Досудове розслідування у двох кримінальних провадженнях триває». 19 вересня прокурори Київської міської прокуратури повідомили фігуранту про нову підозру. Так, за даними слідства, обіймаючи керівну посаду в Центральному офісі з обслуговування великих платників податків ДФС, він дав незаконну вказівку підлеглим підготувати лист до Державної казначейської служби у Києві щодо повернення без виконання висновків про відшкодування ПДВ одному з приватних підприємств. Унаслідок цього з державного бюджету було стягнуто 108 млн грн пені за несвоєчасне повернення ПДВ.

Реформи верховенства права отримали оцінку ЄС

Україна завершила двосторонній скринінг і готується до відкриття переговорного кластеру «Основи». Вашій увазі пропонується аналіз реформування в системі верховенства права. Серед іншого – блокування конкурсів до КСУ, тиск на антикорупційні органи, кадрова криза в судах.

Європейська інтеграція залишається ключовим стратегічним завданням України. Важливою віхою на цьому шляху стало завершення у вересні 2025 р. двостороннього скринінгу законодавства на відповідність нормам ЄС. Це відкриває шлях до початку переговорів про вступ, що відбуватиметься через відкриття кластерів. Відкриватиме переговорний процес кластер 1 «Основи процесу вступу» (Fundamentals). Мінімальні обов'язкові вимоги для його відкриття, так звані бенчмарки, включали розробку дорожніх карт у трьох сферах: Верховенства права (розділ 23 «Судова влада та основоположні права» та розділ 24 «Правосуддя, свобода та безпека»); Реформи державного управління; Функціонування демократичних інституцій.

14 травня 2025 року Кабінет Міністрів України затвердив відповідні документи. Попри те, що це рішення досі не призвело до відкриття першого кластера (цей процес залишається заблокованим з політичних причин, зокрема через позицію Угорщини), воно є важливим етапом. Адже саме ці дорожні карти визначатимуть вектор фундаментальних реформ на найближчі декілька років. Таким чином, успіх України на всьому євроінтеграційному шляху безпосередньо залежатиме від реального утвердження верховенства права. Липневі події довкола

спроб обмежити незалежність антикорупційних інституцій та останні розслідування НАБУ і САП у сфері енергетики – яскраве тому підтвердження. Найскладніший іспит на шляху до ЄС: що показав аналіз виконання завдань у сфері верховенства права за Enlargement Report 2025.

Розділ 23 «Судова влада та основоположні права» передбачає створення незалежної, підзвітної та ефективної судової системи, гармонізацію законодавства у сфері прав людини та прав меншин, а також посилення гарантій недискримінації. Розділ 24 «Правосуддя, свобода та безпека» охоплює питання управління зовнішніми кордонами, міграційної політики, співпраці у сфері кримінального правосуддя та боротьби з організованою злочинністю і тероризмом. Ці розділи традиційно вважають найскладнішими у переговорах про членство. Виконання Україною відповідних дорожніх карт вимагає впровадження понад 500 заходів протягом 2025-2027 рр. Крім того, важлива реалізація щорічних рекомендацій Єврокомісії, які публікуються в межах Звітів про розширення (Enlargement reports). Хоча ці документи, на відміну від дорожніх карт, юридично не пов'язані з процесом вступних переговорів, вони значно впливають на сприйняття прогресу і оцінку реформ.

Звіти про розширення надають детальний огляд стану реформ у країнах-кандидатах. Вперше такий Звіт Україна отримала у 2023 р., після набуття статусу держави-кандидата у члени ЄС. У 2024 р. оцінки України були досить стриманими, тоді як найсвіжіший звіт за поточний рік демонструє суттєве покращення показників. За розділами 23 та 24 Україна отримала такі оцінки: загальний рівень імплементації – «деякий рівень підготовки» (some level of preparation, або 2 з 5 у бальовому еквіваленті), прогрес за рік – «деякий прогрес» (some progress, або 3 з 5). У розділі 23 Єврокомісія відзначає наступні позитивні кроки: початок імплементації законодавства про створення судових органів на заміну ліквідованому Окружному адмінсуду м. Києва (ОАСК); створення Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя (ВРП); продовження добору суддів та членів ВРП. Водночас звіт фіксує й проблеми: гостра нестача кадрів в судовій владі; слабкий статус Громадської ради доброчесності (ГРД); неспроможність Парламенту призначити кандидатів у судді Конституційного Суду, які пройшли міжнародну перевірку; «досі політизована» посада Генпрокурора.

У сфері боротьби з корупцією звіт відзначає, що НАБУ, САП та ВАКС продовжують напрацьовувати track-record розслідувань та виносити вироки у справах щодо топ-корупції. Втім, цей прогрес «обмежений», оскільки розслідування корупції іншими правоохоронними органами «стагнують». Також йдеться про «зростаючий тиск» на антикорупційні інституції та законодавчі ініціативи, що «ризикують підірвати ефективність боротьби з корупцією». Кульмінацією стала липнева спроба підпорядкувати Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) і Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) Генпрокурору, що, на думку Єврокомісії, «поставило під сумнів відданість України її антикорупційному порядку денному».

Щодо основоположних прав, прогрес є у захисті жертв злочинів (включно з воєнними) та початку імплементації Стамбульської конвенції. Однак звіт називає «тривожною» тривалу відсутність прогресу у питаннях криміналізації злочинів на ґрунті ненависті, створенні цивільних партнерств та реформі захисту персональних даних. За розділом 24

відзначається «певний прогрес» у реформуванні Бюро економічної безпеки (БЕБ) та Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА), а також у посиленні законодавства для протидії незаконному обігу зброї.

Проте загальні механізми інституційної співпраці та координації залишаються слабкими, так само як і рівні доброчесності та підзвітності. Звіт також вказує на ризики, закладені у нещодавніх законодавчих змінах (Закон № 4560-IX): хоча цей закон і відновив незалежність НАБУ і САП, він водночас надав СБУ повноваження проводити безпекові перевірки щодо співробітників інших правоохоронних органів, включно з тими ж таки НАБУ і САП. Єврокомісія наголошує, що ці нові механізми «не передбачають гарантій проти можливих зловживань», створюючи ризики тиску на незалежні інституції.

Тривожні тенденції за сферою верховенства права знаходять підтвердження у незалежному аналізі. Так, у жовтні коаліція громадських організацій – Центр протидії корупції, Фондація DEJURE, Автомайдан, Антикорупційний центр «МЕЖА», ІМІ, МППЛ – опублікувала тінювий звіт «Верховенство права, правосуддя та фундаментальні права в Україні – 2025». Він містить незалежну оцінку поступу України за розділами 23 і 24 за вересень 2024 – жовтень 2025 рр. Ключовий висновок: попри окремі поступ, із початку 2025 р. зафіксовано системні спроби нівелювання реформ, кульмінацією яких стала літня «атака нерезформованих органів правопорядку на незалежність антикорупційних інституцій», що спричинила перші за роки війни масові протести.

Серед загроз, визначених у звіті:

– Атака на НАБУ і САП через Закон №4555-IX та тиск на детективів НАБУ через персональні переслідування;

– Демонтаж судової реформи після завершення мандата міжнародних експертів у конкурсній комісії ВККС і початку формування нової комісії без них;

– Опір Верховного Суду, що, за висновками авторів, системно ухвалює рішення, які підривають реформу; за висновками ГРД, до доброчесності 51% суддів існують питання;

– Політичний тиск старих інституцій (ДБР, СБУ) на нові органи та журналістів-розслідувачів; зокрема, обшуки у ВККС і літні атаки на антикорупційні органи.

Ще один детальний тінювий звіт за розділами 23 і 24 (за вересень 2024 – серпень 2025 рр.) підготували фахівці Лабораторії законодавчих ініціатив спільно з Transparency International Ukraine, ZMINA, ГО «Адвокат майбутнього», «Європа без бар'єрів», АПУ та «Європейською правдою». Звіт містить понад 500 рекомендацій щодо законодавчих та інституційних змін і детально розкриває ті проблеми, які згодом були відображені у Звіті про розширення Єврокомісії. Зокрема, він акцентує на:

– Реформі Конституційного Суду – нагальності прозорих конкурсів із залученням міжнародних експертів;

– Реформі СБУ – необхідності позбавлення служби невластивих їй повноважень і мінімізації ризиків політичного тиску;

– Протидії злочинам ненависті – багаторічній блокаді законопроекту №5488;

– Реформі БЕБ – важливості повного перезапуску зі справді незалежним відбором керівництва.

Висновок: чимало реформ у сфері правосуддя просуваються, але є й такі, які – буксують.

Підготував Лесь КУРІННИЙ,
спеціально для ЮВУ

Польща надасть \$100 млн на ракети для України:

«По мільйону за кожен сантиметр підірваної колії»

Голова польського МЗС Радослав Сікорський повідомив, що внесок Польщі в ініціативу країн НАТО PURL із купівлі американської зброї для України складе \$100 млн. Заяву Сікорського наводить польська агенція Polsat News.

При цьому Сікорський відзначив, що Польща разом з Німеччиною та Норвегією заявила про підтримку України в рамках програми PURL, яка враховує актуальні потреби Києва. На ці потреби три країни виділять загалом \$500 мільйонів, з яких, міністр зазначив, \$100 мільйонів становить внесок Польщі. Це суттєвий внесок. «Один мільйон доларів за кожен сантиметр польської колії, підірваної російськими диверсантами», – прокоментував Сікорський, маючи на увазі нещодавню диверсію з підризу залізничних колій. Зазначені кошти будуть використані для закупівлі ракет Patriot, які мають захищати українські міста та електростанції. Міністр також пояснив, що це не додаткові кошти, а гроші, які польський уряд спочатку хотів виділити відповідно до зобов'язань ЄС на користь Європейського фонду миру, однак зараз він заблокований Угорщиною. «Щоб ці гроші не були марними, а працювали на стримування Путіна, їх перенаправили на американську зброю для України», – пояснив Сікорський.

Стало відомо, що під егідою ОБСЄ може розпочатись місія з моніторингу припинення вогню в Україні, але для її роботи потрібно насамперед забезпечити безпекові умови. Про це на пресконференції в четвер після міністерської зустрічі ОБСЄ сказала Еліна Валтонен, міністерка закордонних справ Фінляндії, що головує в Організації. За словами Валтонен, нараз існує «дуже багато невизначеності» щодо мирних переговорів між росією та Україною, а також щодо можливого перемир'я. При цьому вона нагадала, що саме РФ досі не виявляла готовності до переговорів про мир.

Яна ХОЛОД,
за матеріалами «ЄП»

Встановлення факту самотійного виховання дитини

Усе частіше реалізація сімейних прав особи починає зачіпати сферу її конституційних обов'язків, зокрема із захисту Батьківщини.

Леся ДУБЧАК,
адвокатка, кандидатка юридичних наук,
доцентка

Нові реалії – нові підходи

Сьогодні у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України наше суспільство стикається з новими викликами, що зумовлюють потребу у регулюванні суспільних відносин по-новому й зміні підходів до вирішення деяких категорій справ. Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11 квітня 2024 року № 3633-ІХ були внесені зміни до Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а саме статтю 23 цього закону новим пунктом 4 частини 1, яким передбачено, що жінки та чоловіки, які мають дитину (дітей) віком до 18 років, якщо другий з батьків такої дитини (дітей) помер, позбавлений батьківських прав, визнаний зниклим безвісти або безвісно відсутнім, оголошений померлим, відбуває покарання в місцях позбавлення волі, а також коли особа самотійно виховує та утримує дитину за рішенням суду або запис про батька такої дитини в Книзі реєстрації народжень здійснений на підставі частини першої статті 135 Сімейного кодексу України, мають право на відстрочку від призову під час мобілізації. Ідентичні положення викладені також у статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Ця новела в українському законодавстві має на меті забезпечення реального захисту дітей, які через певні об'єктивні обставини виховуються в сім'ї з одним з батьків під час воєнного стану. Водночас зазначені положення спрямовані також на забезпечення дієвого соціального захисту батьків. Такий підхід становить послідовну й обґрунтовану реакцію законодавця на суспільну потребу посилення гарантій права на сім'ю та досягнення належного балансу між інтересами держави в сфері підтримання обороноздатності та правами осіб, що виконують батьківські обов'язки в

умовах збройного конфлікту. Запровадження додаткових підстав для надання відстрочки від призову під час мобілізації чи звільнення від проходження військової служби особам, які самотійно виховують дітей, відображає принципи соціальної справедливості та пропорційності, закріплені в Конституції України та міжнародно-правових актах, що регулюють захист прав дитини.

Крім того, передбачені положення сприяють реалізації положень статті 51 Конституції України, яка гарантує охорону сім'ї, дитинства та материнства державою, а також узгоджуються з положеннями Конвенції про права дитини щодо забезпечення найкращих інтересів дитини у будь-яких рішеннях, що її стосуються. Такий підхід свідчить про прагнення законодавця не лише виконати обов'язок щодо мобілізаційної підготовки, але й зберегти цілісність та належні умови існування сімей, у яких виховання дітей здійснюється одним із батьків.

Встановлення факту самотійного виховання дитини

Водночас, незважаючи на закріплення права відстрочки від призову за фактом самотійного виховання та утримання дитини, процесуальне законодавство не містить однозначного порядку встановлення такого факту. Зокрема, відповідно до частини 7 статті 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Частина 1 статті 293 ЦПК України визначає, що окреме провадження – це вид неповного цивільного судочинства, в порядку

якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 320/948/18 зроблено висновок, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, за наявності певних умов, а саме, якщо:

- згідно із законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян;
- чинним законодавством не передбачено іншого порядку їх встановлення;
- заявник не має іншої можливості одержати або відновити загублений чи знищений документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення;
- встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право.

Чинне цивільне процесуальне законодавство відносить до юрисдикції суду справи про встановлення фактів, від яких залежить виникнення, зміна або припинення суб'єктивних прав громадян. Із таких самих критеріїв виходила Велика Палата Верховного Суду в постановях від 10 квітня 2019 року у справі № 320/948/18, від 18 січня 2024 року у справі № 560/17953/21.

Отже, зважаючи на вищевикладене, справи про встановлення факту самотійного виховання та утримання дитини, від яких залежить виникнення права на відстрочку від призову під час мобілізації, мали б розглядатися за правилами окремого провадження. Проте Верховний Суд у постанові від 11 вересня 2024 року в справі № 201/5972/22 дійшов висновку, що факт одноосібного виховання дитини одним із батьків не може встановлюватися в безспірному порядку або за домовленістю батьків дитини, в тому числі на підставі укладеного між ними договору або на підставі судового рішення, ухваленого за правилами окремого провадження, «оскільки в такому питанні завжди існуватиме загроза порушення принципу дотримання найкращих інтересів дитини».

Правова позиція ВС

Правова позиція Верховного Суду з цього питання сформульована таким чином: «Факт про встановлення одноосібного виховання дитини одним із батьків не підлягає з'ясуванню/встановленню в порядку окремого провадження, оскільки з поданої заяви вбачається спір про право, який не може розглядатися в судовому порядку безвідносно до дій заінтересованих осіб щодо конкретних прав, свобод та інтересів заявника. Оскільки сімейним законодавством не передбачено підстав припинення батьківських обов'язків щодо виховання дитини, а визначена частиною першою статті 15 СК України «невідчужуваність» сімейних обов'язків свідчить про неможливість відмови від них, зокрема від обов'язків щодо виховання дитини, то факт одноосібного виховання дитини одним із батьків може бути встановлений судом як одна з обставин, що складає предмет доказування в спорі між батьками дитини щодо виконання ними обов'язків з виховання дитини».

Дванадцятого лютого цього року колеґія суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду своєю ухвалою передала на розгляд Великої Палати Верховного Суду справу № 127/3622/24 для уточнення висновку, який викладено в постанові ВП ВС від 11 вересня 2024 року в справі № 201/5972/22 (провадження № 14-132цз23), за яким факт самостійного виховання дитини матір'ю (батьком) взагалі не може бути встановлений за правилами окремого провадження, у зв'язку із чим такі заяви слід залишати без розгляду.

Розглянемо приклади актуальної судової практики Верховного Суду у справах щодо встановлення факту самостійного виховання дитини під час дії воєнного стану. ВС у складі колеґії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в постанові від 18 жовтня 2024 року в справі № 754/2736/24 вказав, що чоловік звернувся до суду в порядку окремого провадження з заявою про встановлення факту самостійного виховання та догляду дитини. Зазначав, що мати дитини померла, після її смерті спільна дитина – малолітня донька – стала проживати разом із ним, він самостійно опікується дитиною та виховує її; відмовляючи у відкритті провадження на підставі частини четвертої статті 315 ЦПК України суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, вважав, що у цій справі вбачається спір про право, про-

те не звернув увагу на те, що мати дитини померла, що підтверджується поданими до заяви доказами, а тому батьківські права та обов'язки матері припинені. Оскільки в СК України чітко встановлено, що сімейні права та обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі, можна констатувати, що в силу настання певних юридичних фактів (дій чи подій), які мають бути підтверджені виключно актами цивільного стану, зокрема свідоцтвом про смерть, та позбавляють особу користуватися батьківською правосуб'єктністю, такі права та обов'язки припиняються та не потребують додаткового підтвердження того, що один із батьків самостійно виконує їх. Тобто факт самостійного виховання та утримання малолітньої дитини одним з батьків у разі смерті іншого презюмується, у зв'язку з чим не потребує підтвердження рішенням суду; за таких обставин суди не врахували, що подана чоловіком заява про встановлення факту самостійного виховання та догляду дитини взагалі не підлягає судовому розгляду, а тому підставою для відмови у відкритті мав бути пункт 1 частини першої статті 186 ЦПК України, а не частина четверта статті 315 ЦПК України, як помилково вважали суди».

Інший приклад Верховний Суд у складі колеґії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 13 березня 2025 року у справі № 755/12923/24 виснував, що якщо Позивач просить встановити факт самостійного виховання дитини в зв'язку з тим, що її матір безвісно відсутня, це неможливо зробити без вирішення питання щодо визнання матері дитини безвісно відсутньою й надати відповідь на питання чи підлягає судовому розгляду факт самостійного виховання та утримання малолітньої дитини одним з батьків, як і порядок його встановлення. Таким чином, факт самостійного виховання та утримання дитини одним із батьків не підлягає розгляду в порядку окремого провадження.

Залучення до участі в слуханнях ТЦК та СП

Також окремої уваги потребує питання залучення до участі в справах цієї катего-

рії територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) або військових частин. З огляду на те, що встановлення факту самостійного виховання дитини безпосередньо впливає на реалізацію права на відстрочку від призову під час мобілізації або є підставою для звільнення з військової служби (в разі її проходження), суд залучає ТЦК та СП або військову частину до участі в справі як третю особу, а в тих справах, де цього не було здійснено за ініціативою суду, сама військова частина, в якій військовослужбовець проходив службу, ініціювала перегляд рішень судів першої інстанції в апеляційному порядку.

Апеляційні скарги, що подавалися в таких категоріях справ військовими частинами як особами, які не брала участі в розгляді справи в суді першої інстанції, були мотивовані тим, що позивач виконує військовий обов'язок з оборони України, а поданий позов стосується встановлення юридичного факту, що дає право на звільнення з військової служби, тому військова частина підлягає залученню до участі у справі, оскільки є особою, для якої рішенням суду створені підстави для виникнення обов'язків, які не існували до рішення суду першої інстанції, а тому права військової частини є порушеними оскаржуваним нею судовим рішенням суду першої інстанції.

Варто зауважити, що на відміну від оскарження судового рішення учасником справи, особа, яка не була залучена до участі в справі в суді першої інстанції, повинна довести наявність у неї правового зв'язку зі сторонами спору або безпосередньо судовим рішенням через обґрунтування наявності трьох критеріїв: вирішення судом питання про її (1) право, (2) інтерес, (3) обов'язок, і такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним.

Судове рішення, оскаржуване не залучено до участі у справі особою, повинно безпосередньо стосуватися прав, інтересів та обов'язків цієї особи, тобто, судом має бути розглянуто й вирішено спір про право у правовідносинах, учасником яких на момент розгляду справи та прийняття рішення судом першої інстанції є скажник, або міститься судження про права та обов'язки цієї особи у відповідних правовідносинах.

Рішення є таким, що прийняте про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, якщо в його мотивувальній частині містяться висновки суду про права та обов'язки цієї особи, або в резолютивній частині рішення суд прямо вказав про права та обов'язки таких осіб. У такому випадку рішення порушує не лише матеріальні права осіб, не залучених до участі у справі, а й їх процесуальні права, що випливають із сформульованого в пункті 1 статті 6 Конвенції положення про право кожного на справедливий судовий розгляд при визначенні його цивільних прав і обов'язків. Подібні правові висновки викладені в постановах Верховного Суду від 13 січня 2021 року у справі № 466/5766/13-ц та в постанові від 24 лютого 2021 року у справі № 351/592/18.

Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, установ та організацій. Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язані з обороною України, її незалежності та територіальної цілісності (стаття 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»). Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України (стаття 65 Конституції України). Порядок звільнення з військової служби визначений статтею 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Тому якщо на момент звернення до суду з позовом і пізніше позивач є військовослужбовцем ЗСУ, призваним на військову службу під час мобілізації, зарахованим до списків та призначений на посаду в підпорядкування відповідної військової частини, таке рішення вплине на права та обов'язки військової частини.

Відтак, за апеляційними скаргами військових частин рішення судів про поз-

бавлення матері батьківських прав, про встановлення факту самостійного виховання дитини були змінені (скасовані), як, наприклад, у справах № 495/432/23, № 495/2284/23, № 495/894/23 тощо. Верховний Суд, у справах, в яких був касаційний перегляд судових рішень, залишає такі рішення апеляційних судів без змін.

Також, з огляду на те, що справи про встановлення факту самостійного виховання дитини спрямовані на виникнення права на відстрочку від призову під час мобілізації, суди залучають до участі в справі ТЦК та СП для надання пояснень, як, наприклад, в справі № 202/1983/25. В іншій справі (№ 143/1033/24) судом до участі в справі було залучено Міністерство оборони України, оскільки відповідно до пункту 3 Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, затвердженого постановою КМУ від 23.02.2022 №154, діяльність територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки координується і спрямовується Міністерством оборони, а рішення суду може вплинути на права та інтереси зазначеної особи. Аналогічно Міністерство оборони України залучалося до участі в справі № 505/2987/24.

Висновки

Отже, системний аналіз чинного законодавства та сучасної судової практики дає підстави для формулювання декількох ключових узагальнень, які відображають як правову природу встановлення факту самостійного виховання дитини, так і особливості його застосування під час дії воєнного стану. По-перше, процесуальний механізм реалізації цих гарантій поки що залишається неоднозначним.

Цивільний процесуальний кодекс України формально дозволяє встановлювати юридичні факти в порядку окремого провадження, якщо вони мають правове значення, не можуть бути підтверджені іншим способом і не пов'язані зі спором про право. Здавалося б, факт самостійного виховання дитини відповідає цим умовам, оскільки він безпосередньо впливає на виникнення права на відстрочку від мобілізації. Проте, Верховний Суд у низці своїх рішень сформував більш обережну позицію: в більшості випадків наявність або відсутність участі іншого з батьків у вихованні дитини не може бути підтверджена без дослідження доказів, що відображають баланс інтересів обох батьків та самої дитини. Будь-яке судове підтвердження «самостійності» одного

з батьків потенційно зачіпає права іншого і, відповідно, містить спір про право, який виключає окреме провадження.

По-друге, суди послідовно розмежовують дві групи ситуацій. Безспірні випадки, коли батьківська правосуб'єктність іншого з батьків об'єктивно припинилася або не виникла (смерть, визнання безвісно відсутнім чи померлим, позбавлення батьківських прав, запис про батька за ст. 135 СК України). Тут факт самостійного виховання презюмується, а заявнику немає потреби звертатися до суду, оскільки достатньо подати до компетентних органів документи цивільного стану (свідоцтво про смерть, рішення суду про позбавлення прав тощо).

Спірні випадки, коли інший з батьків формально не позбавлений прав, але фактично не бере участі у вихованні або виконує обов'язки частково. У таких ситуаціях доведення «самостійності» виховання неможливе без встановлення обсягу батьківських прав і обов'язків, що є предметом позовного провадження (наприклад, визначення місця проживання дитини, порядку участі у вихованні, стягнення аліментів тощо).

Узагальнюючи наведені положення, слід констатувати, що встановлення в судовому порядку факту самостійного виховання дитини чоловіком в умовах дії воєнного стану є вкрай непростим. На практиці такі судові процеси показали потребу у:

- внесенні відповідних змін до Сімейного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів;
- уніфікації судової практики задля забезпечення єдності правозастосування та передбачуваності судових рішень;
- створенні ефективного механізму міжвідомчої інформаційної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, службами у справах дітей та територіальними центрами комплектування і соціальної підтримки та військовими частинами.

Тільки комплексне поєднання законодавчих гарантій, чітко визначених процесуальних процедур та належного організаційно-адміністративного забезпечення, єдність та стабільність судової практики усіх судових інстанцій здатні забезпечити необхідний баланс між конституційним обов'язком громадян щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності держави та пріоритетом охорони сім'ї й найкращих інтересів дитини в умовах триваючої збройної агресії.

Росія – шлях від небуття до імперії

історичні факти, особистості, політика та засоби її реалізації

Безпідставне марення російських царів про світове панування як третього Риму постійно супроводжувалось псевдонауковими аргументами серед яких міфи і про норманський вплив на виникнення московії, і про її татаро-монгольське завоювання, і про те, що історія росії є історією Київської Русі, і про те, що угро-фінські племена на основі яких було сформоване московське князівство є великоросами, а народ України, який є істинним спадкоємцем Київської Русі – малоросами тощо. А оскільки поширення цих міфів було політичним завданням придворних академіків М. М. Карамзіна, С. М. Соловйова, В. Й. Ключевського тощо, а науковий їх аналіз був заборонений, то багато хто вірить у них і тепер. От тому сьогодні важливо поглянути на ті історичні процеси з використанням при цьому незалежних наукових джерел, одним із яких є праця Карла Маркса «Разоблачения дипломатической истории XVIII века», яка була написана ним і опублікована англійською мовою у 1856 році, а російською мовою вперше була видана лише у 1989 році, а тому для суспільного загалу є невідомою.

Ця стаття є результатом продовження дослідження зазначених проблем, викладених мною у статті «Міф про російський народ як «старшого брата» в світлі історичних фактів» (Юрид. вісник України. № 37–38 (1521–1522), 16–30 вересня 2024 р. С. 16–19), а її метою є привернення уваги до історичних подій, якими насправді супроводжувалося виникнення московського князівства та стрімкий його розвиток до російської імперії.

Іван КОТЮК,

доктор юридичних наук, професор

Московія – від небуття до ординського улусу

В контексті цього дискурсу насамперед слід відзначити, що на середньовічних картах кордони Європи охоплювали і територію Київської Русі, поза межами якої починалася московія, яка у той час позначалась як Азія. А у XII ст. до Київської Русі належали Київське, Переяславське і Чернігівське князівства, які були «руськими». Але оскільки у цей час рід Рюриковичів дуже розрісся, то «столів» для князювання не вистачало. От тому Юрій Довгорукий, як один із молодших синів Мономаха залишився без стола й змушений був зібрати свою ватагу й піти в безпечну на той час для цього промислу фактично безлюдну на сотні кілометрів лісисту й болотисту Ростово-Суздальську землю у якій на тисячі кілометрів від Тули і Рязані на Північ і Схід можна було натрапити на племена мокші, муроми, мері, мешчері, весі тощо. А осівши тут, він одружився на місцевій жінці, яка народила сина Андрія, і став першим з тих, хто заснував там окреме князівство.

Саме в ці часи у 1136–1137 рр. у Новгороді відбулось повстання проти Київського

князя Всеволода й з-під залежності від Києва він звільнився і у ньому було створено Новгородську республіку, у якій верховну владу здійснювало віче.

– У 1149 р. Юрій призначив сина Андрія князем у Володимирі на Клязьмі, а в 1154 р. дав йому стола у Вишгороді, але той не посидівши там навіть року і викравши привезену з Царгорода ікону Богородиці, таємно втік до Володимира (поближче до матері). А коли у 1157 р. Юрій помер, то Андрій княжив і у його князівстві. Згодом свою столицю він переніс до Володимира, а потім – до Боголюбова, який був побудований під його керівництвом і назва якого стала його прізвиськом.

– У 1169 році військо Андрія під керівництвом суздальського князя Мстислава (сина Андрія) пішло на Київ і розорило його, а князем у Києві став його брат Гліб.

– У 1170 р. Андрій спробував захопити й Новгород, але новгородці його військом розбили й полонених суздальців продавали втричі дешевше за овець. А коли у 1174 р. Андрія убили, то його князівства та кож перейшли до Гліба.

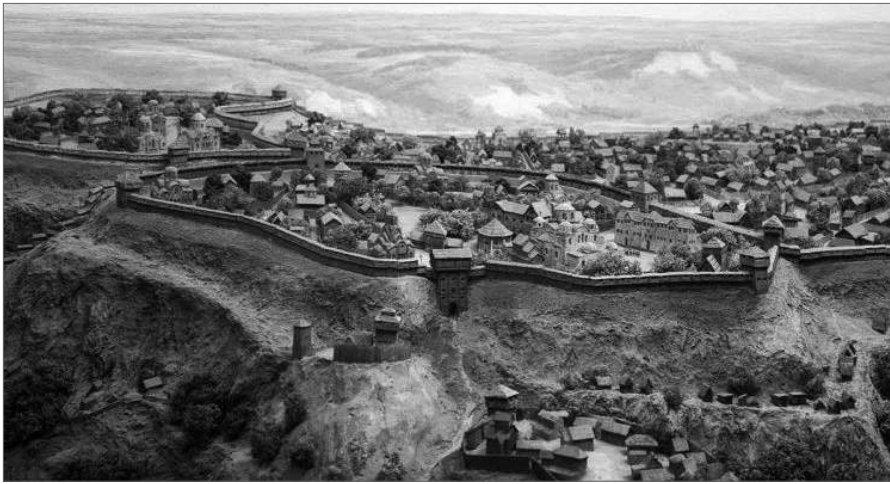
Що ж до Хана Батия, то він пішов на Ростово-Суздальські землі у 1237 р. А місце-

ві князі перед його нападом вийшли на зустріч його послів щоб домовитись з ними і їхні вимоги прийняли. Тобто, оскільки цими землями татаро-монголи заволоділи за згодою місцевих князів, то ніякого їх завоювання ними, не було. А татаро-монголи провели на них перепис поселень і населення, поставили у них своїх намісників (баскаків) та наказали – «всем повиноваться их мановению». Таким чином всі ці землі й стали Улусами Золотої Орди, і саме тому з 1238 по 1505 роки без ханського ярлика на князюванні у них не сидів жоден князь.

Перед нашествям Орди Ярослав Всеволодович княжив у Переяславлі-Заліському, де й народився його син Олександр. А оскільки у 1238 р. Ярослав став великим князем Володимирським, то це є свідченням того, що Хан йому довіряв, але кожен, хто отримував «ярлик» на княжіння, повинен був залишити в аманатах (в «заклад») у Хана свого старшого сина-спадкоємця. І у цьому разі ним став Олександр. А оскільки він, як і син Хана Батия Сартак, були приблизно одного віку, то вони подружили і побраталися. Причому таке побратимство цінувалось вище кровної спорідненості, оскільки янди – як одна душа, ніколи не залишаючи рятують один одного в небезпеці. А Олександр таким чином став і «приймним» сином самого Хана Батия. Закономірним є й те, що проживання при дворі Хана і тривала дружба цих юнаків істотно вплинули й на виховання та формування їхнього світогляду, внаслідок чого Сартак став сповідувати християнство, що згодом вплине й на долю кожного з них.

– У 1249–1250 роках батько виділив Сартаку у володіння землі від Дону до Волги, і від Каспійського та Азовського морів аж до північних земель (куди дійшли коні татаро-монголів у 1238 р.), а тому всі Ростово-Суздальські князівства були його.

– У 1239 р. Батий, при підтримці місцевих князів, вирушив на Київ, і захопивши його у 1240 р., пішов на Центральну Європу. Але оскільки 12.12.1241 р. помер третій син Чингісхана Великий Хан Угедей, то взимку 1242 р. військо було повернуте в Поволжя щоб взяти участь у виборах нового Хана, яким став внук Чингісхана Гуюк.

Важливим є те, що у 1246 р. Ярослав Всеволодович був викликаний в ставку Орди і побувавши у матері Хана, «яка почастувала його з власної руки», незабаром помер і у 1247 р. великим князем Володимирським став його молодший брат Святослав. Але у 1252 р. Олександр Ярославович за допомогою військ Сартака вчинив у Суздальській землі переворот і сам став великим Володимирським князем.

А у 1256 р. Хан Батий помер і Ханом Золотої Орди став Сартак. Але він тут же не обачно образив свого дядю Берке, заявивши йому: «Ти мусульманин, а я притримуюсь християнської віри, а тому навіть дивитись на мусульманське лице твоє для мене є лихом». А через кілька днів Сартак раптом помер і престол перейшов до його малолітнього сина Улакчі, за якого правила його бабуса – Баракчин-хатун (вдова Бату). Однак Улакчі помер так же швидко, як і його батько, а Баракчин була страчена. Після цього Ханом став Берке, а те, що Сартак і Олександр є братами, він пам'ятав.

А Олександр поки що успішно князував. У 1257 р. за допомогою ординських військ він провів перепис населення у Володимирському Улусі. Бунтівників знищували безжалісно. А коли хан став вимагати, щоб данину платили і новгородці, то Олександр повів чисельників у Новгород, щоб провести подушний перепис і там. Але у Новгороді вибухнуло повстання, і хоча його придушили, перепис не відбувся. А коли у 1262 р. Олександр знову повів військо на Новгород, то новгородський князь Василь (його син), заявив, що він не хоче підкорятися батькові, який везе з собою для вільних людей кайдани і ганьбу та втік у Псков. І хоча бояри закликали людей підкоритися, але ті почали збиратися біля Софіївської церкви, готові давати відсіч, й підкорились тільки під погрозами знищення міста. Од-

нак після цього ординці всіх жорстоко карали: «Оному носа урезаша, а иному очи вынимаша». А Василя, який назвав батька «зрадником», Олександр віддав на розправу татарам. Однак у цьому ж році при зборі данини спалахнули бунти і в Ростові, Володимирі, Суздалі та Ярославлі, й хоча Олександр особисто брав участь у їх придушенні, Хан був обурений тим, що була пролита й кров ординців, а тому його негайно викликали в Сарай. А так як на той час його захисника – Сартака вже не було, то живим він звідти вже не повернувся також.

Після смерті Олександра у 1264 р. великим князем Володимирським став Ярослав, його брат, який, водив ординців в Суздальську і Новгородську землі двічі. Спочатку він заспокоював Великий Новгород, а потім пішов на молодшого брата Василя. Але Василь його перехитрив, звернувшись по допомогу до Великого Хана, звинувативши Ярослава у зраді. Тобто, оскільки в кінці правління Ярослава між ним і Василем розгорілись чвари за великокнязівський стіл, то Великий Хан Менгу-Тимур звелів прибути в Сарай Ярославу, Василю і синам Олександра, які згідно з монгольськими законами також вважались внуками Хана Батия.

Напевно звинувачення в неблагонадійності Ярослава були переконливими, а тому від князівства він був відсторонений і незабаром помер, а у 1272 р. ярлик на Володимирський великокняжий стіл отримав Василь. В цей час була вирішена й доля синів Олександра. Зокрема, ярлики удільних князів отримали: Дмитро – на Переславль-Заліський, Андрій – на Городець. А щодо молодшого – Данила, якому в 1271 році було лише 10 років, то Хан потурбувався й про нього. Зокрема у 1272 р. він звелів Василю провести повторний перепис поселень і населення Ростово-Суздальської землі та

примусово заселити блукаючим в лісах білим людом і татарами московський погост, що знаходився на березі місцевої річки, яку плем'я мокша називало «Моксель», що в перекладі означає «брудна вода». І лише за наслідками цього перепису у документах ординських чисельників вперше було зафіксоване і як населений пункт, і як платник данини таке поселення як «москва».

А у 1277 р., по досягненню Данилом Олександровичем повноліття, Хан видав йому ярлик на московський стіл внаслідок чого саме він і став першим московським князем, та й розпочалася історія московії.

Від ординського улусу до московської держави

Важливо зазначити, що коли у 1303 р. Данило помер, то московське князівство було ще таким малим, що між своїми синами він його не поділив, внаслідок чого старший з них – Юрій став московським князем, а молодші – Олександр, Борис, Іван і Афанасій залишилися без столів. Однак саме Іван Данилович згодом стане не тільки московським князем, а й отримає великокняжий ярлик. А посприє йому у цьому те, що на початку його князювання цей ярлик був в Олександра Михайловича Тверського, але коли у 1327 р. в Твері вибухнуло повстання, то Іван запропонував татарам свої послуги по його придушенню. В нагороду за це він і отримав великокняжий ярлик, а налагодивши стосунки з татарами, він використав це для посилення своєї влади над іншими князями та власного збагачення, за що й був прозваний «Калитою» (укр. калиткою – грошовим мішком), а московія, як Улус Золотої Орди, платила татарам, а згодом – Тюркському хану, як спадкоємцю Золотої орди, данину аж до 1700 року. При цьому московські царі зустрічали ханських послів біля «Поклонної» гори, там ставали перед ними на коліна і кланялись їм, після цього везли їх у Кремль, у якому на колінах доповідали їм про всі справи. І так продовжувалось з 1237 по 1462 р.

А татари на захоплених територіях підкоряли одних князів за допомогою інших, розпалюючи їхню ворожнечу та усобиці й не даючи змоги посилитись жодному з них. І для цього вони відновили значення титулу великого князя за який між місцевими князями тут же розпочалася запекла боротьба у якій саме московська лінія князів отримала верх, яка згодом й сформувалась у «династію Іванів». Тобто, втіленням московії, яка і піднімалася завдяки татарському ігу,

й ставала незалежною державою завдяки звільненню від нього, стали Іван I (Калита) та Іван III.

Зокрема, політика Івана I полягала у тому, що будучи зняряддя хана і запозичуючи його владу, він повертав її проти своїх суперників – князів, і проти власних підданих. А для цього йому потрібно було втертися в довіру до татар. Й з цією метою, цинічно догоджаючи їм, і прикидаючись відданим інтересам хана, будь-якими засобами виконуючи його накази, він підловив наклепи на своїх родичів, поєднуючи в собі роль татарського ката, підлабузника і старшого раба. Він не давав спокою хану, постійно викриваючи надумані ним же самим «таємні змови». Зокрема, як тільки тверська династія починала проявляти якесь прагнення до незалежності, він тут же доносив про це в Орду, а як тільки проти нього починався місцевий спротив, то для його придушення він використовував допомогу татар.

Але для успіху йому недостатньо було тільки розігрувати цю роль, для цього йому потрібні були матеріальні ресурси, оскільки лише постійний підкуп хана і його вельмож створював надійну основу для його системи брехні та узурпації. І саме для цього він умовив хана призначити його збирачем данини в усіх захоплених татарами на цій території уділах, а вже коли він ці повноваження отримав, то став вимагати гроші як під будь-якими приводами, так і без них. За допомогою підкупу він схилив бояр його суперників-князів до зради своїм володарям і об'єднав їх навколо себе насамперед для хрестового походу на самого небезпечного з них – Тверського князя. А стравивши цих князів між собою він поспішив в Орду і знову за допомогою підкупу та обману добився того, що хан позбавив життя його суперників-родичів, піддавши їх найжорстокішим тортурам.

Всі ті багатства, які Іван I накопив, погрожуючи іменем татар, він використав для підкупу їх самих, а схиливши підкупом й главу церкви, він домігся перенести свою резиденцію з Володимира в Москву, і таким чином перетворив її у релігійний центр. А поєднавши силу свого престолу з силою церкви він зробив Москву столицею майбутньої імперії. Саме за таких обставин він перетворив хана в зняряддя, за допомогою якого нейтралізував найнебезпечніших суперників, які були перешкодою на його шляху до узурпації влади. Він забезпечив спадкування за своїм сином тими ж засобами, якими добився підйому Вели-

кого князівства московського, в якому поєднувались князівська гідність з рабською приниженням.

Політику Івана Калита, продовжували і його наступники, які лише розширили сферу її застосування. З цією метою у 1328 р. князь Юрій, старший його брат, з допомогою доносів і вбивств заволодів великокняжою короною, відібраною у тверській династії. Але найбільших успіхів у цьому досяг Іван III, хоча на початку його правління (1462–1505) удільні князі все ще опорували його владу. А оскільки в цей час Новгород владарював над півноччю, Польсько-Литовська держава прагнула завоювати Московію, а лівонські рицарі ще не були озброєні, то він послідовно вів з усіма ними запеклу боротьбу.

Важливо, що він звільнив Московію від татарського іґа не силою, а в результаті майже 20-літнього підкупу та обману. А посприяло йому у цьому те, що коли він вступив на престол Золота Орда вже була ослаблена: зсередини – міжусобицями, зовні – відділенням від неї ногайських татар, вторгненнями Тимура-Тамерлана, появою козацтва і ворожими діями кримських татар. Проте Іван III проти татар не повставав, й смиренно визнавав себе їхнім рабом, а тим часом, через підкуплену татарку він схилив хана до того, щоб той наказав відізвати з Московії монгольських намісників.

А коли татари вирішили дати йому відсіч й напасти на Московію, йому допоміг Кримський хан внаслідок нападу якого на столицю Золотої Орди вона змушена була відступити, а при відступі була розгромлена козаками і ногайськими татарами. Таким чином його поразка перетворилась в успіх, він переміг Золоту Орду не вступаючи з нею в бій. Водночас перед іншими державами він видавав себе за завойовника. Розправившись з Казанню, від пішов на Новгород, то-

му що якщо повалення татарського іґа він вважав першою умовою величчя Московії, то другою було знищення новгородської вільності. З цією метою удільних князів він звабив перспективою участі в поділі цієї багаті здобичі, а бояр схилив на свій бік, використавши їхню ненависть до новгородської демократії. Водночас, спочатку він робив вигляд, що йому достатньо лише викупу і визнанням Новгородом своєї залежності від Московії. Сім років він витратив на те, щоб ослабити республіку, а після цього вирішив, що краще буде якщо Новгород сам порушить мир. А тому підкупивши посла республіки, щоб той на публічній аудієнції величав його «государем», Іван III негайно почав вимагати всіх прав самодержця, що означало самоліквідацію республіки. Але, як він передбачав, Новгород відповів на це повстанням, побиттям знаті й переходом на сторону Литви.

От тому подібно до того, як після першого свого нападу на Новгород він відкрито вступив в союз з плебеями проти бояр, так тепер він вступив в таємну змову з боярами проти плебеїв. Після цього він направив об'єднані сили Московії та її васалів проти республіки, а коли вона підкорилась відмовилась, він повторив прийом татар – перемогати шляхом залякування. Протягом місяця він стягував навколо Новгорода кільце вогню, й очікував, поки внутрішні чвари не знесилять республіку зовсім. А приєднавши до своїх володінь землі новгородського духовенства, він забезпечив собі засоби для підкупу бояр, щоб згодом використати їх проти князів, і для наділу помістями дітей боярських, щоб використовувати їх проти бояр. А після Новгорода та його колоній, настала черга козацької республіки та Польщі.

(Далі буде...)

Редакція газети «Юридичний вісник України» з жалем повідомляє, що на 69 році життя пішов із життя незмінний головний редактор ЮВУ – ІЛЛЮК Федір Кузьмович.

Він очолював редакцію понад 20 років, будучи організатором, редактором, виконавцем усіх творчих задумів, проектів та планів. Він завжди був на своєму робочому місці, яка б погода не стояла на вулиці. За цей час, особливо останні чотири роки війни, завдяки ньому випуск газети не був зупинений жодного разу.

Послідовний, знаючий, активний, оригінальний у своїх задумах та планах, Федір Іллюк заряджав аудиторію та відповідав на найскладніші питання нашого непростого життя. Не будучи юристом, він міг дати фору досвідченим знавцям Феміди. При ньому ЮВУ зазнала підйоми та творчі прориви, долала виклики та ускладнення. Робочий гарт, постійна готовність до творчості, спілкування з армією авторів, віра в Україну та безмежний патріотизм. В редакцію за його каденції йшли автори, дописувачі, прихильники. До всіх Федір Іллюк міг знайти добре слово.

Він ретельно редагував кожний матеріал, та мав свій стиль опрацювання авторського контенту. Відомі вчені й юристи-практики вже звикли до його стилю впорядкування їх статей, тез, доповідей. Було чимало випадків, коли автори по новому впізнавали свій контент. Кожному матеріалу він знаходив своє місце в газеті.

Він ретельно редагував кожний матеріал, та мав свій стиль опрацювання авторського контенту. Відомі вчені й юристи-практики вже звикли до його стилю впорядкування їх статей, тез, доповідей. Було чимало випадків, коли автори по новому впізнавали свій контент. Кожному матеріалу він знаходив своє місце в газеті.

Всі були готові до спілкування з Федором Іллюком. В редакції досі не зможкає його номер телефону, який знає вся країна за більше ніж двадцять років спілкування. Ніхто не вірить в те, що ми його більше не побачимо. Адже кожен день, о 9 ранку він завжди був тут, у своєму кабінеті.

Про свій біль у серці він нікому не розповідав, хоча після лікування кілька років тому лікарі радили не перенапружуватися. Жодні умовляння та пропозиції зменшити навантаження не діляли. Всіх хлопців, які працювали в газеті, забрали в ЗСУ. Йому доводилося працювати за себе і за колишніх співробітників, призваних на службу.

Стиль роботи головреда завжди був орієнтований на формування аналітичного контенту. Хоча новини особливо його не цікавили, юридична аналітика для нього завжди була на першому місці. Численні заходи, конкурси, олімпіади, щорічні події та авторські рейтинги – Федір Іллюк робив багато років. При цьому для консультації щодо кожного питання він звертався до членів редради, активних авторів та залучав кращих редакторів. Адже відпрацювати подієву аналітику, створити та відібрати шорт-лист та не образити, а підтримати учасників рейтингів, йому вдавалося всі роки перебування на цій посаді.

Кожен рік Федір Іллюк підводив підсумок роботи. Головним чином це стосувалося залучення нових авторів, відкриття цікаві тем й організація передплатити. Саме завдяки йому зараз газета виходить в двох форматах: в друкованому та в електронному. І це відбувається, незважаючи на те, що інші видання, в тому числі відомі, вже не друкуються.

Все, що відбувалося в редакції, було ініційоване Федором Іллюком. Зміна формату газети, перехід на юридичну аналітику, збереження інформаційно-правового банку, передплата електронного видання, передплата в один клік на сайті тощо, це все його ідеї, його вклад в життя видавництва.

Таким він був, наш Іллюк Федір Кузьмович. Ми постійно пам'ятатимемо та примножуватимемо його справу.

Редакція ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНІЦУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник** - ТОВ «Юрінком Прес»
- ▶ **Головний редактор** Віктор Ковальський
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

ЩОДО МОВИ ПРАВНИЧОЇ

Щодо мови правничої: підручник / Сергій Головатий, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України. Київ: Наш формат, 2024. 1016 + 32 стр. (вклейка)

ISBN 978-617-8277-77-2

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років ХХ ст. за тотальної советизації всіх сфер життя українців. Советизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими моделями як правова держава, правовий закон, правова норма, правова система, правова наука, правова позиція тощо.

Приймаються замовлення.
nashformat.ua

Тел.: (063) 242-27-04 / (067) 247-57-37 / (099) 710-75-57

Втрачене посвідчення адвоката № 2390/10, видане на ім'я Федора Анатолійовича ТУЧИНА
30 жовтня 2003 року, **ВВАЖАТИ НЕДІЙСНИМ.**

ПЕРЕДПЛАТА: 2025 – 2026 рр.

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025-го та на 2026 рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincom.print@gmail.com**

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincompress.com
yurincom.print@gmail.com
golovred@yurincom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 9.12.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 1820283 1070042

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРТЬБА ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба як Генерального прокурора незалежної України.

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокіним (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

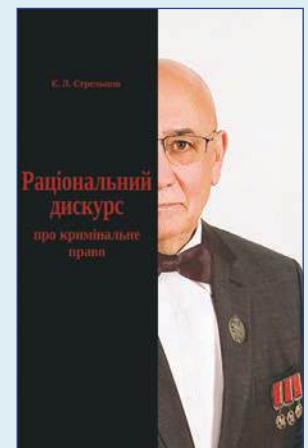
РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов. Раціональний дискурс про кримінальне право: монографія.

Юрінком Прес, 2024. 468 с.

ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський. Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

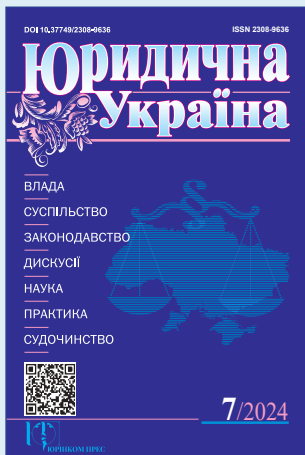
Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимого феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОМ ПРЕС» ПРОПОНУЄ:

ПЕРЕДПЛАТА НА II-ге ПІВРІЧЧЯ 2025 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

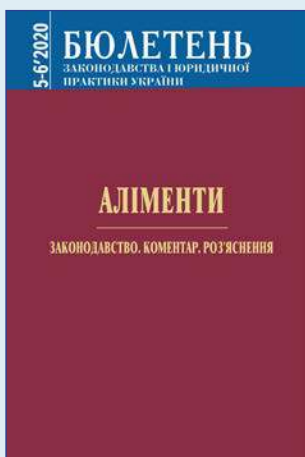
Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 рази на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

ЗМІСТ

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

Повне державне утримання дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування до 23 років.....	2
Ветеранська політика регулюватиметься новим кодексом.....	3
Навчання реагуванню на випадки насильства над дітьми працівники соціальної сфери мають проходити щороку.....	3
Розмір збитків постачальнику е-комунікаційних послуг внаслідок пошкодження мереж визначатимуть за Типовою методикою	4
Держмитслужба публікуватиме більше наборів відкритих даних.....	4
Статус дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій чи торгівлі людьми можна буде отримати в Дії.....	5
6 вимог до бізнес-плану для отримання держпідтримки	6
Прикордонний і митний контроль здійснюватиметься під час руху пасажирських поїздів	6
Затверджено вимоги з кіберзахисту паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури.....	7
Новий порядок формування індивідуальних програми реабілітації осіб з інвалідністю	7
Заяву на одержання нового посвідчення ветерана можна подати в е-формі	8
Комунікаційні мережі забезпечать резервним електроживленням	8
Ліцензію на послуги і роботи протипожежного призначення не отримають підконтрольні рф суб'єкти	9
Роботу фахівців із супроводу ветеранів оплачуватимуть також з місцевих бюджетів.....	9
Не більше 10 млн грн компенсації бізнесу за пошкоджене/знищене через війну майно.....	10
12 971 грн доплати до пенсії членам сімей Героїв Небесної Сотні.....	10
Схвалено Концепцію підтримки ветеранського підприємництва до 2028 р.....	11
Після перевірки СБУ призначатимуть керівників з кіберзахисту держорганів	11
30 днів на затвердження АРМА орієнтовного плану управління активом.....	12
2 етапи реєстрації для участі в сертифікації педагогів.....	13
Про кібератаки від середнього рівня критичності інформуватимуть публічно	13
Учасників бойових дій прийматимуть до закладів освіти МВС за заочною формою	14
Матеріали лісовпорядкування лишаються чинними на період воєнного стану.....	14
Період незаконного звільнення зараховується до страхового стажу	14
Рада позбавила російську мову особливого захисту.....	14
Безоплатні поїздки залізницею до 3 000 км	14
Засуджених за злочини проти нацбезпеки позбавлятимуть статусу нардепа – засновника	15
Витрати на народних депутатів не зміняться	15
Щорічне медобстеження для чорнобильців.....	15
Випускників 2025/2026 звільнено від підсумкової атестації.....	16
Випробування до 45 днів під час прийняття на роботу працівників ОПК	16

Найважливіші нормативно–правові акти за два тижні

Повне державне утримання дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування до 23 років

26.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 226» від 19 листопада 2025 р. № 1504.

Змінами до п. 12 постанови від 5 квітня 1994 р. № 226 установлено, що діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (крім тих, які перебувають під опікою (піклуванням), влаштовані на виховання до дитячого будинку сімейного типу або прийомної сім'ї), особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі продовження навчання до 23 років або до закінчення закладів освіти перебувають на повному державному утриманні.

На повне державне утримання у закладах освіти у період навчання за рахунок коштів державного та/або регіонального замовлення за денною або дуальною формою до 23 років або до закінчення відповідних закладів освіти зараховуються:

- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (крім тих, які: влаштовані під опіку, піклування; влаштовані у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу та продовжують отримувати виплату соціальної допомоги як дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування; проживають в малих групових будинках);

- особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (крім тих, які проживають у прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу, малому груповому будинку), учні та студенти, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли/оголошені померлими, загинули або пропали безвісти).

При цьому новою редакцією пп. 4, 5 і 9 п. 13 цієї постанови передбачено, що:

1) випусникам закладів загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, особам з їх числа, а також учням, студентам, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків та які перебували на повному державному утриманні в закладі освіти, в якому здобувалася базова загальна середня/повна загальна середня/професійна/фахова передвища/вища освіта, протягом 60 днів після отримання документа, що підтверджує відповідний рівень освіти, за рахунок такого закладу освіти виплачується одноразова грошова допомога в розмірі шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку, встановленого законом на 1 січня відповідного календарного року, а також видається одяг, взуття, м'який інвентар і обладнання на суму не менш як 40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У разі коли виплата одноразової грошової допомоги здійснюється у місяці, в якому випусники закладів освіти з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, досягли 18-річного віку, одноразова грошова допомога виплачується в розмірі шести прожиткових мінімумів для дітей віком

від 6 до 18 років, встановленого законом на 1 січня відповідного календарного року.

За бажанням випусників закладів освіти їм може бути виплачена грошова компенсація в розмірі не менш як 40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для придбання одягу і взуття.

Право на отримання одноразової грошової допомоги у дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, а також учнів, студентів, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків та які перебували на повному державному утриманні в закладі освіти, виникає після здобуття базової загальної середньої/повної загальної середньої/професійної/фахової передвищої/вищої освіти та отримання документа, що підтверджує відповідний рівень освіти.

Заклад освіти, за рахунок якого здійснюється виплата одноразової грошової допомоги, інформує про одержувачів допомоги службу у справах дітей обласної, Київської міської військової адміністрації, які у строк до 31 грудня подають узагальнену інформацію до Державної служби у справах дітей.

З метою перевірки інформації про виплату випусникам закладів освіти одноразової грошової допомоги після здобуття освіти за попереднім місцем навчання заклад освіти має право звернутися із запитом до Державної служби у справах дітей;

2) діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які перебувають під опікою (піклуванням), діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, особи з їх числа, а також учні та студенти, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли/оголошені померлими, загинули або пропали безвісти), які передані до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, проживають в малому груповому будинку, на період навчання у закладі загальної середньої освіти за рахунок закладу освіти забезпечуються безоплатно шкільною і спортивною формами, обідами, а у закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти – обідами і гуртожитком.

Протягом 60 днів після отримання зазначеними особами документа, що підтверджує здобуття базової загальної середньої/повної загальної середньої/професійної/фахової передвищої/вищої освіти, їм виплачується одноразова грошова допомога в розмірі шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку, встановленого законом на 1 січня відповідного календарного року, а також видається одяг, взуття, м'який інвентар і обладнання на суму не менш як 16 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У разі коли виплата одноразової грошової допомоги здійснюється у місяці, в якому випусники закладів освіти з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, досягли 18-річного віку, одноразова грошова допомога виплачується в розмірі шести прожиткових мінімумів для дітей віком від 6 до 18 років, встановленого законом на 1 січня відповідного календарного року.

За бажанням випусників закладів освіти їм може бути виплачена грошова компенсація в розмірі не менш як 16 неопо-

датковуваних мінімумів доходів громадян для придбання одягу і взуття.

Право на отримання одноразової грошової допомоги у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають під опікою (піклуванням), дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, а також учнів та студентів, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли/оголошені померлими, загинули або пропали безвісти), які передані до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, проживають в малому груповому будинку, виникає після здобуття базової загальної середньої/повної загальної середньої/професійної/фахової передвищої/вищої освіти та отримання документа, що підтверджує відповідний рівень освіти.

Заклад освіти, за рахунок якого здійснюється виплата одноразової грошової допомоги, інформує про одержувачів допомоги службу у справах дітей обласної, Київської міської військової адміністрації, які у строк до 31 грудня подають узагальнену інформацію до Державної служби у справах дітей.

З метою перевірки інформації про виплату випускникам закладів освіти одноразової грошової допомоги після здобуття освіти за попереднім місцем навчання заклад освіти має право звернутися із запитом до Державної служби у справах дітей;

3) діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, у тому числі ті, які перебувають під опікою (піклуванням), влаштовані на виховання до дитячого будинку сімейного типу або прийомної сім'ї, після здобуття загальної середньої, професійної, фахової передвищої або вищої освіти, а також молодь за такою категорією після проходження базової військової служби в Збройних Силах або інших військових формуваннях забезпечуються позачергово впорядкованим житлом місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у встановленому законодавством порядку.

Ветеранська політика регулюватиметься новим кодексом

27.11.2025 Кабінет Міністрів схвалив проект Кодексу «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави» – комплексний документ, який має об'єднати всю систему ветеранської політики в єдине, узгоджене й сучасне законодавство.

«Ветеранський кодекс покликаний усунути суперечності між чинними нормативно-правовими актами, оновити застарілі положення, спростити процедури отримання соціальних гарантій і послуг, а також зміцнити та формалізувати відповідальність держави перед своїми Захисниками і Захисницями», – прокоментували у Міністерстві у справах ветеранів України.

Кодекс охоплює ветеранів й ветеранок сучасної російсько-української війни, їхні родини, а також:

- ветеранів війн ХХ століття та членів їхніх сімей;
- родини загиблих Захисників і Захисниць України;
- іноземців та людей без громадянства, які стали на захист України;
- постраждалих учасників Революції Гідності та родини Героїв Небесної Сотні;
- працівників підприємств і організацій, які брали участь у заходах оборони, хоч і не були військовослужбовцями.

Кодекс складається з шести книг, кожна з яких регламентує певний напрямок. Зокрема книга перша визначає та закріплює основи ветеранської політики, її принципи і завдання; визна-

чає, хто такі ветерани й ветеранки, їхні статуси; регламентує роботу Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ); визначає механізми фінансування ветеранської політики, відповідальність держави.

Книга друга визначає, хто належить до ветеранів війн ХХ століття, членів їхніх сімей та їх правовий статус; які соціальні гарантії їм передбачені.

Книга третя визначає правовий статус ветеранів/ветеранок та ветеранів/ветеранок-іноземців, членів їхніх сімей та родин загиблих (померлих); державні гарантії цим категоріям осіб.

Книга четверта визначає правовий статус постраждалих учасників Революції Гідності та членів сімей Героїв Небесної Сотні, державну підтримку.

Книга п'ята визначає правовий статус залучених осіб, членів сімей загиблих (померлих) залучених осіб, порядок та підстави надання статусу залучених осіб, залучених осіб з інвалідністю, членів сімей загиблих (померлих) залучених осіб; які саме державні гарантії їм передбачені.

Книга шоста визначає, що таке державна ветеранська політика, її мету, суб'єктів її формування та реалізації; повноваження центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у реалізації ветеранської політики.

При цьому пенсійні питання й надалі регулюватимуться пенсійним законодавством.

Навчання реагуванню на випадки насильства над дітьми працівники соціальної сфери мають проходити щороку

27.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1513, якою визначено механізм реагування на випадки насильства та жорстокого поводження з дітьми в закладах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжних центрів, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, інших громадських об'єднань, що є суб'єктами молодіжної роботи, у колективах яких перебувають діти або які контактують з дітьми (незалежно від типу і форми власності), які сталися у приміщенні, на території суб'єкта або під час заходів поза його межами, організатором (співорганізатором) яких є суб'єкт.

Затверджений Порядок є обов'язковим для суб'єктів під час розроблення власного положення про запобігання та протидію насильству та жорстокому поводженню з дітьми.

При цьому доручено:

1) Державній службі у справах дітей забезпечити:

– періодичне (не рідше ніж один раз на рік) навчання працівників структурних підрозділів обласних, Київської міської державних адміністрацій (військових адміністрацій), відповідальних за протидію насильству та жорстокому поводженню з дітьми, щодо порядку дій у випадках насильства та жорстокого поводження з дітьми відповідно до вимог Порядку;

– надання методичної допомоги органам місцевого самоврядування в реалізації Порядку;

– інформування Національної соціальної сервісної служби про виявлення у закладах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжних центрів, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, інших громадських об'єднань, що є суб'єктами молодіжної роботи, у колективі яких перебувають діти

або які контактують з дітьми (незалежно від типу і форми власності), ознак системності порушень, загрози життю чи здоров'ю дитини, наявності повідомлень про випадки насильства та жорстокого поводження з дитиною протягом останніх двох місяців.

2) Обласним, Київській міській державним адміністраціям (військовим адміністраціям):

– забезпечити проведення періодичного (не рідше ніж один раз на рік) навчання працівників закладів освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжних центрів, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, інших громадських об'єднань, що є суб'єктами молодіжної роботи, у колективах яких перебувають діти або які контактують з дітьми (незалежно від типу і форми власності), які перебувають у їх підпорядкуванні, щодо дій у випадках насильства та жорстокого поводження з дітьми відповідно до вимог Порядку;

– керуватися Порядком під час організації міжвідомчої взаємодії для реалізації механізмів захисту прав та інтересів дитини;

3) Національній соціальній сервісній службі забезпечити:

– здійснення заходів державного контролю у разі отримання від Державної служби у справах дітей інформації про виявлення у закладах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, молодіжних центрів, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, інших громадських об'єднань, що є суб'єктами молодіжної роботи, у колективах яких перебувають діти або які контактують з дітьми (незалежно від типу і форми власності), ознак системності порушень, загрози життю чи здоров'ю дитини, наявності повідомлень про випадки насильства та жорстокого поводження з дитиною протягом останніх двох місяців.

– інформування у десятиденний строк після здійснення заходів державного контролю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації про вжиті заходи.

Органам місцевого самоврядування рекомендовано керуватися Порядком під час організації міжвідомчої взаємодії для реалізації механізмів захисту прав та інтересів дитини.

Розмір збитків постачальнику е-комунікаційних послуг внаслідок пошкодження мереж визначатимуть за Типовою методикою

27.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1500, якою затверджено Типову методику, що встановлює механізм визначення розміру відшкодування збитків, завданих постачальнику електронних комунікаційних послуг внаслідок пошкодження електронної комунікаційної мережі, що сталося з вини кінцевого користувача електронних комунікаційних послуг, у тому числі внаслідок використання кінцевим користувачем електронних комунікаційних послуг кінцевого (термінального) обладнання.

У цій Типовій методиці термін «пошкодження електронної комунікаційної мережі» означає будь-яке програмне (у тому числі програмні збої, втручання у налаштування або роботу програмного забезпечення мережевого обладнання) або фізичне (у тому числі фізичне руйнування або пошкодження технічних засобів електронних комунікацій та споруд, призначених для надання електронних комунікаційних послуг, зокре-

ма кабельних ліній, комутаційного обладнання, електронних пристроїв тощо) порушення функціонування електронної комунікаційної мережі, що спричинило повну або часткову втрату технічної можливості надання електронних комунікаційних послуг, а також інші дії чи бездіяльність кінцевого користувача електронних комунікаційних послуг, внаслідок яких зафіксовано порушення цілісності або функціонування електронної комунікаційної мережі.

Пошкодження електронної комунікаційної мережі за ступенем пошкодження поділяються на:

– незначні – пошкодження електронної комунікаційної мережі, які не призводять до переривання або суттєвого зниження значень показників якості електронної комунікаційної послуги;

– суттєві – пошкодження електронної комунікаційної мережі, які спричиняють тимчасове обмеження або зниження до неприпустимих значень показників якості електронної комунікаційної послуги;

– критичні – пошкодження електронної комунікаційної мережі, які призводять до повного припинення надання електронних комунікаційних послуг та/або потребують витрат на відновлення, що дорівнюють чи перевищують вартість пошкодженого обладнання та матеріалів.

У разі виявлення факту пошкодження електронної комунікаційної мережі постачальником електронних комунікаційних послуг (його представником) або власником електронної комунікаційної мережі (його представником) складається акт.

Держмитслужба публікуватиме більше наборів відкритих даних

27.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1478 (з внятками), якою внесено зміни до деяких постанов з питань створення та ведення реєстрів, здійснення митного контролю та заходів офіційного контролю.

Зокрема розд. «Держмитслужба» додатка до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затвердженого постановою від 21 жовтня 2015 р. № 835, доповнено абзацами такого змісту:

– Єдиний державний реєстр авторизованих економічних операторів;

– Реєстр центральних (регіональних) сортувальних станцій;

– Реєстр підприємств, які провадять митну брокерську діяльність;

– Реєстр підприємств, які провадять діяльність з експлуатації митного складу;

– Реєстр підприємств, які провадять діяльність з експлуатації складу тимчасового зберігання;

– Реєстр підприємств, які провадять діяльність з експлуатації магазину безмитної торгівлі;

– Реєстр підприємств, які провадять діяльність з експлуатації вільної митної зони комерційного або сервісного типу;

– Знеособлені тексти рішень за результатами розгляду скарг (крім інформації щодо конкретних експортно-імпорتنих операцій, визначеної п. 2, 4, пп. «б», «в», «д», «е», «з» п. 5, п. 6, 7 і 9 ч. 8 ст. 257 цього Кодексу).

Крім того, документом: – уточнено порядок здійснення фото-, відеофіксації заходів митного контролю митними органами та інших формальностей, які проводяться контролюючими органами;

— оновлено перелік товарів, які в разі ввезення на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) підлягають заходам офіційного контролю;

— визначено процедуру створення та ведення реєстру центральних (регіональних) сортувальних станцій.

Статус дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій чи торгівлі людьми можна буде отримати в Дії

27.11.2025 р. набрав чинності Указ Президента України від 24 листопада 2025 р. № 859/2025, яким Кабінету Міністрів України доручено забезпечити:

1) невідкладне розроблення з урахуванням найкращого національного та міжнародного досвіду, зокрема положень Європейської гарантії для дітей, схваленої рекомендацією Ради (ЄС) 2021/1004 від 14 червня 2021 р., та затвердити Національний план дій щодо захисту прав та забезпечення найкращих інтересів дитини в Україні на період до 2030 р.;

2) невідкладне вирішення питання щодо звільнення від сплати консульського збору України за оформлення посвідчення особи на повернення в Україну стосовно дітей, які повертаються в Україну як депортовані, примусово переміщені діти або як діти, які перебували під ризиком депортації, примусового переміщення, внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та стосовно осіб, які на момент настання відповідних обставин не досягли віку 18 років;

3) запровадження дієвих механізмів пошуку та повернення на підконтрольну Україні територію дітей, депортованих, примусово переміщених внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, дітей, які перебувають під ризиком депортації, примусового переміщення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, у тому числі стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із числа дітей;

4) належне функціонування Реєстру відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України, удосконалення заходів стосовно верифікації відомостей щодо дітей;

5) запровадження ефективного механізму безпечного звернення з повідомленням про порушення прав дитини, про бажання повернення на підконтрольну Україні територію осіб, у тому числі дітей, депортованих, примусово переміщених внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, дітей, які перебувають під ризиком депортації, примусового переміщення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, осіб із числа дітей;

6) моніторинг додержання прав дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) з територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, територій можливих бойових дій або тимчасово окупованих російською федерацією територій України, повернутих на підконтрольну Україні територію дітей, які були депортовані, примусово переміщені внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, у тому числі дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей з особливими освітніми потребами;

7) вироблення дієвих інструментів щодо забезпечення реалізації доступу до дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського виховання, які були переміщені за кордон з метою евакуації під час дії воєнного стану в Україні, заходів для повернення таких дітей в Україну, їх возз'єднання з сім'єю або влаштування в сімейні форми виховання, усиновлення;

8) можливість подання заяви про надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а також заяви про отримання дитиною статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, в електронній формі засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія);

9) удосконалення регулювання і провадження діяльності щодо розроблення та реалізації індивідуального плану заходів із повернення депортованої або примусово переміщеної дитини внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, плану заходів із забезпечення супроводу та реінтеграції депортованої або примусово переміщеної дитини, дитини, яка перебувала під ризиком депортації або примусового переміщення, внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, зокрема, щодо осіб із числа таких дітей, а також дітей, які були переміщені за кордон з метою евакуації під час дії воєнного стану в Україні;

10) запровадження ефективних системних програм з адаптації, реабілітації та реінтеграції дітей, повернутих із депортації, примусового переміщення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, дітей, які перебували під ризиком депортації, примусового переміщення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, дітей, які були переміщені за кордон з метою евакуації під час дії воєнного стану в Україні, зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також соціальної адаптації та реабілітації дітей, які перебувають у сфері діяльності юстиції, з урахуванням кращих національних та іноземних відповідних програм і практик;

11) організацію надання інформаційної/консультативної підтримки з питання можливості подання батьками, іншими законними представниками дітей, а також визначеними особами відповідних заяв про репарації до Міжнародного реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України;

12) підтримку ініціатив із проведення інформаційних кампаній, спрямованих на забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні, активізацію усиновлення, взяття під опіку, піклування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, поширення практики патронату та наставництва над такими дітьми;

13) вирішення в установленому порядку питань щодо:

— реалізації заходів стосовно посилення інституційної спроможності з формування та реалізації державної політики у сфері захисту прав дитини, чіткого розмежування повноважень державних і місцевих органів влади у зазначеній сфері та посилення кадрового потенціалу відповідних органів, забезпечення функціонування мережі надавачів соціальних послуг відповідно до реальних потреб надання соціальних послуг сім'ям, дітям і молоді;

— удосконалення фінансування послуг для дітей та сімей з дітьми, зокрема з надання соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, послуг раннього втручання, супроводу під час інклюзивного навчання, денного догляду дітей з інвалідністю, соціального супроводу сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, соціальної інтеграції дітей та осіб до 23 років, які мають досвід альтернативного догляду і виховання, підтриманого проживання молодих осіб з інвалідністю;

– перегляду розмірів державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, допомоги на дітей, над якими встановлено опіку/піклування;

– вироблення шляхів фінансового забезпечення заходів, передбачених цим Указом, за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів міжнародних фінансових організацій, інвесторів, міжнародної технічної та/або поворотної чи безповоротної фінансової допомоги, репарацій або інших стягнень з російської федерації, інших джерел, не заборонених законодавством України;

14) розроблення і внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів, спрямованих на:

– актуалізацію та систематизацію нормативно-правових актів у сфері охорони дитинства, їх гармонізації з європейськими стандартами нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення і захисту прав дітей, у тому числі щодо прав дітей з інвалідністю, удосконалення механізмів реагування на загрози життю і здоров'ю дітей, прийняття рішень про влаштування дитини, утворення та функціонування сімейних форм виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей, які залишилися без батьківського піклування;

– забезпечення ефективного, з урахуванням міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дітей, розслідування злочинів стосовно дітей, вчинених у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, у тому числі незаконного переміщення або депортації дитини, невинуватого затримки репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) дій, а також фактів щодо зміни імені дитини, її громадянства України, національної і громадянської ідентичності, незаконного усиновлення, взяття під опіку/піклування громадянами російської федерації, інших держав, притягнення до відповідальності винних осіб;

15) інформування раз на пів року про стан виконання цього Указу.

6 вимог до бізнес-плану для отримання держпідтримки

28.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1527, якою затверджено Положення, що визначає вимоги до бізнес-планів, що подаються для отримання фінансової державної підтримки малого та середнього підприємництва за рахунок коштів державного бюджету, зокрема відповідно до Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу та Порядку надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, затверджених постановою від 21 червня 2022 р. № 738.

Бізнес-план має містити детальний опис проекту, включаючи його мету, стратегію реалізації, фінансові прогнози, оцінку ризиків та очікувані соціально-економічні результати.

Під проектом, що реалізується в рамках бізнес-плану, розуміється сукупність заходів, спрямованих на досягнення визначеної мети суб'єкта малого і середнього підприємництва.

Бізнес-план повинен відповідати таким вимогам:

- містити набір даних згідно з додатком;
- викладатися державною мовою;
- текст надрукований шрифтом Times New Roman, розміром не менше 12 друкарських пунктів або написаний друкованими літерами (у разі подання в паперовій формі);

– не містити підчищень або дописок, закреслених слів та інших виправлень, орфографічних та арифметичних помилок, не заповнюватися олівцем, не містити пошкодження, які не дають змоги однозначно тлумачити зміст бізнес-плану;

– у разі подання бізнес-плану в електронній формі – у форматі PDF для забезпечення можливості друку і завантаження, а також із застосуванням кваліфікованого електронного підпису чи печатки або удосконаленого електронного підпису чи печатки, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису чи печатки;

– відображатися на екранах різних технічних засобів, а також передбачати можливість відтворення на папері із збереженням цілісності та читабельності.

Інформація, зазначена в бізнес-плані, повинна містити достовірні та актуальні дані станом на дату його подання.

Встановлено, що Положення, затверджене цією постановою, не застосовується до бізнес-планів, поданих до набрання чинності цією постановою для отримання фінансової державної підтримки з державного бюджету відповідно до Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу і Порядку надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, затверджених постановою від 21 червня 2022 р. № 738.

Внесено й зміни до Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу і Порядку надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей, затверджених постановою від 21 червня 2022 р. № 738.

Прикордонний і митний контроль здійснюватиметься під час руху пасажирських поїздів

28.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1537, якою визначено процедуру реалізації експериментального проекту щодо особливостей організації та здійснення прикордонного та митного контролю під час руху пасажирських поїздів.

Метою експериментального проекту є впровадження процедури взаємодії між уповноваженими службовими особами органів охорони державного кордону, посадовими особами митного органу і працівниками залізничного транспорту. Експериментальний проект спрямований на скорочення часу та спрощення процедур прикордонного та митного контролю під час руху пасажирського поїзда, механізму здійснення уповноваженими службовими особами органу охорони державного кордону та посадовими особами митного органу окремих процедур контролю (перевірка документів пасажирів, бригади пасажирського поїзда, огляд пасажирського поїзда, митний контроль, митне оформлення).

Затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що реалізація експериментального проекту здійснюється на залізничних маршрутах, якими курсують пасажирські поїзди сполученням Київ – Хелм – Київ із здійсненням прикордонного та митного контролю під час руху на ділянці Ковель – Ягодин – Ковель, Львів – Перемишль – Львів із здійсненням прикордонного та митного контролю під час руху на ділянці Львів – Мостиська-2 – Львів.

Технологічні схеми пропуску осіб, транспортних засобів та вантажів, що переміщуються ними, через державний кордон України для кожного залізничного маршруту затверджуються на строк реалізації експериментального проекту на територіальному рівні керівником органу охорони державного кордону за погодженням з митним органом та керівниками контрольних органів і служб (що проводять передбачені законом перевірки рівня іонізуючого випромінювання, фітосанітарний, ветеринарно-санітарний контроль), а також АТ «Укрзалізниця» (філія «Пасажирська компанія» АТ «Укрзалізниця»).

Уповноважені представники Держмитслужби, Адміністрації Держприкордонслужби, АТ «Укрзалізниця» підтверджують готовність до здійснення за кожним окремим залізничним маршрутом прикордонного та митного контролю в рамках реалізації експериментального проекту за умови належного стану облаштування залізничної інфраструктури, залізничного рухомого складу, задіяного до реалізації експериментального проекту, виконання вимог п. 19 цього Порядку шляхом підписання відповідних актів за кожним залізничним маршрутом щодо кожного пасажирського поїзда.

У разі виявлення невідповідності залізничної інфраструктури та/або залізничного рухомого складу, задіяного до реалізації експериментального проекту, технічним та технологічним вимогам, зазначеним у цьому Порядку, в тому числі вимогам п. 19 цього Порядку, АТ «Укрзалізниця» забезпечує в найкоротші строки врегулювання виявлених невідповідностей. До завершення робіт з врегулювання виявлених невідповідностей прикордонний та митний контроль здійснюється на прикордонній залізничній станції.

АТ «Укрзалізниця» на безоплатній основі забезпечує переміщення уповноважених службових осіб органу охорони державного кордону та посадових осіб митного органу, які здійснюють відповідні види контролю під час руху пасажирських поїздів, до/від місць здійснення контролю та під час здійснення контролю, а також пасажирів, яким було відмовлено в перетинанні державного кордону.

Плата за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для їх виконання (АТ «Укрзалізниця»), не справляється.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом двох років з дня набрання чинності цією постановою.

На період реалізації експериментального проекту постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 451 «Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними» застосовується в частині, що не суперечить Порядку, затвердженому цією постановою.

Затверджено вимоги з кіберзахисту паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури

28.11.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства енергетики України від 7 жовтня 2025 р. № 403, яким затверджено Вимоги, що визначають обов'язкові до виконання операторами критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури заходи з кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури I – IV категорій критичності та об'єктів кіберзахисту для досягнення конкретного цільового стану кібербезпеки.

Ці Вимоги описують заходи з кіберзахисту як перелік впроваджених та взаємопов'язаних заходів з кіберзахисту.

Заходи з кіберзахисту включають шість функцій – управління, ідентифікація, забезпечення захисту, виявлення, реагування та відновлення, які діляться на категорії та підкатегорії.

Всі заходи з кіберзахисту шести функцій виконуються одночасно. Заходи з кіберзахисту функцій управління, ідентифікація, забезпечення захисту і виявлення повинні виконуватися безперервно, а заходи з кіберзахисту функцій реагування і відновлення виконуються в разі виникнення інцидентів кібербезпеки.

Водночас, визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністерства енергетики України від 15 грудня 2022 р. № 417 «Про Вимоги з кібербезпеки паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури».

Новий порядок формування індивідуальних програми реабілітації осіб з інвалідністю

28.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2025 р. № 1021 (з винятком), якою визначено механізм формування за результатами комплексної оцінки обмежень життєдіяльності особи з інвалідністю індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, її виконання та порядок її фінансування в частині забезпечення гарантованих державою заходів.

При цьому встановлено, що індивідуальні програми реабілітації осіб з інвалідністю, складені медико-соціальними експертними комісіями до 31 грудня 2024 р., продовжують виконуватися, зокрема щодо:

– медичної та фізичної реабілітації, потреби в допоміжних засобах реабілітації (технічних та інших засобах реабілітації), виробих медичного призначення – до проведення оцінювання повсякденного функціонування особи та формування рекомендацій, що є частиною індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, експертною командою з оцінювання повсякденного функціонування особи;

– психолого-педагогічної реабілітації – до проведення комплексної оцінки обмежень життєдіяльності особи в освітній сфері та формування рекомендацій, що є частиною індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, яка відображає результати такої оцінки;

– професійної та трудової реабілітації – до проведення комплексної оцінки обмежень життєдіяльності особи у сфері зайнятості та формування рекомендацій, що є частиною індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, яка відображає результати такої оцінки;

– фізкультурно-спортивної реабілітації – до проведення комплексної оцінки обмежень життєдіяльності особи у сфері фізичної культури та спорту та формування рекомендацій, що є частиною індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, яка відображає результати такої оцінки;

– соціальної та побутової реабілітації – до проведення комплексної оцінки обмежень життєдіяльності особи у соціальній сфері та формування рекомендацій, що є частиною індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, яка відображає результати такої оцінки.

Внесено й зміни до постанов Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 757 «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю» і від 15 листопада 2024 р. № 1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи».

Заяву на одержання нового посвідчення ветерана можна подати в е-формі

01.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів» від 26 листопада 2025 р. № 1518.

Новими абзацами п. 11 Порядку, затвердженого постановою від 12 травня 1994 р. № 302, визначено, що листи талонів на право одержання проїзних документів (квитків) безоплатно і з 50-відсотковою знижкою їх вартості видаються учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни виключно за умови повернення раніше виданих листів талонів, якщо такі були отримані раніше.

У разі відсутності раніше виданих листів талонів орган, уповноважений на їх видачу, надсилає відповідний запит до органу, який видав лист талонів, що підлягає поверненню.

У разі втрати листів талонів або їх неповернення з інших причин нові листи талонів видаються з видаленням з них талонів за попередні роки та за рік звернення про видачу нового листа талонів.

При цьому новими абзацами п. 17 цього Порядку передбачено, що у разі зміни задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування) або адреси фактичного місця проживання (для внутрішньо переміщених осіб) заявник для одержання нового посвідчення ветерана та/або листів талонів (у разі, коли строк дії попередніх листів талонів закінчився) та/або вклеювання бланка-вкладки до посвідчення ветерана подає до місцевого структурного підрозділу з питань ветеранської політики за новим задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) або за новою адресою фактичного місця проживання (для внутрішньо переміщених осіб) заяву (у довільній формі) у паперовій формі (шляхом особистого подання або надсилання засобами поштового зв'язку) або в електронній формі (шляхом надсилання її електронної копії на адресу електронної пошти).

Місцевий структурний підрозділ з питань ветеранської політики витребує в органу, який видав відповідне посвідчення ветерана та/або листи талонів та/або вклеїв бланк-вкладку до посвідчення ветерана, документи, що були для цього підставою, та після їх перевірки на відповідність законодавству, чинному на момент прийняття відповідного рішення таким органом, видає нове посвідчення ветерана та/або лист талонів та/або вклеює бланк-вкладку у посвідчення ветерана.

У разі перебування запитуваних документів на територіях, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Мінрозвитку, для яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, чи їх знищення такі документи поновлюються за останнім місцем звернення заявника до місцевого структурного підрозділу з питань ветеранської політики.

Викладено й у новій редакції абз. 2 п. 14 цього Порядку.

Комунікаційні мережі забезпечать резервним електроживленням

01.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1532, якою встановлено, що:

1) визначені Київською міською, обласними державними адміністраціями (відповідними військовими адміністраціями),

військовими адміністраціями населених пунктів, органами місцевого самоврядування підприємства, установи і організації, що належать до сфери їх управління (перебувають в управлінні), а також інші суб'єкти господарювання (за згодою) можуть забезпечувати:

— резервне електроживлення технічних засобів електронних комунікацій, необхідних для надання послуг мобільного зв'язку (обладнання), постачальників електронних комунікаційних послуг з використанням мереж мобільного зв'язку (постачальники) під час припинення енергопостачання з використанням засобів автономної генерації електроенергії (генераторів) (засоби електроживлення), що належать суб'єктам, зазначеним в абзаці першому цього підпункту, відповідно до укладеного з постачальником договору згідно з примірним договором (додаток 1);

— експлуатаційно-технічне обслуговування засобів електроживлення, що передаються постачальниками для забезпечення резервного електроживлення обладнання, відповідно до укладеного з постачальником договору згідно з примірним договором (додаток 2);

— розміщення та забезпечення функціонування засобів електроживлення, що належать постачальникам, відповідно до укладеного з постачальником договору згідно з примірним договором (додаток 3).

2) витрати, пов'язані із забезпеченням заходів, зазначених у пп. 1 цього пункту, відшкодовуються в повному обсязі постачальником відповідно до укладених договорів та, зокрема, включають витрати на:

— придбання пально-мастильних матеріалів для функціонування засобу електроживлення;

— закупівлю та встановлення запасних частин для засобу електроживлення;

— підключення, монтаж та/або налагодження засобу електроживлення;

— технічне обслуговування, ремонт засобу електроживлення;

— доставлення засобу електроживлення до місця його розміщення.

3) витрати пально-мастильних матеріалів для функціонування засобів електроживлення можуть відшкодовуватися постачальником шляхом повернення пально-мастильних матеріалів в обсязі, рівнозначному витраченому;

4) Київська міська, обласні державні адміністрації (відповідні військові адміністрації), військові адміністрації населених пунктів, органи місцевого самоврядування та підприємства, установи і організації, що належать до сфери їх управління (перебувають в управлінні), можуть використовувати належні їм резервуари (ємності) для зберігання пально-мастильних матеріалів, необхідних для забезпечення функціонування засобів електроживлення, що надаються постачальниками;

5) забезпечення резервного електроживлення обладнання постачальників відповідно до договору, зазначеного в абзаці другому пп. 1 цього пункту, не є послугою, пов'язаною з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії.

Внесено й зміни до постанов Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 775 «Про затвердження Порядку створення та використання матеріальних резервів (крім державних) для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків» і від 22 липня 2022 р. № 824 «Деякі питання отримання, розподілу, використання та обліку гуманітарної допомоги для задоволення потреб енергетики в умовах воєнного стану».

Постанова діє протягом періоду воєнного стану.

Ліцензію на послуги і роботи протипожежного призначення не отримують підконтрольні рф суб'єкти

01.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення» від 25 р. Вересня 2025 р. № 1184 (з винятком).

Серед іншого, новою редакцією п. 4 Ліцензійних умов, затверджених постановою від 23 листопада 2016 р. № 852, уточнено, що до заяви про отримання ліцензії додаються такі документи:

1) відомості про дотримання технологічних вимог щодо наявності матеріально-технічної бази, необхідної для провадження заявленого виду господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення, підписані здобувачем ліцензії, за формою згідно з додатком 2;

2) відомості про наявність мінімальної кількості працівників (керівників та виконавців робіт (послуг) за окремими посадами, підписані здобувачем ліцензії, за формою згідно з додатком 3;

3) відомості про доступність місць провадження господарської діяльності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення за формою згідно з додатком 11;

4) відомості про відсутність здійснення контролю за діяльністю суб'єкта господарювання у значенні, наведеному у ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та/або торговельних відносин з резидентами держав, що здійснюють збройну агресію проти України, у значенні, наведеному у ст. 1 Закону України «Про оборону України», за формою згідно з додатком 12;

5) копії документів, що підтверджують право власності або інше речове право здобувача ліцензії на обладнання та приміщення, необхідні для провадження відповідного виду господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення відповідно до цих Ліцензійних умов, а також копії документів, що підтверджують відповідність засобів виміральної техніки вимогам законодавства про метрологію та метрологічну діяльність;

6) копії документів, що підтверджують відповідний ступінь вищої освіти, стаж роботи (без урахування періоду очного навчання у закладах освіти незалежно від рівня акредитації та форми навчання) і кваліфікацію працівників, копії документів, які підтверджують виникнення трудових відносин з усіма найманими працівниками, залученими до провадження господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення відповідно до цих Ліцензійних умов, зокрема:

– копії трудових договорів або наказів (розпоряджень) про прийняття на роботу;

– копії повідомлень до ДПС про прийняття працівника на роботу за формою згідно з додатком 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 413 «Про порядок повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника (домашнього працівника) на роботу/укладення гіг-контракту або припинення трудового договору з домашнім працівником»;

– копії других квитанцій про прийняття (реєстрацію) повідомлень про прийняття працівника на роботу згідно з Порядком обміну електронними документами з контролюючими органами, затвердженим наказом Мінфіну від 6 червня 2017 р. № 557;

7) копія паспорта громадянина України керівника здобувача ліцензії або його уповноваженого представника (подається тільки фізичними особами – підприємцями, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку у паспорті);

8) опис документів, що подаються для отримання ліцензії, у двох примірниках (у разі подання документів шляхом особистого звернення) за формою згідно з додатком 4.

Органу ліцензування забороняється вимагати від здобувача ліцензії інші документи.

Ліцензіати, які отримали ліцензії на провадження господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення, протягом дев'яти місяців з дня набрання чинності цією постановою повинні привести свою діяльність у відповідність з Ліцензійними умовами, крім вимог щодо надання копій документів, які підтверджують виникнення трудових відносин з усіма найманими працівниками, відносно яких такі копії документів вже надавалися органу ліцензування.

Роботу фахівців із супроводу ветеранів оплачуватимуть також з місцевих бюджетів

01.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку та умов надання у 2025 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб та окремі заходи з підтримки осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 26 листопада 2025 р. № 1519.

Новими абзацами п. 5 Порядку та умов, затверджених постановою від 5 липня 2024 р. № 779, доповнено умови надання субвенції за напрямками, визначеними абзацами другим і третім п. 4 цих Порядку та умов: здійснення оплати праці (надання фінансової підтримки для оплати праці) з нарахуваннями фахівців із супроводу з урахуванням їх чисельності, визначеної при розподілах субвенції згідно з п. 7 цих Порядку та умов.

При цьому у разі працевлаштування фахівців із супроводу в кількості більшій, ніж враховано при розподілах субвенції згідно з п. 7 цих Порядку та умов, здійснення оплати праці (надання фінансової підтримки для оплати праці) фахівців із супроводу понад таку кількість може здійснюватися за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету та/або інших джерел, не заборонених законодавством.

До того ж новим п. 7-2 цих Порядку та умов визначено, що Мінветеранів може вносити пропозиції щодо перерозподілу обсягів надання субвенції між обласними бюджетами та бюджетом м. Києва у разі:

– зміни в установленому порядку загального обсягу субвенції;

– звернення обласних та Київської міської держадміністрацій (військових адміністрацій) з відповідним обґрунтуванням щодо зміни обсягу наданої субвенції у зв'язку з коригуванням кількості фахівців із супроводу;

– виявлення Мінветеранів за результатами проведеного аналізу звітів невідповідності прогнозованому стану використання субвенції в частині недотримання вимог щодо напрямів і умов, визначених абзацами другим, третім п. 4 та п. 5 цих Порядку та умов, внаслідок незабезпечення працевлаштування запланованої кількості фахівців із супроводу або виплати меншого розміру оплати праці із нарахуваннями.

Не більше 10 млн грн компенсації бізнесу за пошкоджене/знищене через війну майно

02.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2025 р. № 1541, якою визначає механізм надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії російської федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків.

Зокрема передбачено, що компенсація за пошкодження/знищення майна надається суб'єкту господарювання за пошкодження/знищення майна внаслідок настання таких воєнних ризиків:

– влучання ракет, безпілотних літальних апаратів будь-яких типів, артилерійських снарядів та/або їх уламків, засобів протиповітряної оборони, засобів протиракетної оборони;

– пожежі, вибуху, ударної хвилі.

Компенсація за пошкодження/знищення майна надається суб'єкту господарювання лише за майно, що було знищено або пошкоджено після 1 числа місяця, що настає за датою набрання чинності постановою, за умови, що суб'єкт господарювання є учасником програми з компенсації за пошкодження/знищення майна і на дату прийняття рішення про виплату компенсації за пошкодження/знищення майна такий суб'єкт не належить до суб'єктів господарювання, що не можуть бути отримувачами.

Загальний граничний розмір компенсації за пошкодження/знищення майна суб'єкта господарювання разом із пов'язаними з ним особами сукупно не може перевищувати 10 млн гривень протягом усього строку дії програми з компенсації за пошкодження/знищення майна, але не може бути більше розміру прямого (реального) збитку.

Участь у програмі з компенсації за пошкодження/знищення майна є добровільною та здійснюється на платній основі. За участь у програмі з компенсації за пошкодження/знищення майна суб'єктом господарювання сплачується внесок у розмірі 0,5 р. Відсотка загальної суми ймовірного збитку за пошкодження/знищення всього майна, заявленого до участі у програмі з компенсації за пошкодження/знищення майна. Цей внесок сплачується суб'єктом господарювання одноразово під час подання відповідної заяви.

Водночас у разі ненастання випадків, за які передбачена виплата компенсації з пошкодження/знищення майна та/або відсутності відповідного бюджетного фінансування, внесок, сплачений суб'єктом господарювання, не повертається.

Приватне акціонерне товариство «Експортно-кредитне агентство» уповноважено здійснювати від імені держави виплату часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії російської федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків відповідно до Порядку, затвердженого цією постановою, за рахунок коштів державного бюджету.

При цьому Агентство приймає прийом заяв про отримання компенсації за пошкодження/знищення майна та/або заяв про надання компенсації страхових премій в разі, коли загальний обсяг поданих відповідних заяв перевищує обсяг бюджетних призначень, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік за відповідною бюджетною програмою.

Міністерству розвитку громад та територій протягом одного місяця з дня набрання чинності цією постановою доручено забезпечити доступ Агентства до Державного реєстру майна,

пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, у частині інформації щодо суб'єктів господарювання із правами (рівнем прав доступу) користувача реєстрової інформації, зокрема здійснення перегляду інформації/документів, формування витягів, завантаження документів із Реєстру.

Постанова застосовується з 1 січня 2026 р.

12 971 грн доплати до пенсії членом сімей Героїв Небесної Сотні

01.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2025 р. № 1499, якою встановлено доплату до пенсії, призначеної відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» непрацездатним членам сімей, які перебували на утриманні осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадянського протесту, в розмірі 12971 гривня. У разі наявності двох або більше непрацездатних членів сім'ї доплата розподіляється між ними рівними частками.

Членами сім'ї осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадянського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р., та яким посмертно присвоєно звання Герой України за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народові, виявлені під час Революції гідності, є:

– батьки та дружина (чоловік), якщо вони досягли встановленого ч. 1 ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (незалежно від тривалості страхового стажу) віку, що дає право на призначення пенсії за віком, або якщо вони мають право на пенсію незалежно від віку відповідно до ч. 3 ст. 114 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», на дострокову пенсію за віком, пенсію за віком на пільгових умовах чи пенсію із зменшенням пенсійного віку відповідно до закону, або якщо вони є особами з інвалідністю;

– діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті померлого годувальника, який мав особливі заслуги перед Україною), які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років.

Діти, які навчаються за денною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти, а також у закладах професійної, фахової передвищої чи вищої освіти (в тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених закладів освіти та вступом до іншого закладу освіти або у період між завершенням навчання за одним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), – до закінчення закладів освіти, але не більше ніж до досягнення ними 23 років, а діти-сироти – до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні.

Доплата виплачується у разі, коли розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, сум індексації та інших доплат, установлених законодавством) є меншим від максимального розміру пенсії, визначеного ч. 3 ст. 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», з урахуванням того, що після встановлення

доплати сума такої виплати не повинна перевищувати зазначеного розміру.

Порядок виплати доплати встановлюється Пенсійним фондом України за погодженням з Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності.

Відповідні зміни внесені до постанови Кабінету Міністрів України від 28 березня 2014 р. № 76 «Про соціальний захист членів сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року, а також осіб, яким посмертно присвоєно звання Герой України за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народові, виявлені під час Революції гідності».

Схвалено Концепцію підтримки ветеранського підприємництва до 2028 р.

01.12.2025 р. набрала чинності розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1343-р, яким схвалено Концепцію Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва на 2026-2028 роки.

Передбачається створення комплексної системи підтримки ветеранського підприємництва, яка охоплює весь життєвий цикл бізнесу – від моменту державної реєстрації суб'єкта господарювання до етапів становлення, розвитку та масштабування. Така система повинна включати індивідуальне консультування, доступ до інструментів підтримки, а також супровід, адаптований до потреб ветеранів війни.

Для досягнення зазначених цілей необхідно забезпечити суб'єктів ветеранського підприємництва необхідною правничою допомогою, фінансовою підтримкою та розробити відповідну базу законодавства на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Ключовим інструментом стане розроблення та затвердження нормативних актів, передбачених Законом України «Про ветеранське підприємництво», зокрема порядку набуття статусу суб'єкта ветеранського підприємництва, порядку надання суб'єктам ветеранського підприємництва пріоритетної підтримки для провадження господарської діяльності на новітніх ринках вироблення продукції (товарів, робіт, послуг) тощо.

Наведене дасть змогу зменшити бюрократичне навантаження, забезпечити адресність заходів і зробити систему доступною для кожного ветерана війни.

Другим напрямом є розбудова системи освіти та перекваліфікації, яка повинна відповідати потребам суб'єктів ветеранського підприємництва. Ветерани війни отримають можливості користуватися освітніми інструментами щодо основ започаткування та ведення ветеранського підприємництва, що забезпечить простий доступ до знань та інформації у зазначеній сфері.

Третім напрямом є розвиток ветеранського підприємництва як альтернативного шляху професійної самореалізації, де держава забезпечуватиме гранти і кредити на започаткування бізнесу, державні гарантії для доступу до фінансування, консультаційну підтримку та створення індустріальних парків. Особливу увагу буде приділено інтеграції ветеранського бізнесу в систему державних і регіональних закупівель, що сприятиме створенню робочих місць і регіональному розвитку.

Отже, виконання Програми дасть змогу підвищити залученість ветеранів війни до активної діяльності, а також стимулю-

ватиме ветеранів війни швидко здобувати нові знання та навички, актуальні для підприємництва та бізнесу, та підвищувати власну конкурентоспроможність.

Міністерству у справах ветеранів разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади у шестимісячний строк доручено розробити та подати Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва на 2026-2028 роки.

Після перевірки СБУ призначатимуть керівників з кіберзахисту держорганів

01.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1516, якою визначено процедуру призначення керівника з кіберзахисту на посаду в органі державної влади, що є власником або розпорядником інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем, в яких обробляються державні інформаційні ресурси або службова інформація та інформація, що становить державну таємницю, та застосовується в частині, що не суперечить Закону України «Про державну службу».

Затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що керівник з кіберзахисту в органі державної влади здійснює керівництво, координацію та контроль з питань кіберзахисту та захисту інформації відповідного органу державної влади. Керівник з кіберзахисту в органі державної влади не може бути посадовою особою, відповідальною за цифровий розвиток, цифрову трансформацію та цифровізацію в органі державної влади. Керівнику з кіберзахисту в органі державної влади підпорядковується підрозділ з кіберзахисту органу державної влади.

Керівником з кіберзахисту в органі державної влади призначається особа, яка відповідає загальним вимогам, установленим Законом України «Про державну службу», та спеціальним вимогам, визначеним суб'єктом призначення з урахуванням того, що особа, яка претендує на посаду керівника з кіберзахисту в органі державної влади, повинна:

– мати ступінь вищої освіти за однією із спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології» (пріоритетна спеціальність «Кібербезпека та захист інформації»), спеціальністю «Управління інформаційною безпекою» галузі знань «Безпека та оборона», спеціальностями «Електроніка, електронні комунікації, приладобудування та радіотехніка», «Інформаційно-вимірювальні технології», «Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка» галузі знань «Інженерія, виробництво та будівництво», а також спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Бізнес, адміністрування та право», що визначені переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266;

– мати досвід діяльності чи стаж роботи у сфері кібербезпеки, інформаційної безпеки, захисту інформації чи інформаційних технологій не менше трьох років;

– володіти компетентностями, професійними знаннями, необхідними для ефективного виконання обов'язків за відповідною посадою державної служби (крім керівника з кіберзахисту в органі державної влади, яка заміщується військовослужбовцями, особами рядового і начальницького складу або особами, яким присвоюються спеціальні звання, вимоги до яких визначаються спеціальним законодавством).

Призначення керівника з кіберзахисту на посаду в органи державної влади здійснюється органом державної влади відповідно до Закону України «Про державну службу» або за іншою процедурою, визначеною законом, за погодженням з Адміністрацією Держспецзв'язку після проведення СБУ перевірки в межах її повноважень.

Призначення керівника з кіберзахисту в Адміністрації Держспецзв'язку здійснюється з дотриманням вимог цього Порядку після проведення СБУ перевірки та без погодження з Адміністрацією Держспецзв'язку, передбаченого цим Порядком.

Призначення керівника з кіберзахисту в СБУ здійснюється з дотриманням вимог цього Порядку після погодження з Адміністрацією Держспецзв'язку та без проведення перевірки СБУ, передбаченої цим Порядком.

30 днів на затвердження АРМА орієнтовного плану управління активом

03.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2025 р. № 1540, якою визначено порядок та строки розроблення та затвердження АРМА орієнтовного плану управління активом, внесення до нього змін.

Затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що АРМА забезпечує розроблення та затвердження орієнтовного плану управління простим активом (пулом активів) не пізніше ніж протягом 20 робочих днів з дня підписання АРМА акта приймання-передачі відповідного простого активу (пулу активів).

АРМА забезпечує розроблення та затвердження орієнтовного плану управління складним активом (пулом активів) не пізніше ніж протягом 30 робочих днів з дня підписання АРМА акта приймання-передачі відповідного складного активу (пулу активів).

З метою дотримання строків, визначених ст. 21-1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», АРМА забезпечує розроблення та затвердження орієнтовного плану управління складним активом (пулом активів) не пізніше ніж протягом 20 робочих днів з дня підписання АРМА акта приймання-передачі відповідного складного активу (пулу активів).

Під час розроблення проекту орієнтовного плану управління активом АРМА проводить аналіз господарської діяльності сфери, в якій може провадитись діяльність з управління відповідним активом.

Під час проведення такого аналізу АРМА відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 10 Закону має право надсилати письмові запити державним органам, органам місцевого самоврядування, іншим юридичним особам та одержувати на них відповіді щодо подання пропозицій та рекомендацій щодо оптимального способу управління активом, використання активу в господарській діяльності із зазначенням можливих варіантів та показників дохідності, витрат, ризиків, пов'язаних з управлінням активом, та заходів для їх мінімізації, а також використовувати загальнодоступну інформацію про роботи та послуги, яка міститься у відкритих джерелах (у тому числі на веб-сайтах, спеціалізованих торговельних майданчиках, в електронних каталогах, рекламі, прайс-листах, в електронній системі закупівель «ПРОЗОРРО» та на аналогічних торговельних електронних майданчиках, у спеціалізованих інформаційно-аналітичних виданнях, офіційній статистич-

ній інформації, в тому числі статистичних служб іноземних держав, тощо).

У разі коли в управління передається актив у вигляді частки у статутному (складеному) капіталі чи акцій, паїв професійних учасників ринків капіталу, крім банків, професійних учасників організованих товарних ринків та осіб, що провадять діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, надсилання АРМА письмового запиту, передбаченого вище, до НКЦПФР обов'язкове.

Під час складання проекту орієнтовного плану управління активом АРМА використовує інформацію:

1) викладену у висновку щодо можливості здійснення управління активом з урахуванням його особливостей, виявлених під час його ідентифікації (у тому числі щодо потенційних джерел доходів, які можуть бути отримані від управління активом, та проведення попереднього аналізу витрат на зберігання, управління та обслуговування активу);

2) зазначену у звіті за результатами обстеження (огляду) активу щодо фактичного стану активу на дату прийняття його в управління від прокурора згідно з актами приймання-передачі;

3) що міститься у звіті про оцінку майна (за наявності), експертних висновках, отриману за результатами консультацій щодо активів, які мають специфічні ознаки (у разі замовлення відповідних висновків та консультацій), або отриману за результатами інвентаризації активів з метою перевірки їх стану та відповідності умовам зберігання (за наявності);

4) отриману відповідно до п. 1, 2 ч. 1 ст. 10, п. 1, 2, 6 ч. 2 ст. 11 Закону, а також з відкритих джерел.

Розроблений АРМА проект орієнтовного плану управління активом з урахуванням необхідності дотримання строків, визначених п. 4, 5 цього Порядку щодо затвердження відповідного плану, надсилається АРМА на погодження до НКЦПФР у разі, коли в управління передається актив у вигляді частки у статутному (складеному) капіталі чи акцій, паїв професійних учасників ринків капіталу, крім банків, професійних учасників організованих товарних ринків та осіб, що провадять діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками.

НКЦПФР погоджує проект плану управління активом або висловлює свою позицію щодо нього протягом десяти робочих днів з дня його надходження.

Орієнтовний план управління активом повинен містити:

1) загальну інформацію про актив (найменування, характеристики та опис, включаючи відомості про право власності на актив, наявність обтяжень або інших обмежень, заборгованості з оплати комунальних послуг, інших обов'язкових платежів);

2) інформацію про місцезнаходження активу або здійснювані заходи щодо його зберігання;

3) відомості про ринкову вартість активу або його оцінку;

4) очікувані витрати на управління активом;

5) потенційні джерела доходу, який може бути отримано від управління активом;

6) аналіз ризиків, пов'язаних з управлінням активом, та заходи для їх мінімізації;

7) рекомендації щодо оптимального способу управління активом;

8) очікувані результати управління активом, зокрема інформацію про очікуваний щомісячний розмір доходу від управління активом.

Орієнтовний план управління активом затверджується керівником відповідного структурного підрозділу АРМА у визначені цим Порядком строки.

Унормовано й внесення змін до орієнтовного плану управління активом.

Дія цього Порядку поширюється на активи, що підлягають передачі в управління управителю активом.

2 етапи реєстрації для участі в сертифікації педагогів

02.12.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки України від 14 жовтня 2025 р. № 1350, яким визначено сукупність вимог, правил і норм, що врегульовують особливості проведення реєстрації для участі в сертифікації педагогічних працівників.

Зокрема передбачено, що реєстрація здійснюється у два етапи:

1) основний етап – у межах установлених Міністерством освіти і науки України регіональних реєстраційних квот основного етапу реєстрації (гранична кількість учасників сертифікації певної категорії в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі);

2) додатковий етап – у межах установленої Міністерством освіти і науки України граничної кількості учасників сертифікації педагогічних працівників без застосування регіональних реєстраційних квот.

Строки основного та додаткового етапів реєстрації встановлює Міністерство освіти і науки України. У разі досягнення граничної кількості учасників сертифікації реєстрація припиняється достроково.

Для участі в сертифікації реєструється педагогічний працівник, який відповідає таким вимогам:

1) має на день початку реєстрації педагогічне навантаження за категорією педагогічних працівників, для участі в сертифікації з якої реєструється, не менше ніж 0,25 тарифної ставки;

2) має на день початку реєстрації стаж педагогічної роботи не менше ніж 2 роки;

3) не брав участі у сертифікації за рахунок коштів державного бюджету протягом 2 попередніх років (крім учителів, які у позаминулому році, брали участь у сертифікації, але не отримали сертифіката, а також які в минулому році брали участь у сертифікації, але відмовилися від участі в ній на умовах, визначених п. 22 або 28 Положення про сертифікацію педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1190.

Реєстрацію здійснює регіональний центр оцінювання якості освіти, на території зони обслуговування якого розташований заклад освіти, у якому працює педагогічний працівник.

Про кібератаки від середнього рівня критичності інформуватимуть публічно

03.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1533, якою затверджено:

– Національний план, що визначає загальні процедури реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози, а також механізм координації та взаємодії між суб'єктами національної системи реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози та суб'єктами забезпечення кібербезпеки, їх роль в рамках функціонування національної системи реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози та національної системи об-

міну інформацією про кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози;

– критерії критерії, що визначають умови віднесення інформації про характер, технічні та інші деталі кіберінциденту, кібератаки до інформації з обмеженим доступом, перелік підстав, порядок та мету розкриття такої інформації, зокрема службової інформації для обміну в межах функціонування національної системи обміну інформацією про кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози.

Визначено й процедури публічного інформування або звітування про реагування на кіберінциденти, кібератаки та усунення їх наслідків.

Так, власники або розпорядники систем у взаємодії з відповідною галузевою або регіональною командою реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози (CSIRT), а у разі її відсутності з національною командою реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози (CERT-UA) здійснюють публічне інформування про реагування на кіберінциденти, кібератаки та усунення їх наслідків щодо систем, власниками або розпорядниками яких вони є, забезпечуючи своєчасність і достовірність повідомлень.

Публічне інформування здійснюється щодо кіберінцидентів, кібератаки від середнього рівня критичності та вище.

Публічне інформування здійснюється шляхом публікації спільних прес-релізів, офіційних повідомлень або заяв на інформаційних ресурсах відповідної галузевої або регіональної команди реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози (CSIRT), а у разі її відсутності – національної команди реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози (CERT-UA) та власника або розпорядника системи, щодо якої здійснено кіберінцидент, кібератаку.

Публічне інформування здійснюється лише в тому обсязі, який не створює додаткових загроз національній безпеці, не заважає реагуванню на кіберінциденти, кібератаки і не порушує вимог законодавства щодо захисту інформації з обмеженим доступом.

У разі коли СБУ безпосередньо забезпечує реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози у сфері державної безпеки, публічне інформування здійснюється за погодженням з відповідним підрозділом/органом СБУ, який забезпечує таке реагування.

Якщо факт кіберінциденту або кібератаки є предметом дослідження в рамках досудового розслідування, публічне інформування здійснюється лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим.

Усунення наслідків кіберінцидентів, кібератак здійснюється відповідно до Національного плану реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1533.

Публічне звітування про реагування на кіберінциденти, кібератаки та усунення їх наслідків здійснюється у вигляді узагальнених аналітичних звітів. Такі звіти можуть містити аналітичну, технічну, статистичну інформацію про характер загроз, основні вектори атак, тенденції у сфері кібербезпеки, ефективність заходів реагування та інші аспекти, що мають значення для національної системи кібербезпеки.

Узагальнені аналітичні звіти можуть формуватися суб'єктами національної системи реагування та публікуватися у відкритому або обмеженому доступі залежно від змісту. Публікація таких звітів спрямована на інформування суб'єктів забезпечення кібербезпеки, громадськості та міжнародних парт-

нерів, а також на підвищення прозорості та обізнаності щодо кіберзагроз.

Особливості публічного інформування або звітування про реагування на кіберінциденти, кібератаки та усунення їх наслідків щодо систем, що належать Міноборони, визначаються Міноборони разом з Генеральним штабом Збройних Сил. Такі особливості публічного інформування або звітування погоджуються з Адміністрацією Держспецзв'язку та СБУ.

Водночас, визнано такою, що втратила чинність, постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2023 р. № 299 «Деякі питання реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі».

Учасників бойових дій прийматимуть до закладів освіти МВС за заочною формою

03.12.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про внесення змін до Порядку добору (відбору) на навчання до закладів освіти на період дії воєнного стану» від 30 жовтня 2025 р. № 752.

Новим абзацом п. 4 розд. I Порядку, затвердженого наказом від 18 травня 2022 р. № 305, встановлено, що на період дії воєнного стану та впродовж трьох років з дня його припинення або скасування до закладів освіти органів системи МВС для задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України на заочну форму здобуття вищої освіти відповідно до раніше здобутого освітнього ступеня приймаються особи, які належать до учасників бойових дій, із числа колишніх поліцейських, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, військовослужбовців Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, які були звільнені із служби за станом здоров'я після 24 лютого 2022 р.

Матеріали лісовпорядкування лишаються чинними на період воєнного стану

04.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2025 р. № 1551, якою встановлено, що:

1) матеріали лісовпорядкування постійних лісокористувачів (власників лісів), ліси яких не розташовані на земельних ділянках територій в межах районів, територіальні громади яких відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364 включені або були включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством розвитку громад та територій, які затверджені 14 і більше років до набрання чинності цією постановою, залишаються чинними до 1 січня 2028 р.;

2) матеріали лісовпорядкування постійних лісокористувачів (власників лісів), ліси яких розташовані на земельних ділянках територій в межах районів, територіальні громади яких відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364 включені або були включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством розвитку громад та територій, у разі закінчення

15-річного строку з дня їх затвердження залишаються чинними на період воєнного стану та двох років з дня його припинення або скасування;

3) дія п. 137 Порядку здійснення лісовпорядкування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2023 р. № 112, у частині строку чинності матеріалів лісовпорядкування не поширюється на випадки, визначені у пп. 1 і 2 цього пункту.

Внесено й зміни до Порядку здійснення лісовпорядкування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2023 р. № 112.

Період незаконного звільнення зараховується до страхового стажу

04.12.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо зарахування до страхового стажу періоду незаконного звільнення працівника (законопроект № 11488-1).

Новим абзацом ч. 1 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» встановлено, що до страхового стажу зараховується період вимушеного прогулу, спричиненого незаконним звільненням, на підставі рішення суду про поновлення на роботі незаконно звільненого працівника, яке набрало законної сили, та за який роботодавець сплатив страхові внески в розмірі, передбаченому абзацом першим цієї частини.

Рада позбавила російську мову особливого захисту

04.12.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з оновленням офіційного перекладу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов» (законопроект № 14120).

Згідно з документом Україна застосуватиме положення Хартії до таких мов: білоруської, болгарської, гагаузької, іврит, ідиш, караїмської, кримськотатарської, кримчацької, німецької, новогрецької, польської, ромської, румейської, румунської, словацької, угорської, урумської, чеської.

Безоплатні поїздки залізницею до 3 000 км

04.12.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2025 р. № 1555, якою погоджено ініціативу акціонерного товариства «Українська залізниця» «3000 кілометрів Україною», підтриману Міністерством розвитку громад та територій

Запровадження в умовах воєнного стану безоплатного проїзду громадян України залізничним транспортом у внутрішньому сполученні в пасажирському залізничному рухомому складі зазначеного товариства в межах річного ліміту 3000 кілометрів на одну особу в позапіковий період відповідно до умов, зазначених нижче, із встановленням для громадян України в межах такого річного ліміту вартості квитка і плацкарти в розмірі 0 гривень 0 копійок (без вартості користування у вагоні комплектом постільних речей та іншими послугами, що надаються акціонерним товариством «Українська залізниця»).

Ініціатива реалізується:

1) у період з дня набрання чинності цією постановою і до 23 грудня 2026 р. у два етапи:

— на першому етапі (з дня набрання чинності цією постановою і до часу здійснення заходів у сфері пасажирських перевезень залізничним транспортом, зазначених у пп. 4 цього пункту) шляхом перевезень за напрямками, визначеними акціонерним товариством «Українська залізниця», зокрема із окремих станцій відправлення чи прибуття, розташованих на територіях можливих бойових дій, територіях активних бойових дій або територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством розвитку громад та територій;

— на другому етапі (у період після здійснення заходів у сфері пасажирських перевезень залізничним транспортом, зазначених у пп. 4 цього пункту, і до 23 грудня 2026 р.) шляхом розширення товариством переліку напрямків перевезень, визначених на першому етапі;

2) у поїздах парку товариства, перелік, напрямки курсування, періоди (у рамках реалізації етапів Ініціативи, зазначених у пп. 1 цього пункту) і типи яких визначаються товариством із дотриманням принципу використання пасажирського залізничного рухомого складу товариства для досягнення найбільшого показника його населеності, пріоритетного надання місць для перевезень пасажирів у рамках реалізації Ініціативи із урахуванням реальних можливостей товариства в кожному конкретному випадку щодо формування складу та населеності поїздів;

3) засобами електронних каналів обслуговування/зв'язку пасажирів товариства відповідно до порядку реалізації Ініціативи, затвердженого товариством, із забезпеченням принципу рівноправного доступу громадян до залізничних перевезень;

4) за рахунок доходів товариства, додатково отриманих завдяки здійсненню Міністерством розвитку громад та територій і товариством заходів у сфері пасажирських перевезень залізничним транспортом, а саме шляхом:

— удосконалення тарифів на перевезення пасажирів, багажу і вантажобагажу залізничним транспортом у міжнародному та внутрішньому сполученні;

— розширення діапазону застосування коефіцієнтів зниження (підвищення) вартості квитка і плацкарти залежно від дня тижня та періоду року під час перевезення пасажирів у спеціальних пасажирських вагонах, вагонах-салонах, вагонах комерційних поїздів типу СВ, а також у вагонах першого класу швидкісних поїздів категорії «Інтерсіті» та «Інтерсіті+» за наявності відповідної можливості, у вагонах поїздів міжнародного сполучення;

— лібералізації коефіцієнтів фірмовості вагонів для формування вартості плацкарти на проїзд у зазначених вагонах;

— встановлення коефіцієнтів вартості квитка і плацкарти залежно від строків продажу, коефіцієнтів населеності залежно від наявності вільних місць у продажу до дати відправлення поїзда;

— зміни умов повернення проїзних і перевізних документів, а також умов повернення платежів за невикористані проїзні і перевізні документи;

— запровадження нових послуг, пов'язаних із перевезенням пасажирів.

Здійснення заходів, зазначених у цьому підпункті, забезпечують Міністерство розвитку громад та територій і товариство.

Внесено й зміну до п. 2 додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)».

Засуджених за злочини проти нацбезпеки позбавлятимуть статусу нардепа – засновника

05.12.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон (законопроект № 6493), яким визначено статус Засновника сучасної держави Україна – народного депутата.

Так, статус Засновника:

— надається депутату Верховної Ради Української РСР, який на пленарному засіданні Верховної Ради Української РСР 16 липня 1990 р. проголосував за ухвалення Декларації про державний суверенітет України та/або 24 серпня 1991 р. – за ухвалення Акта проголошення незалежності України чи Постанови Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» і відповідає встановленим вимогам;

— зберігається за народним депутатом довічно (з винятками);

— може бути надано посмертно.

Водночас народного депутата може бути позбавлено статусу Засновника у разі:

1) його засудження за кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також передбачене ст. 258-258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України;

2) вчинення ним дій, спрямованих на ліквідацію незалежності України, порушення державного суверенітету, територіальної цілісності України, створення загрози національній безпеці України, розпалювання міжтнічної, расової, релігійної ворожнечі.

Витрати на народних депутатів не зміняться

05.12.2025 р. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про кошторис Верховної Ради України на 2026 рік» (проект № 14208), якою визначено норми витрат на одного народного депутата України на 2026 р.

Норми витрат на 2026 р. заплановані на рівні попереднього року (окрім фонду для оплати праці помічників-консультантів народного депутата України, що у нормах витрат на 2026 р. розрахований відповідно до п. 3 Постанови Верховної Ради України «Про фінансове забезпечення діяльності народних депутатів України» від 7 грудня 2017 р. № 2240-VIII).

Щорічне медобстеження для чорнобильців

05.12.2025 р. Верховна Рада України прийняла Постанову (проект № 14078), якою визначено за необхідне забезпечення належного вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та проведення у квітні та грудні 2026 р. на загальнодержавному рівні пам'ятних, інформаційно-просвітницьких та соціально значущих заходів, присвячених 40-м роковинам Чорнобильської катастрофи.

З огляду на це, рекомендовано, зокрема:

1) Президенту України:

— оголосити 2026 р. в Україні Роком вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та пам'яті жертв Чорнобильської катастрофи;

– встановити пам'ятну державну відзнаку – медаль «40 років Чорнобильської катастрофи» – для відзначення внеску учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та вшанування пам'яті загиблих;

– розглянути питання щодо нагородження державними нагородами України учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, які проявили особисту мужність, героїзм і самопожертву в умовах надзвичайної небезпеки;

2) Кабінету Міністрів України забезпечити:

– надання соціальної підтримки та матеріальної допомоги учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, забезпечивши належне фінансування медичного обстеження, стаціонарного лікування, санаторно-курортного оздоровлення та інших форм реабілітації згідно із Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

– забезпечити розроблення та подання в установленому порядку на затвердження Верховної Ради України проекту державної цільової програми, спрямованої на комплексне вирішення актуальних питань громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

3) Міністерству охорони здоров'я України:

– запровадити програму щорічного комплексного медичного обстеження (чек-апу здоров'я) для діагностики серцево-судинних, ендокринних та онкологічних захворювань для громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

– переглянути перелік спеціалізованих медичних закладів, що забезпечують лікування осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 1996 р. № 1218.

Випускників 2025/2026 звільнено від підсумкової атестації

05.12.2025 р. Верховна Рада прийняла Закон щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2026 р. (законопроект № 13650), яким встановлено, що у 2026 р.:

1) прийом на навчання для здобуття вищої освіти здійснюється відповідно до порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти, визначеного центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, без дотримання вимог Закону України «Про вищу освіту»;

2) конкурсний відбір на навчання для здобуття ступеня вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, ступеня вищої освіти молодшого бакалавра здійснюється за результатами вступних випробувань 2023-2026 років, проведених з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання, та творчого конкурсу (конкурсу фізичних здібностей) у передбачених законодавством випадках;

3) вступні випробування для участі в конкурсному відборі на навчання для здобуття ступеня вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, ступеня вищої освіти молодшого бакалавра включають тестування з навчальних предметів «Українська мова», «Математика», «Історія України» та навчального предмета на вибір («Іноземна мова», «Біологія», «Географія», «Фізика», «Хімія», «Українська література»);

4) прийом на навчання для здобуття фахової передвищої освіти здійснюється відповідно до порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти, визначеного центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, без дотримання вимог Закону України «Про фахову передвищу освіту».

До того ж здобувачі освіти, які завершують кожен рівень повної загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальних роках, звільняються від проходження державної підсумкової атестації. Закон направлено на підпис Президенту України.

Випробування до 45 днів під час прийняття на роботу працівників ОПК

05.12.2025 р. набрав чинності Закон України від 9 жовтня 2025 р. № 4630-ІХ – див. Бронювання працівників ОПК без військово-облікових документів можливе не більш як на 45 днів.

До того ж новими частинами ст. 2, 5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачено, що при укладенні трудового договору з військовозобов'язаними працівниками на підприємствах, в установах і організаціях, які є критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань або функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період у сфері оборонно-промислового комплексу, строк випробування під час прийняття на роботу не може перевищувати 45 календарних днів для будь-якої категорії працівників.

З метою оперативного залучення до виконання робіт нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили такі підприємства, установи і організації мають право укладати трудові договори з військовозобов'язаними працівниками, у яких відсутні або оформлено неналежним чином військово-облікові документи, та/або які не перебувають на військовому обліку, та/або які не уточнили персональні дані, зазначені у пп. 1 п. 2 розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11 квітня 2024 р. № 3633-ІХ, та/або які перебувають в розшуку за порушення правил військового обліку, законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, на період проходження строку випробування під час прийняття на роботу, що не є порушенням посадовими особами підприємств, установ та організацій законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

При цьому у період дії воєнного стану допускається звільнення військовозобов'язаного працівника, прийнятого на роботу на підприємство, в установу чи організацію, які є критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань або функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період у сфері оборонно-промислового комплексу, з ініціативи роботодавця, якщо він протягом строку бронювання, встановленого абзацом другим п. 4 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», не привів свої військово-облікові документи у відповідність з вимогами законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

